

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Muallım Yücel

Su Masalı

KURUCUĞAÇ/ARUDA
GÖL VE DÜĞME EĞİTİMİ

KURUCUĞAÇ/ARUDA

M.
2000



EVRENSEL
BASIM YAYIN

Müslüm Yücel

SU MASALI

–Kürt Coğrafyasında Göl ve Irmak Efsaneleri–

Masal

DOĞA BASIN YAYIN

Dağıtım Ticaret Limited Şirketi

Tarlabası Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul

T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87

www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın **227**

Kürt Tarihi ve Kültürü Dizisi: **2**

Su Masalı -Kürt Coğrafyasında Göl ve Irmak Efsaneleri-: **Müslüm Yücel**

Genel Kapak Tasarım: **Savaş Çekiç**

Kapak Uygulama: **Devrim Koçlan**

ISBN 978-605-4834-39-6

© Evrensel Basım Yayın 2003 - Sertifika No: 11015

Birinci Basım Nisan 2003 - İkinci Basım Ocak 2014 • İstanbul

Baskı: Ezgi Matbaacılık Tekstil Pors. İnş. San. Tic. Ltd. Şti.

Sanayi Cd. Altay Sok. No: 14 Yenibosna / İstanbul • Sertifika No: 12142

T: 0212 452 23 02 - www.ezgimatbaa.net

SU MASALI

–Kürt Coğrafyasında Göl ve Irmak Efsaneleri–

İÇİNDEKİLER

GÖL, IRMAK VE EFSANE <i>Müslüm Yücel</i>	9
GİRİŞ: EFSANELER KAPISINDAN GİRERKEN	11
Dicle ve Fırat Arasında	13
Ateş Suyu ve Göle Dönüşünce	20
Su Bıçakla Kesiliyor	24
Ejderha	30
Kirivo	31
Üç Kardeş	38
Siyavuş	40
İyi Dev	42
Baho	45
Zeynep	49
Hazar... Hazar	52
Kaya	55
Allah Rızası	57
Tortum	63
Saman Taş Olur	66
Dersim	67
Zeycan	71
Kanatlı Beyaz Atlar	74
Çiçekler Toplanmış Bingöl'de	75
Raste	80
Nemrud	82
Tamara	83
Meryem	88
Nazik	94
Ağrı ve Nuh	95
Küp Gölü	97
Kerem ve Aslı	100
Güneş Mabedi	103
Sonuç – Son Göl	114

GÖLLER	118
Hazar Gölü	118
Hozapın	119
Nemrud Gölü	119
Hakkari Gölleri	119
Van Gölü	119
Çıldır	120
Tortum	120
 GÖL VE EDEBİYAT	 121
KAYNAKÇA	127

GÖL, IRMAK VE EFSANE

Müslüm Yücel

Bu kitap, büyük bir çoğunluğu yayımlanmış olan, halkın yüz-yıllardır belleğinde koruyup dilden dile aktardığı efsanelerden derlenmiştir. Efsanelerde tasnif oluşturmak pek olası değilse de, göl efsanelerindeki din figürü (teması) tasnifleme açısından iyi bir örnek olabilir. Dini efsaneler ile iklim arasında sıkı bir ilişki vardır. Sert iklim koşullarına sahip Erzurum gibi bölgelerde dinsel efsanelerin daha yaygın olduğunu (çetin doğa koşullarına karşı tanrısal güçlere sığınma ihtiyacından olsa gerek) görüyoruz. Efsanelerde diğer bir unsur hayvanlar ve çobanlardır. Çoban efsaneleri, insanın doğayla olan ilişkisinin bir sonucu olarak algılanabilir. Su bütün bu efsanelerin ana temasıdır, onu kuraklık izlemektedir. Tarihsel efsaneler ve aşk efsaneleri de yine mistik bir kabuk içinde anlatılmışlardır. Efsaneler, kutsal olan ile gerçek olan ilişkisi bağlamında ele alındığında bütün zamanlar birden “şimdi” olurlar.

Kürtçe ile ilgili yeterli araştırmalar yapılmamışken, Kürt coğrafyasındaki efsaneleri toplamak elbetteki zorlu bir işti; buna konu darlığı da eklenince iş daha da güçleşir. Efsanelere ulaşılması ve yazıya aktarılması başlı başına bir sorundur. Nâzım Hikmet bütün efsanelerin birbirine benzediğini dile getirirken son derece haklıdır. Bazen bildiğimiz, kendi yöremize ait olduğunu düşündüğümüz bir efsaneye, uzak bir ülkenin kültüründe de rastlarız. Bu kuşkusuz önce bir şaşkınlık yaratır bizde. Ama hemen ardından halklar arasındaki bu kültür ortaklığı bizi mutlu eder; öteki halklardan bir farkımız yok, duygusuna kapılırız. Bu, halkları birbirinden ayıran çin setleri bulunmadığı gerçeğini bir kez daha ortaya koyar. Nâzım Hikmet,

Pertev Naili Boratav ve öğrencilerinin topladıkları efsaneleri kendince işlediğini ve bunda bir sakınca görmediğini belirterek, bu davranışını şöyle gerekçelendirir: “O masalları bugünün bazı sorunlarına karşılık vermeye yöneltmek için, masal tekniğini taklid ederek değil, kendimce bazı denemeler yaptım. Benimkileri beğenip beğenmeyeceğinizi bilmem, ama Boratav’ın topladığı masalları beğeneceğinizden eminim.”

Ben de halktan aldığımı, kitaplardan okuduklarımla birleştirdim. Bunu yaparken denemeler yazmaktan, anlattığım efsanelerlerin geçtiği yerlerle ilgili kimi bilgiler vermekten kaçınmadım. Bazen bir efsane başka bir efsanenin anahtarı gibidir ve ben bazen bir aşkı anlatırken başka bir aşka ışık tuttuğumu da fark ettim. Göl deyince durup bakmayı, akamamanın verdiği bütün trajediyi, bazen göl derinliğince, bazen çoban telaşıyla yaşadım. Benim yaptığım yorumları, efsaneleri birbirine bağlarken yazdığım küçük denemeleri beğenir ya da beğenmezsiniz; ancak halkın yüzyıllar boyunca dilden dile aktarıp belleğinde koruduğu efsaneleri hiç kuşku yok ki seveceksiniz.

Çalışma süresince benden yardımlarını esirgemeyen gazeteci arkadaşlarım Cemal Doğan, Ahmet Sünbül ve İdris Karadeniz’e, konuya ilişkin elektronik ortamda taramalar yaparak bana veri sunan Onur’a, sahaf sahaf dolaşarak benim için kaynak toplayan Ahu Öztürk’e, gece çalışmalarımı uykusunu kaçırdığım, çalışmam hakkında yaptığımız tartışmalardan yararlandığım ev arkadaşım Mehmet Oğuz’a teşekkür ederim.

Şubat 2001, Zeytinburnu

GİRİŞ

EFSANELER KAPISINDAN GİRERKEN

Dedi: Ey su neden böyle ses çıkarırsın?

Dedi: Benim arkadaşlarım taşlardır.

Anısına

Anımsa

Yola çık!

Kendine bak!

“Hiçbir yer senin yurdun değildir

Senin yurdun başkasının yadeliidir.”

Bir ayna bırakıyorum sana, yürüdükçe kendine bak!

Gördüklerin seni şaşırtmasın.

Buralarda hiçbir şey asla kaybolmaz, hiçbir şey bir diğerinin yerine geçmez. Göllere bakmak karanlık bir sabır içerir. Bu biraz da gecenin gelişiyle ceylanların suya inmesine benzer. Yola çık! Tek asân gecedir. Geceye sarıl; ama övgüler dizme. Yürü. Bağışlayan ve yaratan insanın adıyla, yürü; öyle bir yürü ki dünyanın bütün uzaklıkları sende durulansın. Kol olmadan sarılmayı, ayak olmadan yürümeyi doğa öğretecektir sana.

Çünkü zorunlu olan her yer ve zorlu olan her şey senin efsanendir.

Yürüyeceksin.

Keçi ayaklı onlarca tanrı seni boğmak için bekliyor; ama doğanın gümüş kaplı defterinde bir defa olmak üzere hayat yazılı.

Oku ve gözlerini aç.

Gözlerin göl kıyılarında açılacak, durup bakmayı öğreneceksin.

İki ırmak, yetmiş kûsur göl ve bir ayna verdim sana. Pamuk Prenses'teki kötü kalpli kraliçenin zaman zaman ellerine tutuşturacağı sahte aynalara kanma sakın. O ayna sahibinin sesidir, sahibi ne isterse onu gösterir. Bazen gölgeleri devreye sokar o kraliçe, sen o gölgeye “benim” dersin; oysa ki sen değilsin, görüşün ötesinde, bakışın varolduğunu fısıldayacak sana rüzgâr ve sen o rüzgârın peşine düşeceksin.

Bakışlarını kendine, kendi içine çevir zaman zaman. İçini sana gösterecek ayna, en az senin kadar seni görmeyenlerin hain olduklarını gösterecektir. Dudaklarının kıvrımındaki acı su, ırmaklardan gelecek. Onlar sevgilinin omuzlarından akan iki şelaledir. İki şelalede dur, durulan. Korkma. Suya dokun. Suya dokundukça, ırmaklar sana bir ağaç gibi yapraklarını gösterecektir ve o yapraklar sana Dicle'nin gazabına uğrayan bir yılanı ve Fırat'ın ortasında duran on altı dallı ağacı gösterecektir.

Suya dokun.

Yola çık!

Korkma!

“Ve insanın acısıyla sesini yitirdiği yerde bir tanrı gelip sana çektiklerini anlatmanı isteyecektir.”

Yola çık!

Susma!

Dicle'den başla!

Fırat'tan başla!

Kura'dan başla!

Aras'tan başla!

Her yol kendine bir yol yaratmaktır!

Yola çık!

Zaman takvimlere bölünmüştür

Saatlerin kölesidir artık insan

Yola çık!

Yola çık!

Yol açık!

DİCLE VE FIRAT ARASINDA

Seneler... seneler... senelerce evveldi...

Dicle kanın, kanın diclesinde büyüyen bir umman vardı.

Kanın diclesinde hâlâ büyüyen bir umman var.

Ne zaman gökte bir yıldız kaysa Dicle ürperir; bu ürpertiye gören çobanlar gelir, Dicle'nin kıyısına oturur, kaval çalar, bu ürpertiye ortak olurlardı. Öyle bir bağ kurulurdu ki, sanki kaval çalınmasa Dicle'nin ürpertisi geçmeyecek, sanki Dicle toprak beşiğinde uyu-mayacak, büyümeyecek, akmayacaktı... Öyle ki, geceleri kaval ve Dicle'nin ahenkliydi solukları. Öylece akıp giderdi bu şiir; her gün her gece. Kavalsız çobanları hiçbir zaman kabul etmedi Dicle...

Gün ışıyınca, kayalarında saçlarını tarar Dicle, toprakla yıkanır, güneşle kendini emzirir ve akar. Güneş doğunca insanlar Dicle'yi güzel görmelidir. Çünkü Dicle'nin bir tel saçı için, en değme res-samlar bir araya gelir, hiçbiri Dicle'nin resmini çizemez, fırçalarını kırarlardı ve değme âşık, Dicle'nin zümrüt bakışları karşısında dura-mazdı. Günün ışması, insanların Dicle'ye kavuşması, ona dertlerini dökmesi için bir fırsattı ve sabahın demir kapısının açılması güneşin Dicle'ye sütünü vermesiyle başladı.

Ve sabah...

Ve sabahın demir kapısı...

Ve damlaca birikip, Dicle'de büyüyen insanlar...

Senelerce, senelerce, senelerce evveldi...

Güneşin sıcaklığı altında karı omuzlarından atan dağlar apak sularını bırakıverirlerdi Dicle'ye. Dicle büyüyor, genişliyor, akıyordu. Öyle bir akıştı ki bu, göller çaresiz kulaklarını tıkıyordu. Ki o gün bugündür göller akmaz; kimi göller toprağın diplerinden Dicle'nin köklerine ulaşmak için, kaybolmak pahasına kendini yerden yere vurur. Çaresizdir Dicle ve o an Dicle kuyular kazar içinde, o kendine akan damlayı saklamak için.

Bunu bilen var, bilmeyen var. Bilenler bu tılsımı bilmeyenlere anlatamaz. Anlatırsa büyü bozulur. Dicle, Dicle'yi anlatanları sevmez

zaten, onu yaşayanlar varken... Öyle ki: “Beni anlatma, beni yaşa...” der Dicle her kıyıya vurduğunda. Bunu bilenler kutsal günlerde ne dertleri varsa, ne yapmak istiyorlarsa sabah gün ışıırken bir kağıda yazar, Dicle’ye bırakır. Dicle bunları okur, dertlerini arz eder. Yazma bilmeyenler ise Dicle’nin kenarına gelir, eğilip kulağına dertlerini söyler. Suyun yanağında bir nergis açıldı mı, dilek kabul olmuş demektir.

Dicle Cennet’e giden tek yoldu, kılavuz damla...

Peki ya Dicle’nin kutsallığına inanmayanlar?

Onlar çarpılırdı. Ruhları başka canlıların bedenine geçerdi ve artık Dicle’nin yüzüne bakamaz hale gelmiş sayılırlardı. Bunlar kimi zaman yılan, kimi zaman ağaç, taş ve kimi zaman da balık olup yaşarlardı. Dicle’ye inananlar ise ona ihanet edenlerin yaptıklarına rağmen hiç yalnız bırakmaz, kılık değiştirir, karşılarında dururdu.

Senelerce, senelerce evveldi...

Evlerimizin kilerinde yılanlar görülmeye başlamıştı. Çoğu yılan öldü, çoğu öldürüldü. Ama öyle bir yılan vardı ki ne öldü ne de kimse onu öldürebildi. Ev halkı da zamanla bu yılanı zararsız belle-yip peşini bıraktı...

Sonra günün birinde, evin kızı evde yalnızken yılan görünmeye başladı, kız ürktü. Evin köşesine kaçtı. Oracıkta bayıldı. Uyandığında etrafında hane halkından başka kimseler yoktu. Kız evde bir yılanın olduğunu söylediyse de kimse inanmadı. Gece olunca yılan sürüne-rek kızın yanına geldi. Usulca yorganın altına girdi. Başını kızın yastığına koyup uyudu. Sabah kızın uyanmasıyla yılanı görmesi bir oldu. Korkudan tir tir titredi, kalbi duracak gibi oldu. Kimseye de bir şey söylemedi. Zaten söylese de kim inanacak ki...

Bir sonraki gün kız korkudan uyuyamadı. Yıldızlara baktı. Ürperdi; bir çoban kavalının sesi kulaklarından yüreğine kadar indi. Derin bir uykuya daldı sonra. O uyuyunca, yılan da usulca gelip başını kızın göğsüne dayayıp uyudu. Sabah kız uyanınca göğüsleri-nin arasında yılanın gömleğini gördü. Korktu; ama korku faydasızdı: “Bir bilene danışayım,” dedi. Vardı bir bilgenin yanına gitti. Olanları



bir bir anlattı. Bilen, “bu yılan sana âşıktır” dedi. Kız, “Bu nasıl aşktır. İspatı mümkün olmayana aşk mı denir?” diye sordu. Bilen “onu sınava çek” dedi.

Bunun üzerine genç kız tekrar yılan geldiğinde, onu sınava çekti: “Eğer” dedi, “Eğer beni seviyorsan, benim için çok değerli bir şey getir, ama o değerli şey hiç kimsede olmasın,” dedi. Yılan gitti. Aylar geçti ama yılan bir daha görünmedi. Herkes, başta Bilen, “sır sınavdadır” dediler. Artık o dönmeyecek, oyundu bu ve “oyunlardan maksat, sırların öğrenilmesidir”. Kız, yilandan bir şey istemekle bir yerde kendini efsunlamış gibi görüyordu ama yılanın dönüp dönme-yeceğini de merak ediyordu doğrusu.

Derken, bir gün, ki üç yüz altmış beş gün altı saat geçmişti... Kız evle-
rinin killeri arasına baktı. Bir de ne görsün. Yılan killeri arasında öylece kuruyup kalmış ve ağzında çok değerli bir kraliçe tacının altın iğnesi...

Kimine göre bu yılan, Dicle ürperdiğinde kıyıya gelen bir kavalı-
sız çoban, kimine göre de Dicle’ye sevdalı, ama Dicle kanın beşğinde ölümle oynarken o bunu görmezden gelerek Dicle için yüreğini taş edip fırlatmayandır. Dicle’yi sevmek kolay değildir. Dicle’ye giden en kısa yol, en uzun yoldur; ve Dicle kıyılarına varıldığında bembeyaz köpükler unutturur dipteki karanlığı; ve o karanlıklar ki belleğin mercan kayalıklarında binlerce yola koyuluşu sır gibi saklarlar ve o sırda varmak hiç de kolay değildir.

Kolay olan ne var ki?

Burada durur anlatıcı. Buz tutmuş bıyıklarını, burun deliklerinden gelen ısıyla eriten bir adam girer içeri ve yılanın Dicle ile olan aşkını başka bir biçimde anlatır. Yere serili geyik postu biraz önceki anlatıcının altında nemlenmiştir ve herkes yeni bir anlatım için kalbini açmıştır. Yaşlıca bir adam da, “Haydi ne duruyorsun, anlat!” der ve anlatıcıya, “Doğrusunu anlat. Anlatmak, kendini anlattığı efsaneye katmaktır. Kendini katmadan Dicle’yi bize anlat,” deyip susar. Anlatıcının bu sözlerden sonra gözleri buğulanır, ancak içinde bir Dicle vardır ve o bu Dicle’yi anlatmak zorundadır:



Eskiden yaylalarımız vardı. Dicle'yi ancak dağ başlarına çıkarak görebilirdik. Oralardan el sallardık. O bize bakardı. Bir çift güvercin uçururduk gökyüzüne. Geceleri bu güvercinler gelince, dualarımızın kabul olduğunu anlardık. İçimiz çarşılar gibi kalabalık olurdu. Öyle bir gündü işte. Çadırımıza bir yılan musallat oldu. Cümle erkekler birlik olduk. Vuramadık. Kafasını ezemedik. Gece oldu. Hepimiz, küçük kardeşim Fatma'nın sesiyle uyandık. Fatma "yılan" deyince cümle erkekler, çocuklar ve kadınlar ayağa kalktık. Meğer yılan Fatma'nın yanına sokulmuş. Yüzünü Fatma'nın yüzüne sürmüş. Sonra da çekip gitmiş. Bir şey anlamadık. İkinci gün yılan yine geldi. Fatma yine bağırdı. Yine aynı şeyler oldu. Aradan birkaç gün geçti. Hepimiz yılanı unuttuk. Bir sabah Fatma'nın uyanmasıyla, çılgık çılgıca "yılan" deyip yatağından kalkması bir oldu. Yılan bu sefer gömleğini Fatma'nın yatağının yanına bırakmıştı. Birkaç gün daha geçti. Fatma yine "yılan" deyip bağırdı. Yılan bu sefer de başını Fatma'nın göğsüne koymuştu. N'etsek, neylesek deyip durduk. Yaylada iş yapamaz hale geldik. Yılanla oturup, yılanla kalktık. Dicle'ye yalvardık. İki güvercin yolladık. İki güvercin gece basmadan geldi; geldi ama yılan için duyduğumuz kaygı bitmedi. Bir bilene danıştık. Bir bilen dirseklerini karnına geçirdi. Saatlerce düşündü. Sonra yüzünü kaldırdı, "Dicle'ye gittiniz mi?" diye sordu. Gittik, anlattık, deyince Bir bilen, "Yılan aşiktir ve âşk tuzakla ortadan kaldırılamaz. Âşığa aşktan başka tuzak da yoktur. Âşığı ancak aşk öldürür ya da âşık olduğu kızın ölümü," diye konuştu.

"Ne yapalım?" diye sorunca da, bir bilen, "Bilmem," dedi ve sakallarının içine gömüldü.

Yaylaya döndüğümüz vakit bütün büyükleri topladık ve hepimiz "âşığı aşk öldürür" sözü üstüne düşündük.

Aklımıza tek bir çare geldi.

Fatma'nın yattığı yatağın içine saman dolu bir yastık koyduk. Yorganı üstüne örttük. Gözetlemeye başladık. Gece kırılınca, yılan çalılardan arasından çıkageldi. Yatağa yaklaştı. Uzun uzun yatağı kokladı. Yorganın altına giremedi. Kıvrandı. Sonra uzun bir ses duyduk. Bir çılgıktı; ama bildiğimiz insan çılgılığı değildi. Yılan bütün gücünü toplayıp çalılara yürümüştü. Çalılardan yine uzun bir ses duyduk.

Yılan başını çalılara vurmuştu. Bedeni kan içindeydi.

Demek ki tek başına kalsa da bir dikili ağaç, yine de kendini asacak bir dal bulacaktı kendine ihanet!

Yola çık!

Öğrendin artık!

Sürdür yolculuğunu!

Ölüm ki içinde Hallac'ın uyuduğu bir elbiseden başka bir şey değildir. Ölüm Fırat'ta kanla konuşuyor, sonsuza dek bizimledir. Kar altında üşürken beyaz tahta çivilerle bir araya getirdiğim gemi, göğü delen iki ırmaktan geçti. Misk'in nur gözünden akar Fırat. Fırat geceleri bir medrese gibidir. Mümin gibi diz çöküp, çevreler onu köyler. Ve her köy rüzgârla, korkuyla akan bir Fırat'tır. Gaz lambaları geceyi yakarken, üzümler korkudan kararır ve Fırat buğday başaklarına gizliden yürür. Fırat bu, dur deyince durmaz, ak deyince akmaz. Erzurum sahrasının ortasında bulunan Kân köyü dibinden geçer ve aktıkça Bağdadi turnalara eğlek olur, bitkilere can verir. Kemam Kalesi'nin dibinden bir yol bulur kendine, Bingöl yaylalarına gelen Murat çayını içine alır. Güçlenir, Malatya'ya doğru akar, Samsat, Halfeti (ki şimdi yok), Birecik, Balis, Raka, Ruhbiye, Karkisa, Ane, Hadişa, Hiye, Abyar, Toruk, Hile, Kûfe gibi yerlere uğrar ve Şattûlarap denilen yerde Dicle ile birleşir. Seher vakti Fırat'ın denize dökülmesi korkunçtur. Denizden büyük çılgınlıklar kopar. Tatlı su acıyı boğmak ister; ama olmaz. Gün doğar, deniz geri çekilir ve doğa, bilinmezliği, bildik hale sokmuştur. Birecik'in gölgeli eteği Fırat'a vurunca cinler periler cirit atar. Çocuklar, evlilik yaşına gelmiş genç kızlar Fırat'ın kıyısında öyle bir başına gezemezler. Gelinlik kızları alıp, sularına katmak ister Fırat. Çocuklar o beyaz serinliğe ellerini sokmak isterler; ama Fırat bu, şakası yok. Çocukların yüzüne bu dünyanın yaşanmaz olduğunu söyler Fırat ve çocukları aldığı gibi kendi dünyasına katar, dört yüzden fazla belde ve kasabaya, “işte bu benim çocuğum” der, sonuçta çocukları mavi derinliğe bırakır, büyük balıkların midesi çocuğun kefeni olur.

ATEŞ SUYA VE GÖLE DÖNÜŞÜNCE

Ve İbrahim kefeni ateşle yırtan bir çocuk.

Sofranın tamamı görünsün diye aynalar konmuştur, çünkü Kralın gözü halkın yediğindeydir. Kral bu. Tanrı. Tanrı'nın oğlu: Nemrud... Nemrud, bir sabah korku içinde uyanır. Rüyasında tahtının ve tacının elinden alındığını görmüştür. Taht devrilmiş, tac alınmış... Nemrud ne yapacak şimdi? Rüyasını yorumlasınlar diye bilginleri, komutanları, falcıları etrafına toplar. Bilginler, komutanlar, falcılar hepsi bir ağızdan, “Senin tacını, tahtını bu ülkede doğacak bir çocuk devirecek. Senin dinini ortadan kaldıracak,” derler. Nemrud titrer. Taht gittiğinde, tac gittiğinde kim takar kralı? Öyle ki Nemrud ilk defa tac giyen bir kraldır da. Dini ise putatapıcılıktır.

Ne yapmalı?

Hemen haber salar Nemrud: “Bilginler, büyücüler, komutanlar toplansın.” Herkes toplanır.

Hepsi yine bir ağızdan, “Bu çocuk doğmadan önce öldürülmeli,” derler.

“Peki ama bu nasıl olacak?” der Nemrud. Bilginler, komutanlar, falcılar, “Hamile her kadın, doğan her çocuk öldürülerek,” yanıtını verirler.

O yıl doğan bütün çocuklar ile hamile kadınlar yakalanıp öldürülür. Nice hamile kadın, nice cenin kanlı kılıçlar altında can verir.

İbrahim'in babası, Nemrud'un puthanesinin bekçisidir. Karısı hamiledir. Ülkede bütün hamile kadınların öldürüldüğünü duyar duymaz, hemen karısını alıp, şimdi Urfa'da Dergâh olarak bilinen mağaraya götürür. İbrahim, bu mağarada dünyaya gelir. İbrahim bu mağarada kimine göre 15 ay, kimine göre tam 7 yıl yaşar. Ancak İbrahim'in büyümesiyle, Nemrud'un korkusu da artar. Çünkü, artık İbrahim, Nemrud'un taptığı putlara karşı savaş açmıştır. Nemrud, halkı putların egemenliğindeki saltanata çağırırken; İbrahim, halkı bu putlara karşı birliğe, kardeşliğe çağırır.

İbrahim artık Nemrud'un kâbusudur. Katledilen anaların, doğmadan kılıçların altında can verenlerin toplamıdır.

İbrahim puthaneye gider. Burada bulunan bütün putları kırar ve putların en büyüğünün boynuna da baltasını asar. İnsanlar sabah puthaneye geldiklerinde bütün putların kırılmış olduklarını görürler. Hemen Nemrud'a haber verilir. Nemrud puthaneye gelir gelmez İbrahim'e sorar: "Putları kim kırdı?"

İbrahim, herkesin gözü önünde Nemrud'u yanıtlar: "İşte şu boy-nunda balta asılı olan en büyük put, bütün putlarınızı kırdı."

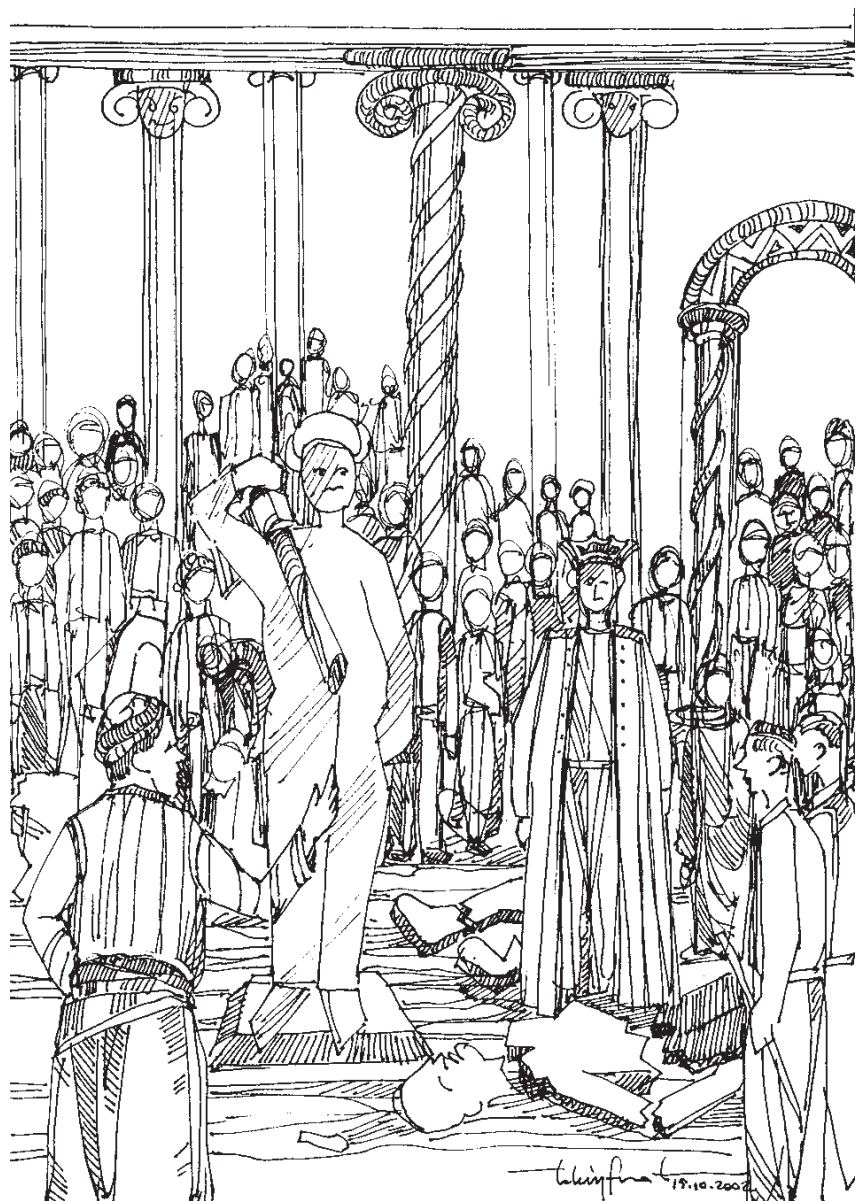
Nemrud, büyük putun cansız olduğunu, putları kıramayacağını, bu putları olsa olsa İbrahim'in kırdığını söyler. İbrahim, Nemrud'un bu sözlerinden sonra yerinde durmaz: "Madem ki putlar hiçbir şey yapamıyor. Öyleyse neden bu taşlara tapıyorsunuz. Her şeyi yaratan Allah'tır. Sizleri Allah yoluna çağırıyorum," der.

Nemrud için artık tek kurtuluş İbrahim'in ölümüdür.

İbrahim oracıkta yakalanır. Kalenin zindanına atılır. Günlerce süren hazırlıktan sonra büyük bir ateş yakılır, mancınıklar kurulur. İbrahim kale direklerinden ateşe doğru fırlatılır. Allah'a kavuşmuştur İbrahim. Allah ateşe, "Ey ateş, sen İbrahim'e karşı soğukluk ve selamet ol," der. Bazı İslam alimlerine göre Allah ateşe sadece "soğuk ol" deyip de "selamet ol" demeseydi, İbrahim soğuktan ölecekti. Ve yeryüzünde ne kadar ateş varsa hepsi sönecekti. Oysa dünyaya hayat veren su ve hava kadar önemliydi ateş.

Ateş, serin ve selamet olur. İbrahim mancınıktan ateşe atılırken Nemrud'a ve halka seslenir: "Ben yüce Rabbimin emrettiği yere gidiyorum. O bana yolumu gösterir." O anda Cebrail gelir, İbrahim'e "Allah'tan bir isteği olup olmadığını" sorar. İbrahim de Cebrail'e, "Ben Allah'a yöneldim," yanıtını verir. Bunun üzerine Allah'ın İbrahim'e "Ey Halil'im" dediği ve İbrahim'in de böylece "Halilullah" olduğu anlatılır. Böylece İbrahim Allah'ın Halil'i yani dostu olmuştur. İbrahim'in düştüğü ateş yağmur suyuna dönmüş, her taraf gül kokmuştur. Ateşin alevleri yerini kırmızı güllere, lalelere, menekşelere, nergislere bırakmıştır. Ateş su, odunlar balık...

Bu değişiklikleri izleyen Nemrud, önce İbrahim'in sihirbaz olduğunu düşünür. Ama İbrahim'e bir şey olmadığını görünce, "Ey



İbrahim, ben senin Rabbinin sana nasıl yardım ettiğini gördüm. Ama yine de Rabbine tapacak değilim. Ama onu memnun etmek için 4000 sığır kurban edeceğim,” der. Bu olaydan sonra İbrahim o zamanki adı Ur olan Urfa'dan Harran'a, oradan da Şam'a ve Mısır'a gider.

İbrahim'in düştüğü yere bugün Halillülrahman deniliyor. Halillülrahman'ın hemen yanında ise Aynızüleyha Gölü vardır. Gölün bu isimle anılmasının hikâyesi ise şöyledir:

Nemrud'un genç ve güzel bir kızı vardı: Züleyha. Züleyha İbrahim'e aşıktı, İbrahim de Züleyha'ya. Söylenmemiş bir aşkı ikisinin aşkı. Ki söylense bu aşka kim inanacaktı? İbrahim Nemrud'un sarayında çalışan bir babanın oğluydu; Züleyha dağları titreten Nemrud'un kızıydı. Yazıcılar yazmak isteseler bile bu aşkı, bu iki sevgilinin kalbinde yanan ateşe hangi yürek dayanabilirdi. Susmak belki de bu aşkı asıl görmektir. Herkesin kendine ait bir karanlığı vardı ve İbrahim bu karanlık içinde, Züleyha'nın aydınlığıyla koca Nemrud'a kafa tutuyordu. İbrahim ölüme meydan okurken, Züleyha bu meydan okumaya aşkla karşılık veriyordu. Zorla ateşe atılan İbrahim'e aşık olan Züleyha, onsuz bir hayatı yaşamak istemediğinden İbrahim için yakılan ateşe kendini atarak ölümün de ötesine meydan okudu. İbrahim inançları için cezalandırılıyordu. Ceza bu anlamda İbrahim için bir ödül oldu ve İbrahim bu ödülü ateşten geçerek hak edecekti. İbrahim vardı ve kudretiyle, Allah'ın dostu olarak bir büyük var'a işaret ediyordu. Züleyha ise İbrahim için yakılan ateşe kendini atarak, İbrahim'in içinden geçtiği ateşten geçiyordu. Züleyha İbrahim'e kavuşmak istiyordu ve bu yüzden dünya nimetlerinin tümünden vazgeçiyordu.

İşte ateş anı ve işte İbrahim ateşe atılıyor. Ateşe atılmak gerçekten ölmek midir? Züleyha bunu bilmiyor ve Züleyha yalnızca İbrahim'den sonraki yaşamın kendisi için ölüm olacağını bildiğinden, onsuz bir hayatı istemiyor ve bu yüzden, İbrahim için yakılan ve İbrahim'in zorla atıldığı ateşe, o kendi isteğiyle atlıyor. Nöbetçiler, Nemrud ve bütün ahali Züleyha'nın bu ateşe kendini atmasına ilk başta bir

anlam veremiyorlar. Çünkü o güne kadar hangi genç kız babasının verdiği karara karşı gelmiş ve hangi kız sevdiği erkeği onunla ateşe atlayacak kadar sevmiş. Zülehya ince bedenini kale surlarından, aşağıda yanan ve yandıkça çevresindeki her şeyi kavuran ateşe bıraktığı zaman gözler İbrahim'i görmüyor. Herkes bu kıza bakıyor. Bu sınavda ben de varım diyen Zülehya ateşin içine atladığı zaman Nemrud ellerini yüzüne götürüyor. Alevler birden kırmızıdan mora dönünce, Nemrud'un kasılan bedeni birdenbire delice titremeye başlıyor. Ateşi yakan korkudan ne yapacağını şaşırırken, ateşe atlayanlar, ateşe değil de ipekli bir yatağın içine düşmüş gibi oluyorlar. Züleyha'nın düştüğü yer bir cennet bahçesine dönüyor, ateş büyük bir suya dönüyor ve o su Kevser ırmağından daha tatlı olup, yüreği yanan aşıkların kurumuş dudaklarını serinletiyor. Güç veriyor ve o gün bugündür Urfa'da Balıklıgöl olarak bilinen yer Aynızüleyha olarak anılıyor.

İki göl yana yanadır.

İki yürek yana yana bir araya gelmiştir.

Rivayet odur ki, İbrahim ile Züleyha'nın düştüğü yerde biten suda bir cins balık türemiştir. Balıklara dokunulmaz. O gün bugündür bu böyledir. Balıklardan yiyenlerin çocukları balık gözlü olur. Bu balıklardan yiyenlerin öldüğü de olmuştur.

Dünya bir leş işte ve dünyayı bir karga olarak sevmek de var, rüzgârlara göğüs geren bir kartal olmak da.

SU BIÇAKLA KESİLİYOR

İşte bir Kürt kadını. Doğum sancıları içinde kıvranıyor. Etrafında kadınlar boyuna terini siliyorlar. Kadın kendinden geçmiş su gibi ve etrafındaki kadınlar kulağına adını üflüyorlar. Kadın kendinde değil. Kendine gelemiyor. Doğum sancıları almış başını gidiyor. Kadınlar bilmiş, kadınlar çok doğumdan geçmiş ve doğum yapan kadının kendine gelmesi için iki şey söylüyorlar: “Kalk” diyorlar, “erkek kardeşin geldi”, “kalk” diyorlar, “misafirin var”.

Kadın kendinde değil, kendine gelemiyor bir türlü.



Ne yapmalı diyor kadınlar, ne yapmalı?

Eski bir gelenek.

Gelenek gerçekten eski mi? bilinmiyor; ancak evin yaşlısı belindeki silahı çıkarıp üç el ateş ediyor. Ateş ediyor ve ateşten maksat ağrılardan sessizleşen kadının ayılmasını sağlamak; ateş ediyor, çünkü beklenen bebek sabırsızlanıyor. Ancak bebek gelmiyor, gelmiyor bir türlü, ter basmış kadını, kulakları hiçbir şey duymuyor. Ne yapmalı diye soruyor kadınlardan biri, ne yapmalı diyor diğer bir kadın, ne yapmalı? Kadın ağır bir taş gibi çökmüş ve ağır bir taşın sessizliği var dudaklarında. Taş mı ağır, kadının dudakları mı?

Yok hayır?

Beride Fırat var ve Fırat'ın suyundan bir damla neye değmez ki?

Yok hayır olmayacak, bir şeyler yapmalı? Yaşlı adam, büyük ihtimalle kadının kayınbabası, evet kesinlikle kayınbabası, torunun heyecanı içinde bıçağını bir kurban kesecekmişçesine biliyor, bileyle halde bekliyor mu bıçak yoksa, bilinmiyor. Adam ırmağa gidiyor, sessizce bıçağını çıkarıyor ve suyu kesiyor. Su kesilince inanıyor ki gelininin sancıları dinecek ve gelini bağlayan ip kopacak, torunu doğacak.

Su kesilmesinden maksat ne? Ne olabilir? Bunu Nikitin açıklıyor. Hançerle suyun kesilmesi, inanca göre lohusa kadının, Al-anasının hışmına uğraması anlamına geliyor. Al-anası uzun boylu, zayıf, kocaman memeli ve bu memelerini omuzlarından arkaya atan bir cadıdır ve bu cadı, lohusa kadının ciğerlerini söker, söktüğü ciğeri de ırmağa götürüp yıkar. Eğer bu yıkama işleminde başarılı olursa, kadın doğum yapmadan ölür. Kadının doğum yaptığı sırada yaşadığı türlü sıkıntılar Al-anasına bağlanır ve bu yüzden ırmağa gidilip, su kesilir. Kimi zaman da lohusa kadının etrafında ateş yakılır.

Doğumdan sonra, doğum yapan kadın evde yalnız bırakılmaz. Çünkü “şeşe-altı” adı verilen kötü ruh, anneyi ve bebeği öldürebilir. Şeşeden nasıl korunulur. Ondan korunmanın birçok yolu vardır. Ancak Kürtler bütün sıkıntılarını ve bu sıkıntıların çözümünü ateşte ve suda gördükleri için şeşeden de kurtulmak için sönmeyen ateşler

yakarlar, evlerinin ışıklarını söndürmezler. Ateşin sönmemesi için sürekli nöbet tutarlar ve bu süre içinde evde bir bez parçası bulundurulur. Bu bez parçası şeş'e "çocuklara kötülük yapmayacağına dair yemin ettirten" üç şeyhin elbiselerinden alınmıştır ve üç şeyh, Şeyh Cemal Surei, Şeyh Farhi Beruji ve Şeyh Baba Babiki'dir.

"Doğmak saldırıya uğramaktır" diyen şair belki de bunu biliyordur ve belki de çocuğun doğduktan sonra ilk ağlaması, babanın, çocuğun erkek olduğunu müjdeleyenlere para dağıtması, ardından havaya bir el mermi sıkması "saldırıya uğramanın", doğmadan kendisine biçilen oyunun ilk sahnesinin, ilk ışıklarıdır. Eğer "kız" denilirse, durum değişir. Çünkü kız, erkek gibi evin direği değildir, başka çadırlara gidecek, sonuçta başkası için büyütülecektir. Başkasıdır.

Ve işte bir ölü. Bir sabi ölüsü. Yatağında da ölmemiş bu sabi ve üstelik gündelik elbiseler içinde ölmüş. Bir uğursuzluk, manevi kirlilik gelmesin sakın. Terzilere haber verin, aklın iğnesiyle, bu sabinin kefeni dikilsin. Terzi sabırsızlanmasın sabinin rastasına, rastanın sağ tarafına işlemeli gümüş takıyı da unutmasın. Ölümüne hazırlığın kıyafeti mi olur? Olmaz demeyin, Sabii bunlar; nehir boylarından başka yerlerde yaşamıyor, nehirlerin sularından başka hiçbir suyun onları iyileştireceğine inanmıyorlar. Birazdan sabi rahibi gelecek. Rahip biri kendisine, diğeri ölene ya da ölmek üzere olan kişiye iki menekşe dalı hazırlayacak. Ölüm hastanın kapısını çaldığı an, can çekişmeleriyle birlikte rahip nehirden, Fırat ya da Dicle'den getirilen ya da getirdiği bir miktar suyu ölmek üzere olan kişinin elbiselerini çıkartarak başından ayağına kadar üç kez dökecek, üç kez yıldızlara bakacak ve eğer hava soğuksa su ısıtılacak. Ölmeden önce temiz olmak gerek.

İşte yıkıyor ölmeden önce ve temiz bir yere taşınacak sabi, yön kuzey. Kuzeyde koca rüzgârlar var, dağları deviren rüzgârlardır bunlar, ölmek üzere olan son kez bu rüzgârı içine çekecek ve doğaya seslenecek, "Ben hazırım, getirin, geciktirmeyin yeni rit elbiselerimi." Birazdan ölüm gözlerinin içine bakacak çünkü. Rahip, ölünün rastasının kuşağını belinden bağlayacak ve ölü için hazırladığı klâmenekşeyi türbanın altına sıkıştırarak. Artık can bedenden gitmiştir.

Sabinin cesedi yalnız bırakılmayacak, cesedin başına kandil, bir kase su ve bir taş parçası konulacak ve sabi ölüm saatinden üç saat sonra toprağa gömülecek.

Ya akşamsa. Akşamsa sabinin bedeni ertesi güne bırakılacak. Tıpkı evlilikte olduğu gibi ölümden de, mandelta adı verilen kamy ve dallardan hazırlanan küçük hasır nehre götürölerek vafiz edilecek. İşte ölüleri yükselen elleri üzerinde taşıyacak olan hallaliler de geldi. Hallali iyi duyan kulaklara, iyi gören gözlere sahip olmalıdır; aksi halde ceset, toprağın üstünde olup biten her şeyi duyacak. Hallalilerin sayısı dört olacak ve dört kişiden biri “geri dönmeyecek”, evli olacak, hayatın anlamını bilecek ve yine hayatın yükünü omuzlarında duya duya çok sevdiği ölüyü toprağa verecek. Mandelta hazırlandıktan sonra dört hallali, elinde beyaz bezlere sarılı kutsal kitaplar taşıyan rahip ile birlikte dualar okuyarak, ölen kişinin evinin önüne geldiler işte. Hallaliler, kursu adı verilen tabuta cesedi yerleştirdikten sonra, tabutu omuzlarına alarak evden ayrılacaklar. Baş hallali cesedin üzerinde duran mandeltayı çamurla sıvayacak, küçük parmağında taşıdığı, adına skandola denilen demirden yüzükle de mühürleyecek.

Yaşam bedeni terk etmiştir artık ve asıl gerçek olan ise ruhtur. Bu yüzden ceset “kötü” olmuştur. Yalnız ceset değil elbette, cesetle ilişki içinde olan her nesne de kötüdür. Mühürlemekten maksat, cesedin “kötü” etkisini silmekten başka bir şey değildir. Çünkü, “değerli olan ruhtur. Ruh, ölümler birlikte cesedi terk ettiğine göre ceset sadece değersiz bir nesnedir.”

Sabi öldüğünde kimse ağlamayacak. Gözyaşları ölenin boynunda birer değirmen taşıdır. Ceset mezara götürölürken kadınlar mezarlığa gitmeyecek. Tabut hallaliler, rahip ve erkekler tarafından mezarlığa gidecek. Mezarlıkta hallaliler dualar okuyacak. Rahibin yanında sancak, ateş tabağı gibi nesneler bulunacak. Sancak yere dikilecek ve Ginza'nın sol bölümünden metinler okunacak. Metinler okunurken cesedin üzerine birkaç taş parçası, taşlardan biri ölünün ağzına gelecek biçimde yerleştirilecek. Mezar toprakla doldurulacak. Toprağın üstüne su serpilecek. Çamur olan toprak yine baş hallali

tarafından skandola ile mühürlenecek. Daha sonra da baş hallali demir yüzüğe bağlı olan, sapsız bıçağı belinden çıkaracak ve mezarın etrafında daire biçiminde üç çizik çezecek. Çizikten maksat, cesedin yaşayanlara zarar vermesini engellemek olacak. Çizik aynı zamanda yaşayanlarla, ceset arasında bir sınır da olacak. Defin işlemi bittikten sonra cesetle temas eden herkes nehre gidip vaftiz olacak.

Ruh yeryüzünü terk etti işte. Rahipleri ruhun yükselişi için “Masiqta” töreni düzenleyecek. Masiqta, ruhun yeryüzündekeyken aynı bedeni paylaştığı can ya da nefis ile kolayca birleşmesine Mararta adı verilen eza ve işkence mekânlarından ruhun kurtulmasına ruhun ışık ülkesine gidip oradaki eşiyile (dmuta) birleşmesine ve daha önce oraya varmış olan ruhlara katılmasına yardımcı olacak.

Masiqta ya da ölüm ayini, ölen kişinin evinde ya da özel bir ayin evinde yapılacak. Bit Manda (kavrayış, sırra erme) adı verilen ayin evlerinin penceresi yoktur ve etrafı çevrilmiş bir bahçe içindedir. Bahçede akarsuyla bir de havuzun bulunması gereklidir. Maksat, ölünün ruhunun Işık Dünyası’na yükselmesini sağlamak. Ayin kutsal bir düğüne dönecek biraz sonra. Sperma adı verilen üzüm suyu ana rahmi adı verilen bir kupanın içine dökülecek ve bu tören sayesinde ölünün ruhu dokuz ay sonra yeniden doğacak.

Ama ruhun Işık Dünyası’na yükselişini engelleyen, Işık Dünyası’na giden yolda bulunan kötü planet ruhlarının bekçi kulübeleri vardır ve ruh bu kulübelerden geçmek zorunda kalacaktır. Burada Mana’dan çıkmış olan Abatur tarafından geri çevrilmesi de olası. Bu ruhların geri çevrilmesi, bundan sonraki kaderinde ikinci ölümdür ve bu ölümü kimse göze alamayacak.

Yemek de var elbet. Ceset mezara götürülüp, defin edildikten sonra sıra ayin yemeklerine gelecek. Buna Lafoni denilir. Törene erkekler ikişer ikişer katılacak ve katılımcılar rişama vaftizi olacaklar. Açık ekmek, pişmiş balık, ceviz, badem, soğan, yaş ve kuru üzüm ve tuzdan oluşan yemek tabuta adı verilen kamıştan yapılmış sofrta üzerinde yenilecek. Törene katılanlar ekmeği ikiye bölecek, dua okuyacak ve ekmeği yiyecekler. Sonra nehirden getirilen su içilecek kana kana ve tekrar dualar edilecek. Bunu herkesin elini

sofraya koyması ve kalan ekmeğin arasına yiyeceklerin konması izleyecek. Rahip “Yüce hayat’ın ve Manda d Hii’a’nın ismi senin üzerinde okunur ey yiyecekler” diye başlayan ve “Hayat’a hamdolsun, Yüce Hayat her şeyden üstündür” diye biten duayı okuyacak. Üç dua okunacak, üç yıldızla bakılacak. Yedi ırmak arasında, iki ırmakta kaybolan hazinenin sırları araştırılacak; iki ırmaktan üç defa su içilecek, üç kere yıldızlara bakılıp, üç güvercin kanadının göle batışı ve çıkışı izlenecek, üç gün yol gidilecek, üç kuyuya inilecek, Fırat telaşlı bir çocuk gibi, “tamam” dediği zaman, orada artık ölüm, ölüm olmayacak, sen olacaksın, skandola ile kendi toprağını mühürleyip, sapsız bıçakla üç çizik çizeceksin; dünya bir göl olacak ve sen gölü ayna zannedip bakacaksın bir zaman ve göl sana bakacak. Sen göle bakamayacaksın.

Bir ejderhadan bahsedecekler sana ve sen o ejderhanın kim olduğunu bilmeyeceksin. O ejderha sensin!

Ejderhalar vardır ve bu ejderhalar kimi zaman toprağın derinliklerine, kimi zaman da dağların ortasına gizlenmişlerdir. Öyle derler, öyledir. Kimi zaman bu ejderhalar dağın derinliklerindeki uykularından uyanırlar. Uyanmaları ile önce dağ, sonra yeryüzü sarsılır. Deprem olur. Alttakiler üste, üstekiler alta geçer.

EJDERHA

Karacadağ’ın, diğer adıyla Kereşdağ’ın bir ejderhası vardır ve rivayet Kereşdağ’ın tepesinde de bir gölün olduğu yönündedir.

Eskiden Karacadağ’ın tepesinde çok büyük bir ejderha vardı ve bu ejderha yaz günleri göl kurduğunda dağın tepesinde görünürdü. Ejderhanın ağzından çıkan alevler ise cümle köyleri kasıp kavururdu.

Bir gün Karacadağ’ın çevresindeki bütün köylüler toplanıp, Fırat’a gitmişler. Dileklerde bulunmuşlar: “Fırat!.. Misk’in balık gözünden akan, cennetteki Kevser ırmağının dünyadaki temsilcisi Fırat, bize bir çare,” demişler. Allah dileklerini kabul etmiş. Gökten koca bir sarı zincir adeta yağmur gibi inmiş ve ejderhayı boynundan tuttuğu gibi göğün yedinci katına çekmiş.

O gün bugündür Karacadağ eteklerindeki bütün taşlar simsiyah-tır. Sanki ejderhanın ağzından çıkan alevlerle yanmış gibidir.

Yaz geldiğinde Karacadağ eteklerinde oturan kalbi temiz köylüler bu ejderhanın göğsüne çekilirken çıkardığı sesi hâlâ duyarlarmış. Sesi duyan berivanlar hemen işe koyulmuş tabii. Çünkü baharın müjdesidir bu ses ve bu da demektir ki dağın tepesindeki göl yavaş yavaş kardan kurtulup aşağı inecek; onlar da koyunlarını en güzel şekilde sağıacak.

Büyük aşklara gebe olan kalpleri ile ovalara inen Berivanlar'a yüreklerini açan delikanlılar da eksik olmaz. Bu delikanlılar kıl çadırlardan başlarını çıkardıkları zaman, gözlerini kamaştıran yalnızca güneş değildir.

Hayır! Kereşdağ bir insandır. Evlatları öldürülmüştür ve o o gün bugündür karalar bağlar, ağlar ve etrafındaki taşlar da onunla birlikte ağlar.

Ben Kereşdağ'ı gördüm, bir kadındı ve yüzünde ebedilik vardı. Sonsuzlukla gelip geçici olanı birbirinden ayıran nedir? diye sorsalardı, Kereşdağ yanıtını, onlarca cadının toplandığı, onlarca enge- reğin başı için kalemlerin kırıldığı mahkemelerde hiç çekinmeden söyledim. Kereşdağ bir kadındı, keçi bacaklı tanrılar, -ki onlar da insandı-, onun ağzını almış, başına nice ejderhalar bağlamışlardı. Hayat yüze vurduğu, yüze vurulduğu zaman hayattır ve Kereşdağ insanın karasına çalınan bir kaşık lor, biraz kenger, biraz da kederdir.

KİRİVO

Viranşehir Yezidilerin yoğun olduğu bölgelerin başında gelir. Müslüman Kürtler, Yezidi Kürtlerle kirve olurlar. Yezidiler kirvele- rini Müslüman Kürtlerden seçerler, Müslümanlar da Yezidilerden. Çünkü kirvelik beraberinde evlilik yaşağını getirir. Kirveler birbir- lerinden kız alıp vermezler. Böylece Müslüman ve Yezidi gençler arasında doğan aşklar meşruiyet kazanamaz. Töreler devreye girer ve kavuşmak imkânsızlaşır. Viranşehir'de dört göl vardır. Bu göl- lerden biri, Türkçe adıyla Yayık, Kürtçe adıyla Persörek gölü kış

ve bahar aylarında yağın yağmur sularının toplanmasıyla oluşmuştur. Toprak gölü ise Persörek'ten küçüktür; bununla birlikte çeşitli balıkları bünyesinde tuttuğu için bir nevi mesire yeridir. Viranşehir'in önemli bir diğer gölü ise Mervana'dır. Mervana'nın bir rakibi varsa ve olacaksa, ancak ve ancak Gola Hêmo'dur. Mervana yaz-kış demeden suyunu sıkı sıkıya tutar, bir damlasını bile kimseye vermez. Bu anlamda Toprak'la aralarında sıkı bir rekabet vardır. Gola Hêmo ise beyaz balıklarıyla ünlüdür; aşklara yaptığı tanıklıktan almıştır adını. Çünkü Yezidi ve Müslüman köylerinin ortasındadır. Ortada olmasa da inanış, bu gölü tam ortaya koymuştur ve göldeki beyaz balıklar aşıkların yaşadığı bütün duygulara tercümanlık yapmışlardır. Aşıklar ölünce bu gölde birer balık olup birleşirler mi bilinmez, ancak her balık bir aşk vurgunu yemiş gibi gölün içinde yüzer.

İşte bir sünnet düğünü: Sinan'ın. Kirvesi, Sakine'nin babası.

Aynı gün doğmuş iki bebek Sinan ve Sakine, ve aynı gölden su içmekte.

Gola Hêmo aşkı tattırır ama aşıkları kavuşturmaz. Suyundaki tılsım, toprakla buluşunca sabır Eyüp taşı olur ve insanlar o taşta kalplerini bilerler. Sinan ve Sakine'nin çocuklukları birlikte geçer. Gola Hêmo'da başlayan çocuklukları, zamanla yerini gençliğe bırakmıştır. Sakine'nin kirpiklerinin gölgesi, ceviz ağaçlarını utandırır. Ama o kirpikler yalnızca Sinan'a bakmak içindir. Sinan'ın da yiğitliği, yakışıklılığı dillere destandır. Ama bu yiğitlik ve güzellik yalnızca Sakine içindir. Gola Hêmo'daki her buluşmaları artık bir aşk ayinidir ve kirvelikten ikisinin de haberi yoktur. Artık onlar için Gola Hêmo'ya her geliş bir dünya, her dünya bir gelişten ibaret hale gelir. Sakine için Sinan odur. İki sevgili değil de, sanki iki mısradır Sinan ve Sakine. Biri olmadan diğerini okumak mümkün değildir.

Ama Sinan ile Sakine arasındaki aşk çok geçmeden yayılır. Kirve, hısım ve akrabalar iki gencin ayrılmasını ister. Çünkü biri Müslüman, diğeri Yezidiydi ve üstelik böylesi aşklar olmasın diye,



daha onlar doğmadan kaderlerini çizen bir kirvelik geleneği de vardı. Ayrılık iki sevgili için ölümdü.

Hangi kitap yazmış, olacak iş mi?

Yezidiler dert kıblesiydiler. Giysileri temmuz güneşindendi. Kim belaya uğramışsa, onların kapısında soluk alırdı; ama şimdi kendileri soluksuz, çaresiz kalmışlardı. Nice aşk vurgunu yemiş yiğit bazen sihirli ateş, bazen de nakışlı engereklerin elinden kurtulmak için onlara sığınmıştı. Ama şimdi oğulları Sinan ve kirvelerinin kızı Sakine'nin bu hallerine söyleyecek söz bulamıyorlardı. Sinan her gün Gola Hêmo'ya gidip, Sakine'yi beklemeye başladı. Ancak Sakine gelemedi. Günlerden bir gün yine Sinan Gola Hêmo'ya gitmişti. Bekledi... bekledi... bekledi... Beklemek zaten beklediğine benzemektir ve Sinan bu bekleyişle Sakine olmuştu. Haber yolladı kaç kez, ama ulaklar hiçbir zaman Sinan'ın Sakine'yi beklediğini aktaramadı. Sinan ise bu bekleyiş sonunda Gola Hêmo ile söyleşmeye başlamıştı bile. Sakine Gola Hêmo olmuştu. Gola Hêmo Sakine. Sinan konuştuğu, Gola Hêmo'daki beyaz balıklar kıyıya yanaştı, Sinan'ı duyabilme umuduyla kıyıya yaklaşan her balık ölüme atladı. Gün ışıyınca Gola Hêmo'nun kıyılarında balık ölümleri topladı çocuklar.

Sinan bir gece Gola Hêmo'nun kıyısında oturup, yine Gola Hêmo ile söyleşirken birden Sakine'nin köylerinden büyük alevlerin yükseldiğini gördü. Ateş sanki Sakine'nin köyünde değil de, Sinan'ın içinde tutuşmuştu. Ki birazdan Sinan gerçeği anlayacaktı. Davul sesleri, silah seslerine; devreşlerin defleri, dengbêjlerin seslerine karışınca, gerçek bir göl gibi, Sinan'ın içinde uğuldamaya başladılar. Sakine günde beş vakit güne dönen ve Arapça dualar eden komşu köyden birine verilmişti. Sinan o sesleri duydu. O sesler bir kuyu gibi Sinan'ın göl olan kalbine doldu. Artık Gola Hêmo ile söyleşmedi. Sustu. Balıklar yanına geldi. Sinan bir kaval gibi durmuştu, durduğu yerde. Üzerinden kaç yağmur geçti. Kimse bilmedi. Sakine gelin olup giderken Sinan yollara düştü. Ama giderse gitsin; Sakine ile sürekli buluştukları Gola Hêmo'ya ara sıra da olsa gelip bakmayı ihmal etmedi. Balıklar onu ayak seslerinden tanıdı her seferinde. Sinan'ın üstü başı perişandı, artık insanların gözünde

o bir deliydi. Zaten herkesin aklından memnun olduğu bir yerde akıl neydi? Bunu kimse hiçbir zaman sormadı. Deliydi Sinan ve herkes bu deliliğe kanıt olarak, ana babasına bile Sakine, diye seslenmesini gösterdi. Gördüğü her şeyde aşkını, Sakine’yi gören bir sevgiliye verilecek tek ödöl belki de delilikti. Sinan uzun bir zaman sonra ortadan kayboldu.

Onu en son görenin sözleri şöyleydi: Sinan’ı Gola Hêmo’nun kıyısında gördüm. Balıklarla konuşuyordu.

Sakine ise iki yıl dayanabildi. Bir gün öksürürken ağzından kan geldi. Kaynanası, “ciğerleri ağzından geliyor” diye yorumladı hastalığını.

Ancak Sakine’nin öldüğü gün Gola Hêmo’nun üstünde iki beyaz balığın yüzdüğünü gören bir çoban, gördüklerine kimseyi inandırmayacağını anlayınca kavalını eline alıp, Sakine’nin ağzından, gelecek nesillere ibret olsun diye şu ağıtı yaktı:

Were lo Sînano lo... Kirîva te me lo...
 Sînan darê çîpiya wêran bişewite
 lo lo lo ber avê ye lo...
 Belê vê sibekê Sînanê kiriv li kihêlê suwar bûye
 kihêlê tîne lo lo lo ser avê ye lo
 Ezê rabim tasa xwe li ave zelal xînim
 bidim destê Sînanê kiriv
 Ezê bêjim kirîvo qurban tu yê vexwe ji destê lo...
 min Sakîneyê lo lo lo Sakîneyê lo
 Sînan quban ez dibêjim ez pîr dibim lo
 dil pîr nabe lo lo... lo lo dil pîr nabe lo
 Wele koka dara çîpinya şewitî lo lo
 kevnar nabe lo lo
 Heyran çi bikim xwedê bişewitîne mala kirîvatîyê
 Wele şûşa dilê min şikestîye lo lo lo
 cebar nabe lo lo ... lo lo cebar nabe lo
 De wêran bimîne mala felekê
 dibêjim zewaca kirîva li hev nabe lo lo
 lo lo li hev nabe lo

Sînan qurban dora çemê lo...
 pûng û şurt e lo... lo lo pûng û şurt e lo
 Belê qirş û qalên di ber hatin lo...
 bûn lêmişt e lo... lo lo lo bûn lêmişt e lo
 Erê Sakîneya bêmamobûye masiyekî sipî
 ji masiyên Hêmo
 Wele bêbavên Hudêdiyan tor avêtin lo...
 Ji xwe re girtin lo
 Were lo Sînano lo... Kirîva te me lo
 Wele şûrê Şamê lo... li piştê te me lo...
 lo lo li piştê te me lo
 De tu yê xema nekşîne
 Sakîneya bêmamo soz û qirarê dide
 Ger ez bimîrim ji axa sar ra me
 Ger ez bimîrim lo... ez ya te me lo
 lo lo ez ya te me lo
 Gel Sinan... gel, kirvenim senin gel

Viran olmuş ağacın dalı yansın
Gel, gel, suya gel
Bu sabah kirvem Sinan ata binmiş
atıyla suyun önüne gelmiş
Ben kalkıp yerimden, tasımı suya vuracağım
Ve kirvem Sinan'ın eline vereceğim
Diyeceğim ki kirvem kurban kirvem
Bu suyu benim elimden iç
Benim, Sakine'nin elinden iç
Sinan, dedim ben yaşlandım
Yürek yaşlanmaz
Vallahi ağacın kökü yandı
Yansa da kök eskimez
Ama ne yapayım
Allah kirveliğin evini yaksın
Yüreğimin şişesi kırıldı
Artık yapışmaz
Feleğin evi yıkılsın diyorum
kirveler birbiriyle evlenmez
Sinan kurban çayın etrafında
Acı nane ve dere otudur
Evet çalı çırpıdır her geldiğinde
Bal suyu akan çiçek olur
Evet Sakine beyaz bir balık olmuş
Tıpkı Hemo Gölü'nün balıkları gibi
Vallahi Hudıyanlar babasızdır
Göle ağlarını attılar
Kendilerine balık tuttular
Gel Sinan'ım, kirvenim
Şam'ın kılıcıyım, belindeyim
Sen hiç gam çekme
Bu amcaoğlusuz Sakine'nin sözüdür
Eğer ölürsem soğuk toprağınım
Eğer yaşarsam senin olacağım
Senin...

(Türkçesi: Yıldız Gültekin)

ÜÇ KARDEŞ

İşte suyun tam ortasına bir taş attın ve artık kendini bir nergisin kalbinde görebiliyorsun. Yol yürünmek içindir, göl durmak için. Yürüdükçe içindeki gölün büyüdüğünü göreceksin. Çünkü göl susmaktır ve yürümek ancak susmakla mümkündür.

İşte bir köy meydanı, bir oyun oynanıyor. Sen oyunun içinde değilsin. İzleyerek, oyunun içine girmek istiyorsun; ama hayatla oyun birbirine benzemez. Hayat oyunu yontar, kendine benzetir. Sen oyunu kendine benzetmek derdindesin.

Günün birinde yaşlı bir karı kocanın koyunu ölür. Kadın ölen koyunu köy meydanının ortasına getirir, yere atar. Gecedir ve kadın büyük bir ateş yakar. Kartal uzaktan koyuna bakar. Tilki bir parça et kapmaya çalışır, gider, gelir, yatar kalkar. Kurtların koyunu parçaladığını gören karı koca, ağlamaya başlar. Kartal geri çekilir, fırsattan yararlanan tilki, bir parça et kapmak için koyuna saldırır. Tilkinin aç gözlülüğü kartalları kızdırır. Bu kez ona saldırırlar. Tilkinin çevresini kuşatırlar. Kartaldan kurtulmak isteyen tilkinin kuyruğu alev alır. Tilki koştukça kuyruğu da yanar. Seyirciler tilkinin çevresinde halay çeker. Yaşlıca bir adam duruyor tam ortada. Biraz yaklaşıp, sana üç kardeşin öyküsünü anlatacak ve ardından da Adıyaman'ın destan kalbinde yalnızca kendine sızan Gölbaşı Gölü'ndeki ejderhayı... Sen bir su isteyeceksin. Yaşlı adam toprak üstünde bir göl gibi durduğunu anlatarak, hiç soluk almadan Abdülharap Gölü'nü, Azaplı Gölü'nü, İnekli Gölü'nü, Çamgazi ve Gözebaşı göletlerini anlatacak. Kışın Azaplı ve İnekli gölünün nasıl Gölbaşı ile birleştiklerini, suların ısınmasıyla nasıl bir aşkla bu göllerin misafir oldukları toprak yatağından süzülerek ayrıldıklarını bir bir anlatacak... İşte tam sırası şimdi; sana verdiğim aynayı çıkart. Eğer aynada kendi yüzün yerine yaşlı adamın yüzünü görüyorsan dinle. Görmüyorsan git.

Eskiden, çok eskiden bir hükümdarın üç oğlu vardı. Üç oğlunu da bir gün huzuruna çağırdı, dedi ki: “Ben size biraz mal vereyim, siz de Bağdat tarafına gidin, orada ticaret yapın.” Oğullar babalarının sözünü tuttular ve Bağdat'a varmak üzere yola koyuldular. Bir haftalık yol gittikten sonra karşılarına üç yol çıktı ve üç yolun tam

ortasında üzeri yazılı bir levha... Küçük kardeş, levhanın üzerindeki yazıyı okudu: Sağ yola giden kazançlı olur, orta yola giden ya gider ya gitmez, sol yola giden hiç gelmez. Bunun üzerine büyük kardeş sağ yola doğru, ortanca kardeş orta yola doğru, üçüncü ve en küçük kardeş ise gidilen ve belki hiç gelinmeyen yola doğru helalleşerek yürümeye başladılar. İki kardeş bir tarafa, küçük kardeş üç gün yürüdükten sonra büyük bir göle rastladı. Göl denmez belki buna, bir deniz... Gölün kenarında bir çoban oturmuş, bir yanda koyunlarını otlatırken, diğer yandan dertli dertli kavalını çalıyordu. Küçük kardeş çobana, “Gel seninle mallarımızı değişelim, ben sana bu yüklü katırlarımı vereyim, sen de bana koyunlarını ver,” dedi. Çoban, “Yok” dedi, “Yok, sen benimle eğleniyorsun.” Küçük kardeş yeminler etti. Sonuçta küçük kardeş koyunları aldı ve gölün kenarından yavaş yavaş yürümeye başladı. Akşam oldu. Akşamla birlikte bir dev görüldü ve küçük kardeşe, “İnsanoğlu sen bunları bana mı getirdin?” diye sordu. Korkudan ne yapacağını şaşırان küçük kardeşin dilinin ucuna evet’ten başka kelime gelmedi. Dev ile küçük kardeş birlikte bir mağaraya doğru yürüdüler. Uyku zamanı gelince dev küçük kardeşe, “Ben uyuyacağım, işte sana 39 anahtar, canın sıkılırsa mağaranın odalarını gez,” dedi. Küçük kardeş dev uyuduktan sonra gezmeye başladı; ancak bir anahtar eksikti. Eksik anahtar devin boynundaydı. Küçük kardeş yavaşça gelip, devin boynundaki son anahtarı çıkardı ve kırkınıcı kapıyı açtığında dünya güzeli bir atla karşılaştı. Atı alıp Bağdat’a doğru yol aldı. Sonra da Bağdat padişahının kızını alıp geldi.

Diğer iki kardeşten sağa giden çok kazandı. Öyle bir kazandı ki dönme aklına gelmedi. Nişar adlı bir zenginin kızıyla evlenip, orda kaldı. Orta yola giden, sağa sola gitmekten bir türlü yolunu bulamadı. Padişahın tahtı küçük kardeşe kaldı.

İnekli Gölü’nde boğulmadığına şükür eden Mele Reşat’a ne demeli peki?

Çok eskiden karnı ağırır diye ekmek yemeyen, kuyusu kurur diye rek su içmeyen, başkasının ekmek kırıntılarını ile yaşayan Mele Reşat

adında biri varmış. Mele Reşat, bir gün çevredekilerin ısrarıyla kendine bir ayakkabı almış. Öyle paraya kıyıp da alınan bir ayakkabı da değilmiş ama, olsun. Mele Reşat ayakkabılarını köyün içinde giyer, tarlalara gidince çıkarır, köy girişinde yine giyermiş. Bir gün İnekli Gölü'nden geçerken, biraz serinleyeyim demiş ve suya atlamış. Suda koca bir kazık ayağına batmış. Mele Reşat ah vah etmiş. Ayağından fışkıran kan suyun yüzünü kaplamış. Mele Reşat'ın bağırmasıyla çevrede olanlar imdadına yetişmişler. Mele Reşat gölden çıkıp, ayağına bakınca derin yarayı bir an unutmuş. Çevredekiler, “Yarayı saralım” demişlerse de Mele Reşat hiç oralı olmamış, ve onlara, “İyi ki ayakkabımla suya girmedim,” demiş.

SİYAVUŞ

Yola çık!

Sana bıraktığım aynaya iyi bak. İşte Pamuk Prenses geliyor. Prensesin güzelliği aynalardan dışa akmış. Görüyorsun işte bir cadı aynanın içine akmak için can atıyor. Can atıyor ve buharlaşıyor; aynayı bir araya getiren kumlar arasında. Bak işte koca ağaçlar ve bir ağacın içinden koca su akıyor ve öte de o cadının evi... Su akıyor, ağaç ayakta ve cadı duruyor hâlâ, geçip gidiyor her şeyin önünden, içine giremiyor bir türlü hayatın. Pamuk Prenses'e bak. Yüzü ellerine sığmamış, öyle mahzun. Camdan ayakkabılar içindeki ayakları kan içinde. Yürümenin verdiği bütün acı bedenine sinmiş; ama yürüyor, yürüyor işte. Aynaya bak ve Pamuk Prensesi görüyorsan yürü. Bedeninde diri kalan yalnızca dilse, dilini bir kılıç gibi ağzının dehlizlerine göm, sus ya da Firdevsi'yi çağır. Firdevsi sana kardeşliği anlatacaktır ve sen ona bakarak kardeşlerini göreceksin.

Yolcusun; ve gittiğin her yerde sen gelmeden ayrılan bir katil var.

O katil sensin, kardeşin.

Kardeşin senin geleceğin.

Geleceği görüyorsun yürü.

İşte Siyavuş'a Subabe tarafından bir iftira atılıyor. Aynada gördüklerin bunlar. Siyavuş iftiradan kurtulmak için ateşten geçecek. Zor,

ateşte sınındığı zaman zordur ve gerçeğe ulaşmak isteyenler ateşten geçmek zorundadır. Ağrılar ateşle başlar ateşle biter. Büyük ateşler yakılır. Siyavuş yakılacaktır. Ateş bütün kötülükleri ortadan kaldırır, her kötülüğü kül eder. Odunların üzerine yanıcı maddeler dökülür, ateş çakılır. Duman çıkar ve iki yüz kişi oturup ateşi üfler. Bir ateş ayınıdır bu her şey kendi etrafında yanıp, döner. Her şey ateş kesilir, dünya coşar. Siyavuş atıyla bu ateş otağının içinden geçer. Ateş içinde Siyavuş kaybolur. Nihayet o, dudakları gülümseyerek, yanakları da gül gibi kızarak ateşin içinden çıkar. Siyavuş'un atı ve elbisesi de o kadar sağlamdır ki, taze bir yasemin gibi üzerinde durur. Siyavuş Subabe'nin iftiralarından kurtulmuştur ama, bu sefer Efrasiyab'ın eline tutsak düşmüştür. Siyavuş ölürse ne olur?

Ne olmaz ki?

Onu öldürmek isteyen insana şöyle seslenir Firdevsi: “Sen, yeryüzüne öyle bir ağaç dikiyorsun ki, onun yaprakları kandandır, yemişi de kindendir. Çünkü Siyavuş'un matemini tutmak için sular kabarıp, gökler Efrasiyab'a lanetler okur. Ve birazdan Siyavuş, Geruy'un eliyle öldürülecektir.” Geruy Siyavuş'un yanına gelince mertlik ortadan kaybolur. Siyavuş ellerini gökyüzüne doğrultarak, “Benden sonra benim tohumumdan, bütün insanlar arasında güneş gibi parlayacak olan bir dal yetiştir de, şu düşmanlarımdan intikamımı alsın ve yeryüzünde benim adetlerimi yeniden diriltsin,” der. Geruy, Siyavuş'un gümüş selviye benzeyen bedeninden, güneşe benzeyen başını ayırınca, leğenin içine kanlar akmaya başlar. Geruy leğendeki kanları yere döker. Kanların döküldüğü yerde bir ot biter. Şimdi, sana o otun adını söyleyeyim: Ona “kardeş kanı” derler.

Anubis ve Bata veya Bitis kardeşleri anlatsam, belki üzülürsün; ama içinde göl olan her acı sana tanıdık değil midir? Anubis'in karısı, Bata'ya, “gel beraber yatalım” diyor. Bata kabul etmiyor. Bunun üzerine kadın üstünü başını yırtıyor ve kocası geldiğinde kardeşi Bata'yla yatmadığı için, kendisini dövdüğünü söylüyor. Anubis kardeşini öldürmek istiyor. Bata Güneş Tanrısı'na yalvarıyor. Güneş Tanrısı iki kardeşin arasına içi timsahlarla dolu bir göl koyuyor. Bata gölün bir ucunda duruyor ve kardeşine yalan söylemediğini kanıtlamak için,

Güneş Tanrısı'na yemin ederek penisini kesip göle atıyor. Anubis de gidip, karısını öldürüyor. İhanet bir ayna gibi, istediklerimizi değil, istediklerini gösterir ve benim bir zamanlar, yüzyıl öncesinde hatta, benim olan şeyleri bana gösteren bir aynam vardı ve ben aynalara yüzlerce yüz yerleştirerek bakardım. Bu yüzden gündüz bakamadığım aynalara bakar, korkardım. Kendi yüzümden başka, bütün yüzleri görmek; bütün ölümsüzleri, ölümlü olan benle yüzleştirmek, yüzüzlüğün ta kendisiydi belki. Aynaydı söz konusu olan ve aynaya şeytanın verdiği tek görev, değiştirmek değil uymaktı. Geceleri tırnak kesmek, büyüklerin uzanmış ayakları üzerinden geçmek, makasla oynamak, diş fırçalarken, yenilen, ve aniden dişler arasından çıkıveren bir meyve kurdunun “ben hayatın kendisiyim” demesiydi aslında ayna. Ve ben bu aynada bunca parçalanmışlığı, bunca bölünmüşlüğü toplardım, kanaviçelerde ablamın sabrı ısırdı ve nasılsa en karanlık yer güneşin altıydı, ben oradaydım ve orada “ağzında bir dünyanın olmadığı” bir kuyu vardı, kuyuda üç ayna. Birinci ayna rüyadır; orda, insan kendisiyle yüzleşir. İkinci akıldır; akılda insan yüreğini kaybettikçe gerçeğe kavuşur. Üçüncü de göldür.

Göl, akamıyorsan, durmayı söyleyendir.

Göl doğanın saati, kendinden geçerek, kendine bakarak doğanın en renkli düşlerini görür. O düş iyilik ve kötülükle sınıılır.

Üşüdün mü, üşüyor musun?

Elbiselerin var. Ayakkabıların var.

Bak! Ben çıplağım ve üşüyor yanımda koca çınar ağaçları.

Üşüyorsun. Altınların, gümüşlerin güneş yanında hiç kalıyor.

İYİ DEV

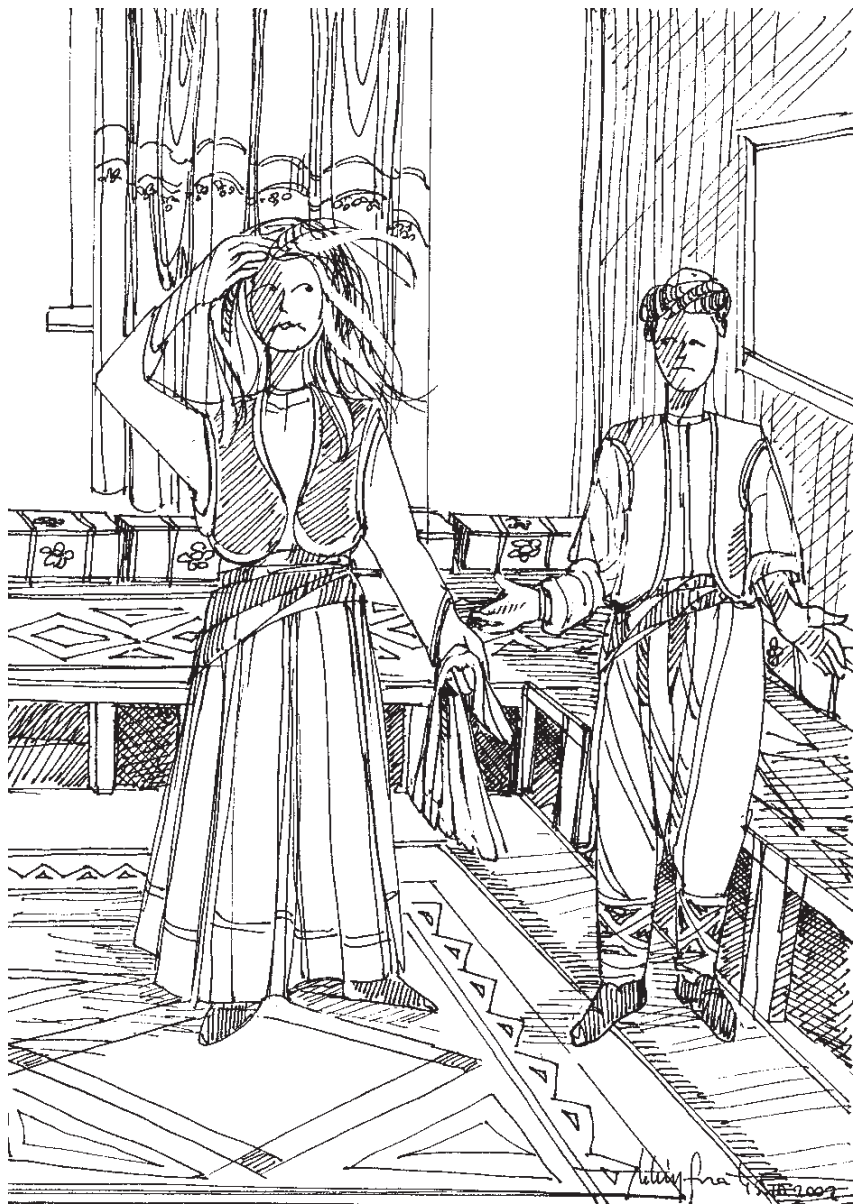
İşte iyilik ve kötülüğün savaşı... İşte Zerdüş.... İşte Çemê Şkestûnê...

Kendilerini görünüşte ikizmiş gibi gösteren başlıca iki ruh vardır ve iki ruh düşüncede, sözde ve eylemde iyi ve kötüdür. Ve akıllı olan, bu ikisi arasında doğru seçim yapmayı bilendir; bilmeyense akılsız olandır.

Zerdüştlükte iki tanrı vardır. Biri iyilik; Güneş, ateş, ışık ve göğü simgeleyen Ahûra Mazdâdır. İkincisi Ehriman'dır. Nasıl ki Hürmüz gökyüzü, ışık, güneş ve iyiliği kendinde toplamışsa, Ehriman'da yeraltı, yani kötülükler ülkesinin karanlığını, ölümü ve kötülüğü kendinde toplamıştır. İyilik, hayat ve ışık Hürmüz'den, kötülük, ölüm ve karanlık ise Ehriman tarafından yeryüzüne ve insanlığa yayılmıştır.

Hürmüz ile Ehriman arasındaki savaşta Ehriman'ın yenileceğine inanılır. Ehriman kötülüktür. İnsanlar iyilik ve kötülük arasında bir tercih yapmak zorundadır. Kötülüğün yanında savaşan insanlar, zafere ulaşılar bile kötülük onları öldürecektir. Kötülüğün karşısı iyilik yenildikten sonra yeryüzünü ölüm kaplayacak, zıddını yok edecektir. Ölüm ölmüş olacaktır. Ehriman da zaten ölüm olduğundan, ölüme üstün gelecektir. İyilik ve kötülük Mardin'in Kızıltepe ilçesine bağlı "Çemê Şkestûnê"de (Kırılma Deresi) yaşatılıyor. İyiler Çemê Şkestûnê'de istedikleri zaman, istedikleri biçimde yüzebiliyor. Berivanlar istedikleri zaman istedikleri kadar suyu Çemê Şkestûnê'den alabiliyor. Kötüler ise Çemê Şkestûnê'nin derin sularında değil yüzmek, değil su almak, onun önünden bile geçemiyor. Çemê Şkestûnê nereden, nasıl akar bilinmez; "kökü Dicle'dir" denilip susulur yalnızca. Derenin nereden, nasıl aktığını bir çobanlar bilir. Çobanlar da Çemê Şkestûnê'nin hikâyesini kendi dillerince anlatıp dururlar. Her şey aldanır, her nesne aldatırken, suyun hep iyiyi ve güzeli söylediğini ifade eder çobanlar ve sonuçta herkesin başkasına hesap verdiği bütün yüzyıllarda, suyun yalnızca kendine hesap verdiğinin altı çizilerek Çemê Şkestûnê'nin efsanesi anlatılır:

Çemê Şkestûnê'de büyük, yedi başlı devler var. "Hud" denilen bu devlerin ağızlarından çıkan alev istese dünyayı bile yerle bir eder. Çemê Şkestûnê'nin içinde bir yer var, kimine göre burası bir kuyudur, kimine göre de burada devin ağzı açılır ve açıldığı zaman mutlaka kötü kalpli birini yutar. Çemê Şkestûnê'ye girmek iyi kalpli olmakla birdir. Yüzme bilmeyen, bununla birlikte iyi kalpli olan onlarca insan burada istediği gibi yüzerken ve istediği kadar suyu kana kana içerken, kalbi kötü olanlar Çemê Şkestûnê'nin önünden bile geçeme



miştir. Kötü kalpli bir kimse, bir biçimde Çemê Şkestûnê'nin devine yakalanır. Bir yerde Çemê Şkestûnê bir sınamadır. Su, dev aracılığıyla, yüzyıllardır insanları sınamaktadır. Bir rüyadır Çemê Şkestûnê ve herkes bu rüyayı istediği gibi görür. Çemê Şkestûnê ise hep istediği gibidir: Kötülüğe karşı her zaman iyi.

BAHO

Bütün rüyaların kapı kolları gecedan kalma bir tövbe ile kırılmıştır. Akıl ve yürek görülmeyeni işaret eder ve bu ikisini görünür kılan, yine bir görülmeyendir, yani aşktır: Aşk, görüntüsünü kaybettiği an devreye elbiseler, ayakkabılar girer ve herkes kaybolma tehlikesi ile karşı karşıyayken, elbiseler birer heykel gibi, kaybolana yön verirler. Ayna geçmiştir çünkü. Bakışın yerine geçen zaman, geleceğe dönüktür; suret ile aynada bakılan gelecek falı, gerçeğin acımasızlığından başka bir şey değildir. Her gün aynaya bakan insan elbette ki yaşlandığını anlamaz. Anlamaz ama, onu ele veren başka bir nesne vardır: Donmuş zamanın haritasını gösteren fotoğraflar... İşte sana bir göl. Bir aşk. Baho'nun aşkı. Muhsine Helimoğlu Yavuz anlatıyor:

“Baho adında bir çoban varmış. Gece gündüz hiç ayrılmadığı koyunlarını hep bu gölün kenarında otlatmış.

Baho mutsuz, hüüzünlü bir çobanmış. İnsan içine karışmaz, geceleri de gölün kıyısında sırtüstü yatarak, hep yıldızları seyredirmiş. Gökteki yıldızlardan biri çobana aşık olmuş ve bir gece gökyüzünden kayarak Baho'nun yanına inmiş. Çok güzel, uzun, yaldızlı parlak saçlı olan bu peri kızı başını çobanın omzuna koymuş. Fakat, bu yıldız-kızın ayakları ve bacakları yokmuş. Bacaklarının yerinde, tıpkı deniz kızlarında olduğu gibi, parlak-yaldızlı bir kuyruk varmış.

O gecedan sonra, yıldız-kız her gece gökten kayar gelir, başını Baho'nun omzuna koyar, sabaha kadar öylece otururlarmış. Bazen de, yan yana, sırtüstü, gölün kenarındaki çiçeklerin, çayırların üstünde uzanıp, hiç konuşmadan gökyüzünü seyredерlermiş. Sabah yaklaşırken, yıldız-kız yine gökyüzüne dönermiş.



Çobanın çok kıskanç ve kurnaz bir karısı varmış. Bir gün, Baho'nun üstünde bir parça yıldız tozu görmüş. Çok merak edip, hemen cinlere koşmuş ve bunun ne olduğunu sormuş. Cinler, kendileri gibi gerçek dışı olan yaratıkların, hiçbir ölümlü insanla beraber olmasını istemezler, onları da çok kıskanırlarmış. Bu nedenle kadına, çobanla yıldız-kız beraberliğini söylemişler ve eğer kocan bu yıldızın varlığından, ölümlü bir insana söz ederse, yıldız kaybolur, bir daha görünmez demişler.

Kurnaz kadın günlerce uğraşıp, kocasının yıldız-kızdan söz etmesini sağlamış. Çoban tılsımı bilmediği için, karısının ısrarlarına dayanamayıp, yıldız-kızla beraberliklerini ve ona duyduğu sevgiyi anlatmış.

O günden sonra Baho, yıldız-kızı boşuna beklemiş. Yıldız-kızı bir daha hiç göremeyen çoban da bir süre sonra ortadan kaybolmuş. Bazılarına göre çok uzaklara gitmiş. Bazılarına göre de kendisini, çok sevdiği o göle atmış.

Şimdi ne zaman gökte bir yıldız kaysa, Baha Gölü'nün suları ürperirmiş. Bu hâlâ, yıldız-kızın dönmesini bekleyen, Çoban Baho'nun ruhunun ürpermesiymiş.

Özellikle bahar aylarında, sevdiği uzaklarda olanlar, bu gölü ziyaret edip, gölün sularına çiçekler atarlar. Atılan çiçekler kıyıya doğru yaklaşırsa, sevgiliye kavuşma zamanı yakın demektir. Kıydan uzaklaşıp gölün ortasına doğru giderse, kavuşmak uzak bir zamana kalmıştır.”

İnsanlar gökyüzüne ellerini açarlar. Gökyüzünden istedikleri vardır: Daha iyi bir yaşam ya da “öteki dünyanın” daha katlanılır olması. Çöl ise gökyüzünün karşıtıdır her zaman. Burada her şey olduğu gibidir ve çölün duası kum ile sınırlıdır; bu yüzden “olmak” ile “oldu” arasındaki fark, başkasının “olsun” demesine bağlıdır; yine bu yüzden çöl iki şeyle geçilir: Aşk ve söz. Göl, çöl gibi aşk için bir gerektir.

Peki ya At Gölü'ne ne demeli? Muhsine Helimoğlu Yavuz, At Gölü'nü anlatıyor:



“Bu gölün kenarında bir kısraık otluıyordu. Birdenbire gölden, tüyleri güneşte pırıl pırıl parlayan, çok güzel, görkemli bir aygır çıkmış. Kısraık da onu görünce hayran olmuş. Bir süre beraber olmuşlar. Aygır yine göle girip kaybolmuş.

Bu beraberlikten bir yıl sonra, kısraık bir tay doğurmuş. Tayıyla beraber yine bu göl kenarında otlarken, bir gün gölden yine o aygır çıkmış. Fakat bu kez, kısraıkla hiç ilgilenmemiş, tayını da alıp yine gölde kaybolmuş. Kısraık göl kenarında, hep onların geri dönmelerini beklemiş fakat, bekleyişi boşa çıkmış.

Şimdi bile zaman zaman, o gölden hüünlü bir at kişnemesi duyulurmuş.”

ZEYNEP

Çok eskiden Malatya ile Adıyaman arasında Fırat’ın sularından korkup kaçtığı rivayet edilen küçük bir göl varmış. Adı Gola be Bexta imiş. İnsanlara iftira atanlar, bir süre sonra pişman olduklarında bu göle gelip ellerini, yüzlerini yıkarlarmış. Gölün içinde sarı, siyah ve kırmızı derili üç tane yılan varmış. Eğer bu iftiracılar gerçekten yaptıkları fenalıklardan pişman olmuşlarsa bu yılanlardan biri gelir ayaklarına dolanır, ama hiç zarar vermezmiş. Hatta vücutlarındaki hastalıkları emer, onları bedenlen rahata kavuştururmuş. Gölün yakınlarındaki bir köyde Seramin adında fettan bir kadın varmış. Seramin çocukluk arkadaşı Zeynep’le sürekli dertleşirmiş. Zeynep kocasıyla mutlu bir hayatı olsun istiyormuş. Çocuklarımız olsa, mutlu olsak diyormuş. Zeynep kocasını anlattıkça, Seramin her seferinde “boş ver, o seni aldatır” diyormuş. Zeynep sevgisinden eminmiş ama Seramin’in “boş ver” demesi de içine bir kurt düşürmüş. Hatta Zeynep, Seramin’in yanına gidip dertleştiikten sonra kocasına yüz vermez, ona aylarca sırtını döner olmuş.

Aşk ve unutmak, unutmak ve hemen bırakıp gitmek aşkın hallerindendir ya, Zeynep de bir gün “ben gidiyorum” deyip gitmiş. Kocası her yerde Zeynep’i aramış. Zeynep’le bir araya gelmek, mutlu olmak için gitmediği kimse kalmamış. Zeynep ise doğruca



telumina 4.10.2002

Seramin'in yanına gitmiş. Ayrıldığını söylemiş. Bu haber Seramin'e bir müjde gibi gelmiş. Zafer kazanmanın mutluluğundan uçan Seramin, işini ustaca yaptığından, "bir şey olmaz, sana koca mı yok, sevgili mi yok? Bak işte falan, bak işte filan senin için can atıyor. Güzelsin, gençliğin var," deyip teselli etmeyi de ihmal etmemiş. Arkasından da Zeynep'in kocasına gidip, "senin karından sana hayır yok," demiş. Kocasını Zeynep'i aramaya koyulmuş. Evlenmeden önce buluştukları mağaraya gitmiş. Gün geceye dönmüş. Kocasını geri gelememiş. Birkaç gün sonra avcılar sivrisineklerin vızıldadıklarını duymuşlar. Gidip baktıklarında, parçalanmış bir ceset görmüşler. Bu, Zeynep'in kocasıdır, deyip köye getirmişler. Zeynep gerçeği öğrenmiş, ama artık iş işten geçmiş.

Araya epey bir zaman girmiş. Seramin bir gün annesine gitmiş. Annesi mutaassıp biriymiş. Seramin birkaç gün annesinde kalmış. Eve bir gün erken gelmiş. Eve geldiğinde yatağının altında bir kadının halı bulmuş. Bu halı kimin diye düşünmüş. Akşam kocası gelince hiç orali olmamış. Halı da saklamış. Çünkü bu halı Seramin'in yakın arkadaşı Emine'ninmiş. Seramin ihanete uğradığını, kocasının ona ihanet ettiğini kafasından atamaz olmuş. Ama başkalarına akıl veren, insanları iftiralarıyla boğan Seramin gidip konuşacak kimse de bulamamış. Aklına Zeynep dönmüş. Zeynep'e bu sefer gerçekten kötü olan bir adam talipmiş; ama Seramin, bunu söyleyememiş. Söylese Zeynep inanmayacak. Ama ne yap-sın. Seramin alıp başını Gola be Bexta'ya gitmiş. Durulanmak, temizlenmek istemiş. İnsanlara attığı iftiralarından artık kendisi bile nefret etmiş. Göle ayaklarını sokar sokmaz üç yılan ortaya çıkmış. Seramin ayaklarını hemen gölden çekmiş. Büyük bir şiş olmuş vücudunda. Tekrar ayağını göle uzatınca üç yılan birden ayaklarına sarılmış. Seramin'in vücudundaki bütün kiri emmişler. Kiri emildikçe, Seramin'den geriye hiçbir şey kalmamış. Kiri emen yılanlardan biri de ölmüş. Bu yılan Zeynep'in kocasının ruhunu taşıyormuş. Seramin'in kalbinde küçük bir damar kalmış, o damar da Zeynep'in saflığıymış.

HAZAR... HAZAR

Harput'a yürü.

Geceyse suyun başı türkülerle tutulmuştur. Gülün özlemiyle karalar giyinmiş bülbülün feryat figanını duyacaksın. Orada, o yalçın kayaların yanı başında göz göz olmuş yaralar bir bir açılacak ve sen bir neşter bulamayacaksın. Yaralı sinede bir yara açmaktan öte hiçbir şansın da yok! Bir oyun oynanıyor işte. Kadınlı erkekli, herkesin elinde mumlar. Mumlar sanki, yere inmiş ve yeryüzünü aydınlatan birer yıldız gibi avuçlarda kayıyorlar. Bir ışık deryasının içindesin. "Çayda çıra yanıyor / Ay tutulmuş sanıyor," diyor bir ses. Sesler çoğalıyor. Bir kadın sesi geliyor, bir erkek sesi geliyor. Sesler çoğalıyor ve bir ağızdan, "Çayda çıra yüz çıra / Yandılar sıra sıra." Oyun başlıyor ve her oyunun bir efsanesi olduğunu söylüyorlar sana. Efsaneyi kim anlatacak diye etrafına bakınırken, biri geliyor, kolundan tutuyor ve seni ıssız bir yere götürüyor, anlatmaya başlıyor:

"17-18. yüzyıl arası... O zamanlar Harput'un ünlü Uluovası'nı ikiye bölen, akan ve aktıkça insanların içlerini rahatlatan bir çay vardı ki adına Harın-Git derlerdi. Harın-Git çay değil bir nehir yavrusuydu ve nehir yavrusu Uluova'nın Şintil, Tilenzit, Müru, Şemsi, Hozektek, Ahur köylerinin yanıbaşından geçerci. Bu köylerden birinin ağasını, diğer bir köyün ağasının kızıyla evlendirmek için hazırlıklara başlanmış. Kırk gün kırk gece, davullar vurulmuş. Düğün günü yüzlerce koyun, kuzu kesilmiş, kazanlar kaynatılmaya başlanmış. Nihayet, düğünün sonunda, kına gecesi gelmiş çatmış. Gökte 14 günlük ay bütün Uluova'nın köylerini, bağ bahçelerini, çay ve pınar başlarını gündüze döndürmüş ve ay ışığı adeta buraları yaladılamış. Doğa güzelliklerini böylece bütün ovaya verirken, düğüne gelen herkes de birbirine sarılmış. Kırgınlıklar unutulmuş, bir neşe hengâmesi almış başını gitmiş.

Birden bir karanlık çöktü.

Ay tutuldu.

Ay'ın önüne kim geçmişti ve bu geceyi, bu güzelliği ay neden böyle karanlığa boğmuştu. Bütün neşe ve düğün heyecanı adeta

ayın tutulmasıyla felç oldu. Damadın annesi Pembe Han düğünün tam ortasında, kına gecesinde bu hale öfkeleniyor, elinden bir şey gelmediği için, giden neşeyi geri getiremediği için bir kenara çekilip ağlamaya başlıyordu ve kendi kendine de “ben feleğe n'eyledim ki bu neşeyi böyle böldü” diyordu. Derken aklına bir fikir geldi. Pembe Han bütün köyden mum toplamaya başladı ve ardından topladığı mumları 8 tabağa doldurarak bir bir oyun alanına yolladı. Önce kendisi oyun meydanına geldi. Tabii, ardından da yüzlerce köylü. Yakılan her mum, Ay'a nispet yapar gibi geceyi aydınlattı. Neşe geri dönmüştü. Pembe Han, bu yöntemle yüzlerce kız ve erkeği arkasına alarak çayın kenarına geldi. Davullar vuruldu, zurnalar yine çalındı. Oyunda yorulanlar ellerindeki mum tabaklarını başkalarına devrediyordu. Bu hal, Ay'ın tekrar doğmasına kadar devam etti. Oyun genişledi, büyüdü ve çayda çıra alıp başını bütün bölgeye yayıldı. Ancak yaşlı bir çobanın söylediği şu türkü sanki çayda çıranın tehzibi gibi yayılıp durdu:

“Bugün dağlar yeşile boyandı

Kim yandı kim uyandı

Su döktüm ateş sönsün

Döktüğüm su da yandı”

Yanan yalnızca su mu? Değil elbet, beride yanan bir de Hazar var.

Ve Hazar...

Hazar sessizdir, sessizce ağlar ve Hazarbaba Dağı'ndan karlar erimeye başlayınca, başını, o kar taneleri arasına, bulutlara korcasına büzülüp, öylece kala kalır. Hiçbir yere gidemez. Eğer dağlar bıraksa, kuşkusuz Hazar'ın söyleyeceği çok şey vardır ve elbette ki Hazar binlerce yıldır toprağa-ovalara olan susamışlığını en güzel biçimde verecektir; ama Hazar hep yerinde kalır, hep kendine akar. Kendine akar, ve hep bir damlayı bekler: “Belki” der, “bu damla beni alıp taşırır, belki bu damla alıp beni nice topraklara kavuşturur”; ama olmaz hiçbirisi. Hazar sessizce damlanın kalbine düştüğünü görür ve o damlayı bağrına basar, bir evlat gibi damla ile yaşar; sonra büyükçe bir kuyu bulur ve içine o damlayı kor ve öylece Hazarbaba Dağı'na yüzünü vererek yaşar. 20 kilometrelik uzunluğuyla Güneydoğu

Toroslar arasındaki tektonik çukurun içine yerleşmiştir Hazar. 20 kilometre boyunca toprağa derdini açar Hazar, 20 kilometre boyunca toprak çanaklarında gözyaşlarını kalbinde döver. Kıyılara hırsız gibi yaklaşır; oysa Hazar en az bu toprağın bağrında büyüyen halklar kadar buralıdır; ama bir gören olur, sonra kıyılarına bentler kurulur korkusuyla yerinde durur, geri çekilir. Ağların kokusu burnuna gelir, balıkçıları çağırır, bereketini verir; hiç kimse kurtaramaz onu elektrik tellerinden ve her yıl onun suyundan binlerce dolar kazanılırken, Hazar'ın yanı başında onlarca köy elektriksizlikten kırılır.

Hazar demek kolaydır, Hazar olmadan Hazar anlaşılmaz oysa. Hazar yazgısını insanına vermiştir ve burada büyüyen herkes biraz Hazardır: Sessiz ve derin; derin ve kimsesiz.

Hazar da öyle bir kadındı işte.

Senelerce senelerce evveldi.

Hamile bir kadın dağın yamacından sessizce aşağı inmektedir. Yoksa kadın bir dağ ve bu sessizlik gelecek midir? Gelecek nedir ki hamile bir kadın için? Ama bütün kapılar kapalıdır. Bütün kapılar dağa yüzünü dönmüş ve bütün kapılar kederle kilitlenmiştir. Hazar da bir kadın işte. Örükleri bir kez açılmış ve bu ilk kez açılan örüklerden hamile kalmıştır. Çaldığı her kapıdan iki şey istemektedir: Ekmek ve su. Ekmeğin ulu hatırı, suyun aydınlığını unutmuştur oysa. Ekmek denilince insanın insandan sürgünü, su denildiği zaman insanların birbirini attığı derin kuyular akla gelmektedir. Su demek çırpınmaktır. Su demek dağın sesini duymaktır, ovalara seslenmektir. Su demek kadındır, ki kadının ağlayışı, su diye inleyişi hiçbir zaman yerde kalmayacaktır; ve ekmek suyun tadında vurulunca, artık toprağın göstermeyeceği bir rıza başlayacaktır. Su ve toprak, toprak ve insan, insan ve su burada kendini belleklere aşk diye kazıyacaktır ve kadın duruşu buğday başağı ve göğüslerindeki sütlerle bu toprakları suya boğacaktır. Yer elbette Hazarbaba Dağıdır ve elbette ki bu dağ hiç kimsenin sırrını vermediği gibi, kendisine sesini veren hiçbir öfkeyi de sahipsiz bırakmamıştır. Bırakmayacaktır da. Bu yüzden Hazarbaba Dağı üç kere su, üç kere topraktır ve üç kere su, üç kere toprak denmeden hiçbir dua kabul edilmeyecektir.

Kadın üç kere kapıları vurur. Kapılardan üç kere su ve ekmek ister ve üç kere karnımdaki çocuk için, der. Üç kere kapının ardındaki ses ve giderek sesler yüzüne çarpılır. Üç kez kadın dizlerini yere bırakır, üç kez ellerini Hazarbaba Dağı'na çevirir, üç kez dağın rahlesine bildiği duaları okur. Yavrusu üç kez kadının karnını tekmeler ve kadın gözlerini yumunca Hazarbaba Dağı üç kez yerinden oynar, üç kez bulutlar gözyaşı biçiminde ve ağaçları bir kadın kılığında oyarak dağılır gökyüzünde, üç kez...

Kadının suya okuduğu beddua elbette sahipsiz kalmayacaktır ve elbette ki bu topraklar su altında kalacaktır.

KAYA

Ve Erzurum barla, dadaşla, sari gelinle sana bakacaktır. Orada her şey taşların diliyle konuşur.

İşte bir şair, “tapınakların rahminde, tanrıların hücresi vardır” diyor ve insanın sevgiyi taşa dönüştürerek, kendi varlığını yokluk içinde var ettiğini zannederek yaşadığını söylüyor. Sırtını akan bir suya dayıyor ve su ona ne söylerse, o da suyun akışına ayak uyduruyor. Yıkıntılardan yapılmış anıtları hiç mi hiç düşünmüyor ve yıkıntılardan yapılmış anıtlar önünde resmi kıyafetli, esas duruşlu dilencilere bakmayı körlük sayıyor. Suyun içinde bir taş ya da suyun oyduğu taş olmak daha cazip geliyor ona ve o taşlara bakarak, kendini daha iyi anlıyor. Çünkü bütün sevda sözlerinin, bütün sevgililerin taşlaştıkça, gelecekle ilişkiye girdiklerini çok iyi biliyor ve bizim o taşlara bakarak, yüzümüzü avuçlarımızın içine sererek kendimizi gördüğümüzü fark ediyor. Bilmek nedir, diye sorulduğu zaman, tek cevabı oluyor. “Bilmek taş olmaktır,” diyor ve uçurumları gösteriyor. Herkes suçluların resmi geçidinde olduğu için, kimse uçuruma bakmıyor ve mezarsız ölenlerin toprakta ne kadar genç kaldığını tuhaf bir şekilde merak ediyor. Ölümsüzdür taş ve şimdi uyku halindedir; kim bilir ne zaman uyanacak?

Geçiyor insan iskeletleri arasından. Erzurum–Kars arasında kocaman bir kayaya bakıyor. “Niyet Kayası” diyorlar buna. Kaya

insanların umudu. Yalnızca “su” diyen ve yurt denildiği zaman tıpkı T. S. Eliot’un “Çorak Ülke”sindeki koca bir sessizliği anlayan bu adam, suyun dibinde, kendinden daha derin bir çölün olduğunu bilerek, yerden üç taş kaldırıyor. Üç defa bir yaraya tuz basar gibi, bu taşları niyet kayasına yapıştırıyor: Taşlardan biri ölüm, diğeri ayrılık, sonuncusu ise aşk için oluyor. Taşlardan ikisi düşüyor. Biri tanık olarak kalıyor. Kaya taşı bağrına basmakta zorluk çekiyor. Acı kırılıyor ve Eyüp geliyor. Saçları dökülmüş ve cüzzamlı ve terk edilmiş bir adam; terk etmediği yurdundan başka bir şeyi de olmayandır Eyüp. Eyüp bitiyor sonuçta. Direnci kalıyor. Eyüp’ün direnci bir taş. Taş Eyüp’ten eski ve bugün ondan da yeni. Bir çocuk suya düşüyor. İmkansız, dayanılmaz bir acı. Kadınlar Eyüp’ün mağarasından bir taş getiriyor. Taş suya konuluyor. Su taşı deler mi? Bilinmiyor. Suya taşın konulması bir niyet. Niyet sabırdan öte gitmiyor. Bir taş başka bir taşın çevirisidir çünkü ve taşların tarihi insanın tarihinden başka bir anlam içermiyor. Lai geliyor. Lai, Uha’nın can yoldaşı, sevgilisi, doğmamış çocuklarının babası. Lai’yi bağrına basan hayat, elbette ki kablettarihi düşünmeyecektir. Lai bir taş. Lai’nin özellikleri insana geçmiş midir, bilinmez? Ama efsuncular, “asla” diyor. Çünkü Lai tehlikeyi haber veriyor. Kırmızıysa eğer, rengi hemen pembeye dönüp bütünleştiği kalbe ihanet etmeden bildiği bütün işaretleri veriyor ve eğer kalp nankörse, hiç aldırış etmiyor, yine ışıklarını yakıyor, yine tehlikeyi haber ediyor ve yine “bana uymasan da rengimi gör, anla ve kendini koru” diye sesleniyor. Sesleniyor ve art niyetsiz, karşılıksız bütün sevgilere kendi dilince güzel bir örnek veriyor. Işıyor. Ya geceyse ve göz gözü görmez bir karanlık içindeyse dünya; Lai bütün marifetini ortaya koyuyor. Gecenin bütün iyiliğini bilen Lai tehlike olmadığı zamanlarda da öyle bir renk veriyor ki, onunla yürümek, kendini doğaya bırakmak oluyor. Bir tek şey biliyor Lai ve o bildiği şeyi tekrarlıyor: “Sen bana taş dersin, ama ey insan benim işaretlerime karşılık vermeyen sensin. Ben ufalanırım senin ellerinde, toprak olurum, sana karışırım, giderim, kaynaşır, yine kendim olarak dönerim. Ya sen? Parçalanırsın, bölünürsün ve kendin olabilmek için benden bir mezarlık yaparak kendine, ancak toprağın üstünde bir yer bulabilirsin. Bana git, deme; giden sensin. Her zaman gelenim ben.”

Aşağıda ormanın derin sessizliğinde sırtında onlarca okla, karnında koca bir yurt ve koca bir dünya taşıyan ceylan, amber kokularını yayarak mirbahara koşuyor. Ceylan değil, ırmak sanki. Irmakların, denizlerden aldığı acıların toplamıyla koşuyor ceylan ve aşağıda boyunları kara tesbih taneleri gibi zincirlere dizilmiş ceset taşıyan Karihalı'lar görünüyor. Nefri çalıyor kıyamım ve mağara duvarlarına ördüğüm taştan yolcular geçiyor bir bir. O taşlar yoktur artık ve o taşlar günümüz denilen modernliğin elinde unufak olmuşlardır ve modernlik dediğimiz şey aslında kafatasının makyajla yeniden yorumlanmasıdır. İlerleme gaz lambasının yeri, renkli panoların alması değil; “ilerleme ilk günahın izinin yok olmasıdır” diyor biri. Böyle midir ve günboyu mum ışığında “insan arıyorum” diyen Şems haksız mıdır Tebriz’den gelmekle. Dünya evcilleşmiş cehennemdir ve yılanın ağzında çene diye taşıdığı hayat; kan içen tanrı, su döken kadın ve kadri bilinmez bir dostluk mudur yırtılıp atılan takvim...

Su taşı oymuştur, rüzgâr suyu dağıtmıştır. İnsan taş oldukça anlaşmıştır.

ALLAH RIZASI

Etrafı tülle kaplanmış bir divan içinde oturuyorsun. Uyuyor musun, uyumuyor musun, belli değil ve etrafında bir sürü el var. Bütün eller yukarıya tutulmuş, eller mavi bir sis içinde, herkes kendi bedenini taşıyor ceset yerine. Rüya görüyorsun. Rüya uyku içinde bir uykudur. Bir ara uyanıyorsun. Ya da sen gördüğün rüyayı uykuya yoruyorsun. Mavi sis açılıyor. Gözbebeklerinin içinde sevdiklerin taşa tutuluyor. Uyanıyorsun. Tül yanıyor. Dört bir yana dağılıyor ak elmaştan bakışların. Ölmem diyorsun, ama öldürülürsem bu yüreksizlerin elinden olacak diyorsun. Kimse anlamıyor ne söylediğini. Kalkıp bir süre yürüyorsun. Rüyada mı yürüyorsun, yoksa bir rüya gibi mi geliyor sana her şey, bu belli değil. Büyükçe bir ateş yakılmış. Ateşin başında üç kadın oturuyor. Birinin elinde çakmak taşları, diğerinin elinde sıcak su, sonuncusunun elinde bir ip ve sen



Christoph 19.10.2002

boyly boyunca ateşin önünde uzanmışsın. Ateş senin önünde boyly boyunca uzanmış. Biraksalar ateş seni alacak içine, öyle bir aşkla yanyor ki anlatamam. Görüntün seni şaşırtmıyor. Aşağıdan silah sesleri geliyor. Arkadaşlarının tümü ölmüşler. Yaşlıca bir adam bu savaşa bir anlam veremediğini söylüyor ve oturup sana bir keklığın başından geçenleri anlatıyor: “Biz bu keklıklar gibiyiz. Avcılardan biri bir keklığı yakaladı mı, bütün keklıkları yakalamış demektir. Bir keklık yakalanır. Yakalanan keklık dertli dertli öter. Arkadaşları, akrabaları bu keklığı kurtarmak için seferber olur. Hatta kurtaramadıkları zaman o yakalanan esir keklığın haykırışı uykularına girer, dayanamayan keklıklar kendilerini gök boşluğundan aşağı bırakırlar. Sen kendini gök boşluğundan bırakabilsen, aslında hiçbir şey olmayacaktır. Bu avcı oyununa sen de ayak uydurup, dertli dertli öteceksin. Sonuçta avcının bir bildiği vardır. Sen onların elindesin ya, sesin öyle acılı, türkün o kadar ölümsüzdür ki hepsi gelip seni kurtarmaya bakarlar; oysa tuzak hazırlanmıştır ve seni yakalamak isteyenler, sesinle bütün keklıkları yakalarlar. Tutsaklık bu. Güneş gibi yakar, eritir insanları. Kurt gibidir tutsaklık, insanın içini oyar.”

Dinlersin bu hikâyeyi ve gidersin ateşin başına. Bir süre ateş senin içinde yanar ve yanan o ateşi ve üç kadını unutursun. Aşağıda bir kadın hâlâ direniyor ve mermileri bittiği için kendini uçuruma atıyor. Sen bu uçurumu dinlersin. Uçurum içini dinler. Uğultu uğultuyu getirir ve uçurumda açan çiçek sana şöyle seslenir: “İlk kez ihanete uğrayan bir kavim, ikinci ihanete meyillidir.”

Ak sakallı bir ihtiyar sakallarını yolar.

Taş olmak var hesapta. Taşın erdemine ulaşmak ve taş olarak kalmak var yeryüzünde. Taş olmak işte, yani susmak, yani bir yere çakılıp bütün yüzyıllar taşın diliyle anlatabilmek. İşte üç kadın senin yanı başında. Biri buza kesmiş bedenine sıcak su döküyor, biri yırtılmış elbiselerini yamıyor, biri de elindeki iple seni kendine bağlıyor.

Oysaki ben ellerimi senin için sakladım Uha, bunu diyemiyorsun.

Aşka ve şiire düşüyorsun. Aşk ve şiir her şeyi kalıcı kılar ve aşk ve şiir taşla kazılmışsa, bu yazgı asla yıkılmaz.

Kış işte. Kış, ölümün beyaz dilini çıkartıp herkesi korkutandır. Beyaz burada siyaha olan savaşında galibiyetini dağbaşlarını tutmakla övünerek dile getirir. Erzurum'dayız. Ilıca yakınlarında eskiden çok eskiden bir gölün olduğunu kulağına fısıldıyor rüzgâr. Sen rüzgârın sesini dinliyorsun. Rüzgârın konuştuğu yerde aşk vardır ve aşk karlı kış gecelerinin feneridir. Sen aşkla yürüyebilirsin. Dünyalar güzeli bir kız var. Sen bu kıza aşkınsın. İnan herkes bunu söylüyor ve üstelik kızın da sende gönü var. Olacak iş için murad ayaklanırmış. Haydi hayırlısı.

Aileler “tamam” der. Artık sıra düğünde ve dernektedir. Ama küçük bir sorun vardır: Senin askerliğın. Bir şey olmaz “gider gelirsın ve sevdiğın kadın seni nasıl olsa sevmiş ve nasıl olsa bekleyecek, neden korkarsın ki? Git ve gel. Vatan borcu bu, hiçbir şeye benzemez”.

Gidiyorsun işte. Yüzün yola, kalbin köyüne dönmüş, yürüyorsun. Elindeki tahta bavul, bütün zamanlarda bir ucu hayatla yakılmış mektupları sakladı. Senin nice mektubun da saklanacak bu tahta bavulda. Mektuplar hasret kocar. Yumulmuş ve zarfa koyulmuş kalpler, niyetlerini hiçbir kelimeye, hiçbir söze sığdıramazlar. Ve acı haber rüzgârdan önce gelir köye ve acı haber rüzgârdan önce ateşe hitap eder; ateşi dağıtır ve bütün köyü kalplerden başlayarak yakar.

Ölüm haberin, ölüm haberin rüzgârdan önce geldi ve herkesi kalbinden başlayarak yaktı. Gözyaşları adeta ateşten kalan küller oldu. Sen o küller içinde savruldu.

Üç günlük bir dünya bu. Bir yanda şehit olmuş birinin nişanlısını alarak sevap kazanmak isteyen delikanlılar, diğer yanda sevdiğın. İçin bir orman gibi yanacak. Ölüsün ve duymayacaksınız. Ama ah! Yerde durur mu ve isteksiz düğünler, isteksiz dernekler bu topraklarda hiç kurulmuş mudur?

İşte bir düğün kurulmuş. Davullar vuruluyor. Sen yoksun. Senin düğünün değil. Sevdiğın kızı başkasına veriyorlar. Birazdan kızı alıp götürcekler. Ama aşka kimin gücü yeter... Gelin alayı gölün kenarında kısa bir mola veriyor. Sevdiğın kız duvağı ile zamanı yoruyor.

Zaman bir çocuk gibi kızın parmaklarının ucundan akıp gidiyor. Kız göle bakıyor ve göle baktıkça seni görüyor. Bu yüz benim yüzüm değil, bu o diyor ve ardından bu onun yüzüyse benim burada işim ne, diyerek bir sürü soru soruyor kalbine. Sonra kalbini yokluyor. Kalbi acıyor, yanıyor ve birden seni suyun içinde görüyor. Uzansa, tutacak seni sanki. Öyle yapıyor. Gölün berrak yüzü ikinizin hayal ettiği evin merdivenleri gibi. Kız ayaklarını göle atınca, sana daha bir yaklaştığını hissediyor. Evet aynen öyle suya yaklaşıyor kız ve yaklaştıkça senin gülümsemen, kızın yüzünde bir büyük sevince dönüşüyor. Yürüyor kız... su, su olmaktan çıkıyor ve su ikinizi bir araya getirecek görkemli konağa dönüyor; sanki suyun içinde bir düğün alayı daha kurulmuş ve sanki damlalar birazdan nikahınızı kıyacak. Kız yürüyor suya, bakışlarına yürüyor. Bakışların kızın bütün vücudunu sarıyor. Kız sarılmak istiyor sana. Ellerini uzatıyor ve sen suyun içinde ellerini uzatıyorsun. Su bir ayna olmuş ve ikiniz bir aynada yan yanasınız. Kız suya yürüdükçe, yani kız o aynaya, o ikinizin görüldüğü aynaya yürüdükçe su kırılıyor, suyun sessizliği bozuluyor, ayna ikinizi bir daha bırakmayacakmış gibi görüntülerinizi alıyor ve nihayet kavuşuyorsunuz.

Ayna görüntüyü almış artık, davullar susuyor.

Gelin gelin, gelin diyor sular.

O gün bugündür gölün ortasında bir düğün telaşıdır, almış başını gidiyor.

Yol bitmiyor. Yolcu yürüdükçe yol anlam kazanıyor. Ey kalbim diyor yolcu. Göl susuyor. Ölüm tülден bir sevgili gibi uzanmış, uzanmış bir sevgili gibi ölüm ey, diyor yolcu; göl konuşuyor ve diyor ki akıp giden her şey ölüme benzemiyor mu? Yanıt yoksa, yol uzar ve yol uzadıkça bir kör gelir, karanlıkta ayna satar ve kimsenin kendini görmediği zamanlarda bütün karyolalardan ve beyza kubbelerden aynaya bakarak, insanlara seslenir: Ey kendini görüp, kendinden başkasını göremeyen, kız kardeşimin genç sabahından tutsak aldığın zaman çözül ve gör artık; çobanlar oldukça, koyunlar da olacak ve dağlar dik durdukça aşk rüzgâr gibi insanların kalplerini bırakmayacak. O dağdan o dağa savuracak.

Söğütlü Köyü’ndeyiz. Burada 250 metre karelik alana kendini hapseden bir göl var. Söğütlü Köyü’nün batı ucunda bulunan göl, önceleri bir evdi ve bu evde bir çoban yaşırdı. Çoban koyunlarını güder, hanımı da ibadetine bakar, ev işleriyle meşgul olurdu. Bu aile çok dindarmış ve çocukları yokmuş. Çobanın hanımı, bu yaşa gelmesine rağmen hiç bir erkek onun yüzünü görmemiş. Günün birinde, Allah’ın bir fakiri gelip, bu kadından “Allah rızası için” ekmek istemiş. Kadın “Allah rızası” sözüne dayanamamış ve adama ekmek ve birkaç parça yiyecek vermiş. Bu durum çoban kocasına ayan olmuş. Kadın kocasına durumu anlatmış ve gelen adamın sadece elini gördüğünü söylemiş. Bunun üzerine çoban “Madem ki sen, Allah’ın emirlerine bu kadar uyuyor, onun gösterdiği yoldan ayrılmıyorsun; Allah rızası için kendini bu tandıra at!” demiş. Kadın hemen kendini yanmakta olan tandıra atmış. O anda, alevler yükselmekte olan tandır kuyusu, bir göl haline dönüşmüş. Buna dayanamayan çoban da kendini peşi sıra tandıra bırakmış. İkisi birden, bu gölün içinde balık oluvermişler. Bugün bu gölde bulunan iki farklı renkteki balıklar, o zamandan bu zamana çoğalarak gelmişler. Kimse dokunmaz bu balıklara, daha doğrusu dokunamaz. Onları avlayan, pişiren, onlara zarar veren, mutlaka bulur cezasını, bu yüzden kimse el sürmez bu balıklara. Onlar da neşeli neşeli yüzüp dururlar gölde.

Erzurum’un yaşlıları ve köy ahalisi ise şöyle bir hikâye anlatır:

“Ruslar işgal için buraya geldiklerinde, balıkları tutup pişirmeye kalkmışlar. Tavada kızartılırken, balıklar bir bir atlayıp göle düşmüş. Göldeki bazı yaralı balıklar, onların torunları olarak kabul edilir.”

Başka bir rivayete göre ise balıkları yiyenlerin arabaları devrilir, hepsi ölür.

Yine gölün güney-batı kıyısında Niyet Kayası vardır. Kayanın üzerinde belli yerler, niyet taşları yapıştırıla yapıştırıla aşınmış, belirginleşmiştir. Niyeti olan, abdest alıp niyetini tuttuktan sonra, oldukça dik olan kayaya demir para büyüklüğünde yassı taş yapıştırır. Niyet kabul olacaksa, taş, kaya tarafından çekilir. Kabul olmazsa,

tař durmaz ve yere dūřer. Bu niyet yerinde bazı geceler, mum yandıđı olur. Beyaz cūbbeli birisinin niyet yerinden çıkararak gölde abdest aldıđı ve tekrar eski yerine gidip kaybolduđu da anlatılır.

O gün bugündür, özellikle yaz aylarında, koyunlarını otlatmaya götüren obanlar, gln ve niyet kayalarının yanından geçen “Koyun Yolu”na gelince, efsaneleşen meslektaşlarını anar, acıyan bir gözle bakar, öyle geçerler.

Söğütlü Köyü’nün çobanlarının ili olması da bundandır.

TORTUM

Erzurum, Erzurum diye yazarak bitmez; aşk yakalar kendi adını verir insana, ayrılık yakalar, kendi adını verir. Öyle bir şehirdir Erzurum. Ve Erzurum’un en güzel ilçelerinin başında Tortum gelir. Bir zamanlar ngzel Kalesi beyinin Tortum adında genç ve güzel bir kızı vardı. Kız gelişip serpildike namı da yayıldı. Günlerden bir gün başka bir kalebeyinin oğlu Tortum’a aşık oldu. Ama Tortum’un ailesi bu aşka rıza göstermedi. Oğlanı aldı bir düşünce. Ne yapıp ne etsem dedi. Yaşlılar, bilgeler, büyücüler genç aşığa akıl verdi. Hepsisi de “kızı kaçır” dediler. Oğlan, peki nasıl kaırayım diye sorunca yine hepsi bir ağızdan, “Tedbili kıyafet yap,” dediler.

Delikanlı tedbili kıyafet yapar ve pazarcı kılığında Erzurum’a gelir. Oğlanın pazara geldiği hemen yayılır. Kadınlar, “Pazara çok yakışıklı bir adam gelmiş. Çok değerli İran malları satıyormuş,” haberini birbirlerine aktarır. Tortum da pazarda güzel mallar satan yakışıklıyı merak eder. Birkaç kadınla birlikte pazara gelir. Bir de ne görsün... Sevdığı adam kılık değiştirmiş, ta buralara kadar gelmiş. Neden acaba?

Delikanlı, başkalarına fark ettirmeden Tortum’a, “Seni seviyorum ve seni kaçırmak için buraya geldim,” der. Diğer kadınların güzel mallar karşısında kendilerinden geçtikleri bir anda oğlan kızla birlikte beride hazır duran atına binip kaar.

Tortum’un babası namusuna haled gelmemesi için, istemeye istemeye bu evliliğe razı olur. Haber yollar, “tamam” der, “gelsinler,

Allah'ın emriyle Tortum'u istesinler". Tortum telli duvaklı gelin olur. Kocasını sever, kocası onu sayar. Ama evlendikten kırk gün sonra ağır bir hastalığa yakalanıp ölür. Ölmeden önce, "Sevdiğime geç kavuştum. Ona kavuşacağım diye nice ahlar çektim. Bari benim adımlı buraya verin, benden sonrakiler bizi bilsin," deyip son nefesini verir.

Gerçekten Tortum son nefesini vermiş midir? Hayır der, Tortum Gölü, hayır der, Tortum şelalesi ve bunların her biri kendine bir efsane olarak yüzyıllara karşı koyar.

Yürü ve ardına bakma. Bir efsane başka bir efsanenin ağzına kilit vurmuşsa, orda kalma; çünkü zamanın sana anlatacakları var. Eski adıyla Azort, yeni adıyla Uzunderede dur. Orada, ak saçlı, ak sakallı bilge bir ihtiyar karşına çıkacak ve sana bir çoban efsanesi anlatacaktır.

Bir zamanlar Azort'a bağlı Hasköy adında büyük bir köy vardı ve bu köyde kimsenin namusunda, malında gözü olmayan kendi halinde bir çoban yaşırdı. Çoban'ın kulağına bir gün bir ses değdi:

— Geleceğim.

Çoban şaşkınlıkla çevresine baktı. Kimseler yoktu. Ama bir ses vardı ve bu ses geleceğini söylüyordu. Bu ses kime aitti ve nereden gelecekti? Bu sesin içinde sanki bir el vardı; bir yandan umut verirken, diğer yandan umutsuzluk getiriyordu. Sesler iç içe geçer ve insan bu iç içe geçen sesleri birbirine bağlar. Zaman böyle işlenir, hayat böyle örülür. Ses varsa kalıcılık da vardır, ses yoksa... İşte o zaman durup düşünmeli... Neyse çoban yeniden etrafı gözden geçirdi; kimseleri göremedi ama aynı sesi duydu. Bir gün sonra, kulağına yine o ses gelecek mi endişesi içindeydi. Evet aynı yerde çoban yine aynı sesi duydu:

— Geleceğim.

Kim bu gelecek olan? Geçmiş mi, gelecek mi; in mi cin mi? Artık çoban dayanamadı ve kulağına değen, giden ve bir zaman sonra tekrar yel gibi kulağa üflenlen bu sese meydan okudu.

Dağ başında, bir sese, bir söze meydan okumak öyle kolay değildir. Araya yedi gün girdi ve yedinci gün Çoban dayanamayıp, “Geleceksen gel artık,” dedi. Sitem, sitayiş birbirini izlerken birden sanki yer gök yerinden oynadı, sanki ses büyüdü ve büyük bir patlamaya döndü. Çobanın koyunlarını otlattığı dağ ikiye bölündü sesle. Koyunlar telaşla kaçıştılar.

Tortum Çayı derin bir inleyişle dağı ikiye bölerek aşağı inmişti. Çay aktıkça çobanın kaygıları da arttı; sular koyunlarını alıp götürcekti. Kendini suya siper ederek elindeki sopayı bir mızrak gibi yere sapladı. Sopa çobana güç verdi ve çoban suya karşı tutunabildi. Gövdesiyle çayın önünü kapattı çoban, burada koca bir göl oluştu. Böylece buralar suya gömülmekten kurtuldu.

Tortum Gölü kışın donar ve iyi kalpli çobanlar sürülerini buz tutmuş gölün üzerinden geçirirler. Ama bir defasında, Haziran’ın ortasında nasıl olduysa göl buz tutmuştur, üstünden geçen sürünün ağırlığıyla buzlar çatırdar, davarların tümü göle düşüp boğulur. Çoban eve gelip ağasına hayvanların telef olduğunu söyler. Ağa inanmaz ve çobana olmadık işkenceler yapar. Çoban yemin edip davarların suya düştüğünü söyleyince ağa patlar.

Anlatılır ki, Tortum Gölü’nün ortasında bir ağaç vardır.

Bu ağaç gövdesiyle suyun önünü kesen çobanın elindeki sopadır.

Yüreği temiz olanlar gölün kıyısına gittiklerinde aynı sesi duyarlar.

Peki ya Tortum Şelalesi?.. Evet, onun da bir hikâyesi vardır.

Tortum Gölü’nün yanı başında bir köy vardı ve bu köyde iyi kalpli saçı sakalı apak yaşlı bir çoban yaşırdı. Çoban bir gün koyunlarını otlatırken, sopasına yaslanıp uyudu. Uyandığı zaman dağın ilerleyip ta sopasına kadar dayandığını gördü. Dahası dağ yürümeye devam ediyordu. Çoban koşup köye vardı. Köylülere, “kaçın” dedi; ama köylüler çobana inanmadılar, kimse kaçmadı. Bunun üzerine sürüsünü alan çoban köyden yalnız başına ayrıldı, dağ yürüdü ve köyü altına aldı. Dağdan bir su koptu. O gün bugündür çağlıyla akıp duran bu su Tortum Şelalesi’dir.

Ama o günden sonra çoban ortadan kayboldu. Bir daha onu gören olmadı. Şimdi her ses geldiğinde bu çobanın adı anılır ve suların kayalardan akarken çıkardığı uğultuda çobanın sözünü dinlemeyen köylülerin hıçkırıkları duyulur.

SAMAN TAŞ OLUR

Senelerce senelerce evveldi. Kürtler, Ermeniler, Türkler bu topraklarda hep birlikte kardeşçe yaşarlardı. O zamanlar daha köylerin adı değiştirilmemişti; o zamanlar otların adı her dilde ayrıydı, o zamanlar isteyen istediği dilde, istediği türküyü söylerdi.

Bu topraklar üzerindeki bir diyarda, Bayburt'tayız. Bayburt-Çaykara yolu güzergâhında acı kendini sabır taşında biliyor. Aşağıda Çoruh nehri akıyor. Her akış bir gidişi, her gidiş bir dönüşü anlatıyor ve nehir aktıkça, kıyılardaki taşlar sanki yunmuş ve yeniden doğmuşçasına yüzlerini güneşe çevirip mutlu mutlu gülümsüyorlar.

Bu civarda bir yer var, adı Danzut. Danzut yolunun ağzında da büyükçe bir dikme taş. Taş diyorsam, bu bir taş değil. Zaten Kürt illelerinde taşların tarihi ile insanların tarihi iç içe anlatılır; taş mı insandır, insan mı taştır bilinmez ve acılar, ayrılıklar ancak taşların dilinde anlam bulur. Dikmetaş dedikleri de çok eskiden koca bir ot yığınıymış. Bu ot yığınının sahibi bir Türk'müş. Derken bir kıtlık başlamış. Köyler, köylüler talan olmuş adeta. Kimse hayvanlarını besleyecek ot bulamaz olmuş. Çocuk, insanı düşman kapısına muhtaç eder, diye bir söz vardır ya, işte öyle bir yalnızlık, işte öyle bir yoksulluk. İnsanlarla birlikte, ağızları olan, dilleri olmayan, dertlerini anlatamayan hayvanlar da bu kıtlıktan nasiplerini almışlar. Her gün onlarca hayvan telef olmuş. Hayvanları çok olan bir Ermeni de "dinimiz ayrıysa da toprağımız bir, toprağımız bir ise namusumuz bir" deyip bu büyük ot yığınının sahibine gitmiş. Adam Ermeni'ye yok dememiş, ancak yok demekten beter şartlar ileri sürmüştü. demiş ki: "Tamam, sana ot veririm. Sen hayvanlarını kurtarırısın. Ancak ben de senden kızını istiyorum."

Ermeni otu almamış ve hemen kızına gitmiş, "Kızım gittim, adamdan ot istedim. Adam ota karşılık seni istiyor," demiş.

Kız çaresiz; sesini çıkarmadan, “Tamam,” demiş.

Gerçekte kızın bir sevdiği varmış, ne var ki babası ve akrabalarını düştükleri bu zor durumdan kurtarmak için sevgisinden-sevgilisinden vazgeçmiş, ama yapılan çirkin pazarlığa da kendi dilince bir beddua ile cevap vermeyi de ihmal etmemiş:

“Estir kaba yel estir

Bugün dağlara destur

Müslüman’ın otunu

Sabahleyin taş kestir”

Allah bu genç, güzel ve sevdalı kızın bedduasını dua gibi kabul etmiş. Sabah dağların başını tutan beyaz karlar erimeye başlamış, her taraf yeşile bürünmüş. Kendilerine ot vermeyen adamın ot yığını da koca bir taşa dönmüş. Adam sabah hayvanlarına ot götüreceksen, birden elini bir taşa attığını fark etmiş. Yaptığından pişman olsa da, taş yığını bir daha ota dönmemiş.

DERSİM

Yola devam! Gümüş bir kapı aralanıyor önünde. Adına Dersim deniliyor. Sen gümüş kapının anahtarının kimde olduğunu biliyorsun. Anahtar senin kalbin. İnsan Dersim’e ancak kalbiyle girebilir. Kalbi temiz olan Dersim’de yolunu kaybetmez. İnan ve yürü; çünkü sular seni yalnız bırakmayacaktır.

İlk su, ilk ışık Munzur’dur. Munzur’u al, onu kokla, onda kendini gör, yıkan ve arın.

Çoban Munzur, seni yalnız bırakmayacaktır. Saflık akar Munzur’un yüzünden ve hem süt hem de su bahanedir aslında. Munzur yalnızlığını bir bıçak izi gibi taşır yüzünde, saçlarını rüzgâr tarar; kimi zaman bir şimşek dalından gelir, kimi zaman bir şiirin ilk mısrasından... Kalbini güneşte pişirmiştir Munzur; bu yüzden bütün mevsimlerde sıcaklık verir.

Munzur’un sesini dinle! O sana doğanın en güzel türkülerini söyleyecektir. Bak işte bir geyik, bir kurt sürü içinde, hatta ikisi sırt-

larını vermişler yosun tutmuş kayaya... Birinin diğesinde gözü yok, Munzur vermiş onlara her bir şeyi.

Eskiden, çok eskiden... Koyunlu köyü civarında yaşayan bir ağa varmış. Ve ağanın koyunlarını güden bir çoban: Munzur. Bir gün Çoban Munzur'un ağası Hacca gitmiş. Ağa Hacda iken, Munzur, ağanın hanımının yanına gelerek, "Hatun, ağanın canı helva ister. Bir helva yap da götüreyim," der.

Ağanın hanımı önce şaşırır, sonra, "herhalde canı sıcak helva çaktı" diye düşünerek helvayı pişirir, bir bohçanın içine kor, "Al evladım götür," der. O sırada ağa da Hac'da namaza durmuştur. Ağa sağa selam verirken birden Munzur'u görür. Ağa Munzur'a, "Ne o elindeki?" diye sorar. Munzur, "Ağam canın helva istemişti, onu getirdim," yanıtını verir. Hayretler içinde Munzur'a bir şeyler söylemek isteyen Ağa başını çevirdiğinde Munzur yok olur. Ağa Hac'dan döndüğünde konu komşu ziyarete gelir. Munzur'un ziyarete götürecek bir şeyi olmadığından, bir çanağın içine koyunlardan bir miktar süt sağlar ve ağasının yanına gelir. Ağa Munzur'u görünce, "Asıl hacı Munzur'dur. Öpülecek el varsa onun elidir," deyip Munzur'un elini öpmek ister, ama o mahcup bir şekilde geriler, koşmaya başlar. O önde ağa ve köylüler arkada şimdiki Munzur Irmağının çıktığı yere vardıklarında, Munzur'un elinde tuttuğu çanaktaki süt yere dökülür, sütün döküldüğü yerden bembeyaz sular fişkirir. Munzur dağlarda kaybolup gider.

Munzur gerçekten kaybolmuş mudur?

Munzur kayboldu diyenlere inanma? Bunu söyleyen bir çocuktuk ve bunu söylerken Şerafettin Dağları'nda vakit henüz sabahtı, Sülbüs Dağı ise daha ihaneti anlatan göle gebe kalmamıştı. Şimdi sıkı dur, sana Kemero Baskı anlatacağım...

Eskiden, çok eskiden Bask adında bir kral vardı. Kral sevilen biriydi; iki oğlu, beş kızıyla mutlu bir hayat yaşardı.

O zamanlar erkekler rüşlerini ispatlamak zorundaydılar. Baskı'nın iki oğlunun da rüşlerini ispatlama zamanı gelip geçmişti bile. İki kardeş bir gün Mirler Yaylası'na ava çıkarlar. Eli boş dönen kardeşler bir süre sonra, Bedro yamacında, Mıle Çeşmesi'nde su içen bir ana geyik ve yavrusunu aynı anda attıkları birer okla vururlar. Geyiklerin sesleri dağlarda yankılanır. İlle de ana geyiğin sesi, bütün çiçekleri mateme boğar. Sümbüller boyunlarını eğer, nergis utanır, menekşe kızar, gelinciğin yanakları mosmor olur. İki kardeş artık rüşlerini ispatlamışlardır ve ikisi de mutluluktan çılgına dönmüştür. Hemen avlarını almaya koyulurlar. Yavru geyik ölmüş, ana geyik çekişmektedir.

Kardeşler geyiklerin yanına varınca ana geyik konuşmaya başlar:

“Yavrumu ve beni gafil avladınız. Yazık ettiniz bana da yavruma da.”

Kardeşler bunun bir doğa kanunu olduğunu, geyiklerin av, kendilerinin de avcı olduğunu söyleyince ana geyik kurşun yemiş yaralarından akan kana bakarak, “Babanız kral ve siz de yarın kral olup ülkeyi yöneteceksiniz. Yılan bile su içene dokunmaz. Siz bizim yaşamımıza kastettiniz. Ben yavrumu korurken vuruldum. Yavrum daha bu dağa, bu sulara doymamıştı. Yavrumun daha koklayacağı nice dağ çiçeği vardı. Siz o çiçeklerin üstüne, yavrumun kanını serptiniz. Siz benim yüreğimi yaktınız, dilerim sizin yüreğiniz de taşlaşır” der ve Bedro Dağı'nın doruklarına son kez bakarak, ölür. Ölmeden önce ana geyiğin bir gözünün yavrusunda, bir gözünün Bedro Dağı'nda olduğu söylenir.

Bedro Dağı bir yüce kutsal dağdır. Bedro Dağı'nda nice ses çılgıca döner. Çılgık düşer yalım olur, yakar insanların yüreğini. Bedro Dağı bugüne kadar yoksullara kapısını, sevdalılara koynunu açmış, ama hainleri kabul etmemiştir... Nasıl bu ana geyiğin çılgınlığını duymaz? Bedro Dağı'nda birden bir uğultu kopar. Öyle bir uğultudur ki konuşan her şey ürker. Bask oğullarının iki yanında, Bedro Dağı'nda sular akmaya başlar. Küçük kardeşin kılıcı, büyük kardeşin başını; büyük kardeşin kılıcı küçük kardeşin kolunu koparır. Kopan baş, öldürülen geyiğin yanına düşer. Toprak bu iki kardeşi işledikleri cinayetlerden dolayı cezalandırır. İki kardeş biriken sulardan kendilerini kurtaramazlar ve burada dipsiz bir göl oluşur.

Kardeşlerinin zor durumda olduğunu duyan kız kardeşler ise yardıma koşarlar. Bedro Dağı'na varınca büyük bir toz bulutu yükselir ve kızlar bu bulutların içinde kaybolup giderler. Kız kardeşlerden biri Kimsor tepesinde, biri Balık ile Maskan arasında, biri Melkis altındaki Tırsuku'da, biri de kopan başı almaya giderken Mıle Çeşmesi'nin yakınında taşlar. Görülmeyen beşinci kız ise kopan kolu yakalamaya çalışırken, kol ile birlikte erkek kardeşlerinin bulunduğu gölün dibine düşer.

O gün bugündür Bedro Dağı'nda geyik avlanmaz ve bu göl bir ibret belgesi olarak kazılmıştır belleklere.

Ya Düzgün Baba?

Düzgün Dağı'na bir gün ak sakallı bir pir-i fani gelir. Kurban keser, dağdaki sudan içer. Ancak içtiği suda hiçbir azalma olmaz. Bunun üzerine yaşlı adam, kendisi ile birlikte dağa tırmananları geri yollar, kendisi orada, o yalçın dağın zirvesinde kalır. Fakat bir süre sonra bir de bakar ki su kesilmiş. Allah'a yakarır, dağı susuz bırakma der. Su gelir. Bundan böyle bu dağ Düzgün Baba olarak ünlenir. Dağa gelenler buradaki sakallı adamın elini, eteğini öperler. O "için!" demedikçe, kimse su içemez.

Kalbi temiz olan kaynağa ağzını dayar ve sudan kana kana içer.

Kalbinde kötülük olan ağzını kaynağa dayadığı an su kurur.

Dersim gümüş kapıdır ve burada ateş bile su ile sınanır.

İşte Hasan-ül Halife bunlardan biridir.

Kulağını aç, iyi dinle. Su ile ateşin kavgası nelere kadirdir duy!

Hasan-ül Halife, Bağdat'ta yaşamaktadır ve bir gün Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli'yi görmek için Bağdat'tan ayrılıp yola çıkar. Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına varıp bir süre kalır. Hünkar Hacı Bektaş Veli, Hasan-ül Halife'ye postunu, hırkasını ve külahını vererek onu Pertek'e gönderir. Mevsim bahardır ve Pertek Kalesi'nin dibinden Murat suyu vahşi çağlıtlarla akmaktadır. Irmağın karşı kıyısına geçmenin tek ve zorlu yolu sala binmektir. Ama karşıya geçmek isteyen çok kişi vardır, Hasan-ül Halife sala binmeye kalksa

epey sıra bekleyip zaman kaybedecektir. Sal yerine hırkasını Murat suyunun üstüne atar ve karşıya geçer. Bunu gören ahali Hasan-ül Halife'nin etrafında toplanır. Durumu kale görevlilerine iletirler. Kale hükümdarı, Hasan-ül Halife'ye, "Sen sihirbaz mısın, nesin? Neden sal ile geçmedin de böyle garip bir yol seçtin?" diye sorunca Hasan-ül Hanife, "Ben sihirbaz değilim. Sal ile geçmek istedim, ancak çok kalabalık olduğu için ben de Allah'a sığınarak hırkama bindim ve suyu geçtim," yantını verir.

Hükümdar onu zorlu bir sınava tabi tutmak ister ve Hasan-ül Hanife'ye, "Madem öyle, seni diri diri ateşe atacağım, yanmazsan iyi kimselerden olduğuna kanat edeceğim," der. Hükümdardır, dediğine karşı gelinemez; odunlar getirilir ve büyük bir ateş yakılır. Durumu izleyen ahaliden Ekrem kızı Hürrem de Hasan-ül Hanife ile birlikte ateşe atılmak istediğini söyler. Bunun üzerine Hükümdar onun da ateşe atılmasını emreder. Böylece her ikisi de ateşe atılır. Aradan üç dört saat geçer. Ateş söner. Herkes, yolları garip bir şekilde kesişen bu iki yoldaşın küle dönmüş bedenlerini görmeyi beklerken, Hürrem elinde bir üzüm salkımıyla çıkar gelir. Çevredekilere, "Biz ateş falan görmedik. Ateşe giderken, kendimizi bir bağda bulduk. Bu üzüm de bize bağdan verdiler," diyerek açıklamada bulunur.

Sonra... Sonra ise Hükümdar müslüman olur, mescitler yapar ve Hasan-ül Hanife ile Hürrem evlendirilir. Daha sonra Hasan-ül Hanife Pertek'ten ayrılıp Koçpınar'a gelir. Bakar ki burda su yok. Hasan-ül Hanife'nin asâsını yere vurmasıyla yerden buz gibi soğuk bir su fışkırır. Göl olur ve Ahali bu suyun başında kurbanlar keser, burası artık Koçpınar'dır.

ZEYCAN

Geldik Erzincan'a. Burada Fırat bütün görkemini toprağa vermiştir. Tercan ovası, Fırat'tan ayrılan Karasu ile buğday başaklarının ağzına en değme sütü vermiştir. Yedigöller, Aygır, Otlukbeyi ve Kadıgöl, Ferhat ile Şirine tanıktır. Sen de tanık ol Asuman ile Zeycan'a.

Senelerce önce Erzincan'da Kaleli Bey ile kethüdası Derviş Ahmet'in bir türlü çocukları olmuyormuş. Onlar da çocuk sahibi

olmak için çareler aramaya başlamışlar. Belki biri bizim derdimize bir çare bulur umuduyla yola koyulmuşlar.

Gide gide bir dervişe rastlamışlar ve dertlerini açmışlar ona. Derviş onlara, bu iki ebter'e birer elma vermiş ve demiş ki: "Elmanın yarısını siz yiyin, diğer yarısını karılarınıza götürün ve kimin kızı olursa, diğerinin oğluna versin." İki ebter tamam demişler. Önce kendileri elmanın yarısını yemişler, sonra da kalan yarısını karılarına yedirmişler. Sonuçta Kaleli Bey'in kızı, Derviş Ahmet'in de bir oğlu olmuş. İkisine de ad konulmamış ve bir gün yaylada Derviş gelip oğlana Asuman, kıza Zeycan adını vermiş. Fakat her ikisi de kardeş gibi büyütülür. Zamanla ikisi de gelişip serpilince Asuman, Zeycan'ın kardeşi olmadığını öğrenir. Bunun üzerine bu iki arkadaş arasında bir aşk başlar. Onların birbirine aşık olduğunu öğrenen bir kadın, hemen Bey'e haber eder ve Bey kethüda ile oğlunu topraklarından kovar.

Asuman babasını göndererek Zeycan'ı ister. Bey, yıllar önce verdiği sözü hatırlayarak kabul eder, ancak karısı kabul etmez, Nuh der, Nebi demez.

Zeycan ve Asuman ayrı ayrı yerlerde olmalarına rağmen, aynı rüyayı görürler. İkisinin de rüyasına ak sakalı bir Derviş girmiştir ve her ikisine "aşk badesi" içirmiştir. Asuman ve Zeycan ayrı ayrı yerlerdedir, ancak ikisinin ağzında aynı makamdan, aynı sözlerden ibaret bir türkü çıkar. Zeycan ve Asuman sanki yüzyıllardır birlikteymiş gibi sabah uyanırlar. Uyandıkları zaman sanki yüzyıllardır birbirinden ayrıymışlar gibi bir duygu içine girerler.

Asuman uzun uzun düşünür. Yola koyulmak ister. Gurbet yaralarından iyileştirir. Gurbete çıkar. Gitmeden önce mendilini Zeycan'a verir. Zeycan da unutulmamak umuduyla parmağındaki gümüş yüzüğü çıkarıp Asuman'a verir. Bu arada Kaleli Bey hısım akrabalarını ve ailesini alıp yaylaya çıkar. Asuman'ın babası ise oğlunun yolunu gözlemekten gözlerinden olur.

Asuman yola çıkmıştır ve önündeki bütün yollar yürünecek yollardır. Asuman uzun yollardan geçer, büyük yaylalarda konaklar.

kimi gün aç, kimi gün tok, gezer durur. Ceylanlarla arkadaşlık kurar, mağaralarda yatar.

Asuman bir süre dolandıktan sonra, yolu bu yaylaya düşer. Ancak tanınmamak için giysilerini çobanın giysileri ile değiştirir. Çoban kılığında beyin karşısına çıkar. Bey, Asuman'ın, kızıyla âşıklık sınavına girmesini ister. Kaybeden kazananın kulu olacaktır. Bey kabul eder. Asuman ve Zeycan karşılıklı söyleşirler. Kazanan Asuman olur ama Bey kızı vermez. Asuman tekrar yola koyulur. Bey Asuman'ın bu gidişini kötüye yorar ve, “Ya bu çoban gidip sağda solda aleyhimde konuşursa, ya diğer beylerin nezdinde itibarım zedelenirse?” diye bir hesap yapar. Bey, adamlarına, “Gidin o çobanı bulun, öldürün ve bana onun kanlı gömleğini getirin,” emrini verir.

Bey'in adamları Asuman'ı yakalar. Asuman adamlara, “Sizden bir ricam var. Son kez Zeycan'ı göreyim,” der. Adamlar nasıl olsa ölecek deyip, bu dileğini kabul ederler. Zeycan Asuman'ı tanımaz. Asuman yıllardır sakladığı yüzüğü çıkarıp göstererek, Zeycan'ın kendisini tanımasını sağlar. Zeycan adamlara yalvarır, bileğini keser ve Asuman'ın gömleğine sürer, adamlara da, “Bu gömleği babama götürün, babam çobanın öldüğünü bilsin,” der. Adamlar kabul ederler. Asuman yine yollara düşer. Yol çetin bir silah gibidir ve kış beyaz diliyle konuşmaya başlayınca çift gözlü hançer, kınında çaresiz bir çocuk gibi durur. Asuman dağbaşında tipiye tutulur. Vücudu buz tutar. Soğuk beraberinde uykuyu getirir. Asuman uyur. Uyku ile ölüm arasında kalan Asuman'ın yanı başına ak sakallı bir derviş gelir. Sımsıcak gözyaşları ile buz tutmuş kirpiklerine düşen her damla, buz tutmuş bedeni yumşatır. Asuman uyandığı zaman yanında Derviş'i görür. Sarılır, ağlar. Ardından Basra'ya gitmek istediğini söyler ve Derviş'in yardımıyla Basra'ya gider.

Basra'da Afyoncu Dede'nin kahvesinde iş bulan Asuman, şiirler, türküler söyleyerek yaşamını kazanır. Ünü çevreye yayılır, herkes bu kahveye gelir, kadınlar bu sesi duymak için kahvenin yakınındaki evlere gelir. Diğer kahvelerin işleri bozulur. Toplanıp bir çare düşünürler. Kara Kazım, Kel İsmail kara kara düşünürler ve bir büyücüye danışmaya karar verirler. Aynı mahallede oturan ve oldukça kısa

boyulu olan Zülfiye adlı büyücü, bu benim işim değil diyerek iki kahveciyi baş büyücüye havale eder. Baş büyücü bir yolunu bulup Asuman'ı kuyuya atar. Kuyunun dibinde çaresizlik içinde kıvranan Asuman'ın yardımına yine Derviş yetişir.

Asuman kurtulduktan sonra Derviş'ten, Zeycan'dan haber getirmesini ister. Derviş gelip Zeycan'ı görür. Zeycan'ın Asuman'ın kendisine bıraktığı mendile gül doldurarak, Derviş'le gönderir. Armağanı alan Asuman Derviş'e, "Bizi kavuştur," dileğinde bulunur. Derviş Asuman'ı alıp Erzincan'a gelir. Gelir ama, gelmek gelmek değildir. Çünkü Zeycan başkasına verilmiştir ve bahçede kırk davul çalınmaktadır. Asuman ne yapacağını şaşırır ve Valiye çıkar. Vali Kaleli Bey'in öldürülmesini emreder ve, "Âşıklara zulüm insanlığa zulümdür, bu zulüm cezasız olmaz," der. Asuman atılır ve Kaleli Bey'in canının bağışlanmasını ister.

Asuman kör babasının yanına gelir. Babası oğlunu kokusundan tanır. Asuman Derviş'in atının bastığı toprağı babasına verince aniden gözleri açılır.

Asuman ile Zeycan'ın düğünleri yedi gün yedi gece sürer ve Derviş Erzincan'dan ayrılmadan önce, "Âşığa tuzak gerekmez," deyip gider.

KANATLI BEYAZ ATLAR

Ben sana bu efsaneyi gündüz anlattım. Sen bu efsaneyi gece dinle.

Ben bu efsaneyi Ağır Gölü'nün mavi sularına bakan ve baktıkça içinin bir göl gibi aydınlandığını söyleyen bir çobandan dinledim. Sen bu efsaneye kendini kat. Kendini katmadığın her efsane eksiktir ve eksik olan her şey gerçeğin kantarında görülmeyen seslere mağlup olur.

Beyi yok eden, aşk mıydı? Derviş miydi? Asuman mıydı? Biraz yol al, Ağır Gölü'ne git. Kürtler bu gölü kutsal bellemişler. Hızır ile İlyas bu göl kenarında bir araya gelip insanların dertlerini konuşur, yaralı yüreklere bu gölün kenarında şifa dağıtırlar. Biraz yürü göreceksin. Onlarca insan kurban kesiyor bu gölün kıyısında. Aygır Gölü

diyenler de var bu göle. Anlatılır ki, gölün içinde beyaz bir at varmış. O at ki, insanlara iyilik yapanları sırtında taşımış. Kanatlı beyaz bir at bu. Eğer kalbin temizse ve istersen ve eğer aşk ve âşıklara tuzak kurmamışsan gölde o atı görebilirsin.

Bak işte içi dışı bir olan onlarca genç, hepsi de gençliklerinin baharındalar ve bu gölün kutsallığına inanmışlar. Belki de kanatlı beyaz at onları da alıp sevda diyarına götürecektir. Sevda diyarı dediğim, insanın içindeki o güzelliştir. Bu gençler sevdiklerinin adlarını beyaz bağıtlara yazıp suya bırakıyorlar. Su bu, göl bu; dilekleri geri çevirmez. Başka gençler yarım elma, gönül alma diyerek, cennetin ilk meyvası, ilk sürgünü olan elmayı gömlekleriyle silip göle bırakıyorlar. Elma karşı kıyıya ulaşırsa, sevgiliye kavuşmak an meselesi demektir. Elma karşıya ulaşmazsa, kalplerini yoklar ve nerde, nasıl bir kalp kırdıklarını düşünürler. Göl bu, insanlığını insandan almış.

Haydi sende kalbini kavi tut, bir kağıt al ve yaz....

Belki bir kızınız olur, adı Rahime ya da Leyla.

Ancak unutma Leyla annenin, Rahime kız kardeşinin adı ve insan sevdiği kadında annesinin şefkatini ve sevgisini görür ancak her kadın Rahime olamaz, Leyla'yı doğuramaz.

ÇİÇEKLER TOPLANMIŞ BİNGÖL'DE

Yol daha bitmedi. Bingöl var sırada, ve seninle daha çok yürüyeceğiz. Bak işte çiçekler toplanmışlar. Çiçekler kendi aralarında toplantı yapıyorlar. Bingöl Dağları'nda açan çiçekler senede bir gün, ihtimal ki Newroz günü bir araya gelip konuşurlar. Hepsi kalplerini birbirine açar, her birinin kalbinde bir bahar gizlidir ve o güzel kalpli çiçekler doğaya dağıttıkları kokularıyla baharı bayram ederler. Bak! Bingöl...

Çiçeklerin toplantısında sözü ilk önce Gül alıyor. Gül bahçeyi sevmez. Çitlenmek gülün dallarını kırar. “Çünkü bahçeleri yapan krallardır; oralarda yalnızca kısa bir süre, gülüşlerinin muhteşem tınısını çiçeklerle bezemek isteyen genç kadınlarla eğlenmiş olan krallar.” Bu yüzden Gül, sessizce boyun eğmeyi kendine haksızlık

sayar ve kralların bahçesinde, sivri dilli bahçevanların elinde budanmaktansa, dağ başlarında nazlı nazlı kokmayı özler her zaman. Çiçekler toplantısında da herkesin gözü Gül'ün üzerindedir ve ilk söz onundur. İlk olmak bir avantajdır. Öyle ki yıl içinde en güzel eylemi yapan, bu toplantının sonunda birinci seçilecektir. Toplantı Bayan Kasımpatı'nın evinde olacak. Gül heyecanlıdır. Toplantıya ilk o gider; ancak Nergiz, Gelincik, Akpapatya toplantıya mazeret belirtmeden gelmemişlerdir. Ki bu onların ruh halidir. Onlar, her yıl yapılan toplantıya akılları estiği zaman gelirler.

Toplantının ev sahipliğini yapan Bayan Kasımpatı kısa bir konuşma yapar ve bir yılın bilançosunu verir. Ardından ilk konuşmacı Gül kalkar ve endamını göstere göstere, “Bu yıl, heyecan verici bir şey yapmadım. Yalnızca bir okulun bahçesinde çiçek açtım. Sınıfı süsledim ve varlığım yumurcakları oldukça sevindirdi. Fakat kötü niyetli bir adam çirkin yüzünü benimle örtmek istedi. Ağladım, ama nafileydi. Sevgilim bülbül gelip halime ağladı. Bu yıl ne ben ona yar oldum, ne de o bana ulaşabildi,” diye konuştu.

Sırada Fesleğen vardır. Fesleğen bir düğünde genç ve güzel bir kızın düşlerini süslediğini söyler. Aniden söze girdiği ve en güzel düşü söylediği için çiçekler Fesleğene sağdan soldan laf atarlar. Gül bunu biraz kıskanır ve içinden bir lahavle çekerken, Lale hemen öne atılır ve hasta bir adamın başucundan hiç ayrılmadığını söyler. Lale, “Geçmiş günlerin anılarını hoş ve güzel kılmak için çabaladım,” der. Lale caneviden vurmuştur bütün çiçekleri ve tümü, “Anladık bu yıl ödül senin olacak. Ama yine de belli olmaz, daha konuşmalar bitmedi” derler. Menekşe yürek yakar ve katıldığı bir ziyafeti anlatır: “Bir yemeğe katıldım. Hatırı sayılır kişiler de masanın etrafında toplanmışlardı. Konuşmaları savaş, yoksulluk gibi konular üzerineydi.” Bütün çiçekler bir ağızdan bağırır: “Sus, yeter, artık; mutsuz çiçek konuşma!” Menekşe iç çeker, arkadaşlarının konuşmalarına üzüldü, ancak elinden bir şey gelmez, kaderim der yutkunur ve olanca sesiyle konuşacağına susar ve kendi kendine, “Siz de benim gibi dünya güzeli Bınevş'in öldüğü yerden doğsaydınız böyle konuşmazdınız,” diye söylenir ve derin bir suskunluğa gömülür.



Toplantı uzadıkça, çiçeklerin konuşmaktan yoruldukları, dert dinleyerek, kendi dertlerini bir yana bırakıp başka bir çiçeğin derdine düştükleri görülürken, birden kapı aralanır ve içeriye Bingöl Dağları'nın üç çiçeği girer: Nergis, Akpapatya ve Gelincik.

Gelincik içeri girer girmez geciktiği için özür diler, uzaktan geldiğini, Kürt illerinde bu yılın çetin geçtiğini, gelirken yolda üç gencin cesediyle karşılaştığını söyler ve şöyle devam eder: “Üç genç yatıyordu upuzun. Birinin yanağından bir gülüş sarkmıştı. Bedeni beden olmaktan çıkmıştı, sanki bir ipekti de kılıçla biçilmişti. İkincisi bir genç kızdı. Genç kız demek biraz yalan olur; o genç bir su damlasıydı, akıp akıp durmaz gibi bir hali vardı. Yüzümü yüzüne yaklaştırdım, eğer bir parça güzel görünüp güzel kokuyorsam, kaynağı, pınarlar gibi duru o kızdır. Kızın göğsüne kan dolmuştu, gözlerinde ince bir gülüş vardı. Kınalı ellerinde, kayaların izi vardı. Üçüncüsü bir erkekti. Gövdesi soğumuştur, bir kolu kopmuştu. Vücudundaki kılıç darbelerinden hâlâ sıcak kan sızıyordu. Onları kefenlemek için bedenimiz yetmedi. Sinekler cesetleri incitmesin diye, bedenimizi gölge yaptık. Bekledik. Gecikmemiz bu yüzden. Ödül falan umurumda değil, ben sizin halinizi sormaya geldim. Sizin diyarınızda bu yıl hangi felâketler yaşandı? Kokunuz burnuma geliyor, köklerinizde insan var. Söyleyin bana, karaya kesmiş bir yolda, bir çiçek kan içinde nasıl uğuldar ve yine beni ikna edin, söyleyin ki yalandır büyük sular, dar kayaların arasından akar...”

Toplantıya katılan çiçeklerin bir teki bile ne kendini ne de başka çiçeği düşündü... Çiçeklerin tümü birinciliği gelincige verdi.

Perileri iyi dinle. Periler dağların kaynaklarından çıkar. İyilikseverdir onlar, bazen alaycıdırlar ve kendilerini görünmez kılan kırmızı bir yazmayla başları örtülüdür, derin vadiler içinde sessizce dolaşırlar ve bu vadilerde yabancı kuşların peşinden koşan çocuklar, kendilerini düşünmeden tehlikeye atarlar. Toprağı tatlandırıran ve toprağın çatladığı yerden kafasını uzatan tek başına bir ağaç filizi ya da berrak bir su, karartı halindeki bir tepe efsane için birer gerektir. İşte Erzurum'un güneşi, Muş vadisinin kuzeyinden fıskıran bir dağ, Bingöl. Kimi Bingöl adının, bu dağda bin tane göl olduğu

anlamına geldiğini; kimi de Bingöl'ün Bin ve göl'den oluştuğunu ve bunun gül kokusu anlamına geldiğini söyler. Ayakların yere bassın, doğruya ulaşmak yanlış görmekle başlar ve eğer senin ayakların yere basmıyorsa, başka birilerinin ayaklarıyla yürümeye mahkumsun demektir. Ki başkası zor bela bedenini taşıyor. İlk başta senin bedinin ağır gelmeyebilir, ama bir süre sonra yolda kalmaya mahkum olursun. Sonuçta doğanın amacı giz bırakmaktır. İnsanın amacı gizi çözmektir. Kutsal deliliğe hazır ol, aşktan bahsedeceğiz yine. İnsanın ülkesi yoksa, insanlığın serserisidir ve serseri bir mayın gibi nerede patlayacağı belli olmaz. Bin tane göl de belki böyle bir serserilikten dolayı kayalardan patlamıştır ve belki de gül kokularının güzelliği de bundandır...

Bingöl, denilir ama nice bin göl var Bingöl'de ve göller iyilikle kötülük gibi insanın içinde bulunan iki ruhun tercümanı gibidir. Hızır ve İlyas gölleri çaresizlerin sığınağıdır ve bu göllerin kıyılarında Hızır ile İlyas'ın buluştuğu anlatılır uzun uzun. Bu yüzden insanlar gölü dert ortağı bilirler; dilek tutar. Kabul olursa adaklar, bu gölün yanbaşında kesilir. Bu gölleri Movadin Gölü ve Belam Gölü izler ve bu göllerde sabuna ihtiyaç duyulmaz. Kadınların yıkadıkları çamaşırlar apak olur.

Kuş Gölü ise acıyı ve ihaneti anlatır sanki. Acı, kuşların ağzından dile gelmiştir. Bir zamanlar buralarda, Kuş Gölü'nün çevresinde yüzlerce avcı toplanıp avlanırmış. Avcılardan biri, avladığı bir kuşu kesmek yerine boğazlamış. Kuşun derisini yüzmüş ve bu gölde yıkamış. Kuş birden canlanıp göle dalmış. Kimine göre bu gölde bir balık vardır ve bu balık o cenabet herifin elinde boğazlanan kuştur, kimine göre Bingöl'deki esas hayat gölü bu göldür ve bu gölde yıkanınca hastalar iyileşir.

Harem Gölü erkekleri ağırlamaz. Kadınlar bu gölde yıkanır ve burada yıkanan kadınlar dolgun olur, memelerine bereket yürür, çocukları aç kalmaz. Kısır kadınlar doğur.

Er Gölü ise erkekler içindir. Yıkanan erkekler yakışıklı olur, kudretleri artar.

Kıllı Gölü'ne da çocuklar girer. Köse olmak istemeyen, sakallarının erken çıkmasını isteyen çocuklar bu göle girerler. Göl kılların çıkmasına yardım eder.

Miskin Gölü'nden su içen bir kimse, cüzam hastalığına yakalanmaz, yakalanmışsa kurtulur. Muhannes Gölü'nden içen korkak olur. Cebbar Gölü'nden su içen bir kimse ise merhametsiz olur. Ballı Göl'ün suyu ise şekerden tatlıdır. Kanlı Göl'de her yıl bir insan boğulur. Bike Gölü'nden içen ve balığını yiyen kimse erbabı cima olur; kan damarlarında hızlanır. Bike Gölü'nden içen bir kadın hamile olur ve cimayı dahi lezzetli olurmuş. Sendbad Gölü her defa için kötü ahlaklı, hiddetli ve intikamcı olur. Kasım Gölü'nün içinde altın ve gümüş vardır. Bu altın ve gümüşleri almak isteyenler göle girince boğulur. Çobanoğullarından bir melik bu gölün suyunu başka bir yöne akıtmak istemiş. Göl buna izin vermemiş olacak ki, içinden binlerce köpek balığı ve haşerat çıkıp işçi ve yapıcılar talan etmiş. Kerkes Gölü'nde ise her yıl çok sayıda akbaba gelip yüzer. Gölden su içilse sakallar beyazlaşır. Zırnık Gölü Yezidi Kürtler için kutsaldır. Bu göle gelen Yezidiler temizlenirler, vücutlarındaki kıllar dökülür.

RASTE

Eskiden Kığı'ya bağlı nahiye olan Yayladerede ise üç göl vardır: Gola Raste, Gola Bêbik –dipsiz–, Gola Tızırûgan.

Gola Raste'nin ortasında Yüzen Ada'da olduğu gibi küçük bir ada varmış. Bu adada ise yılda bir kez görünen bir yılan yaşarmış. Bir gün yanan bir odun yüzünden çıkan yangında ada ve yılan yok olmuş.

Gola Bêbik ise Özlüca Barajı'nın suları altında kaldı. Gola Tızırûgan, Qxçıyan Köyü'nün Avdelan mezrasında, mezranın yanı başındaki "Texti Gole" denilen yerdedir. Göl, ilkbahar ve yaz mevsiminde sazlarla kaplanır. Göl, adını içindeki Tızûrg'lardan (sülük) almıştır. Bunlar vücuttaki hastalığı tanır ve emerler. Kan emdikçe şişen sülük düşer. İyileştirirken ölen bu sülükler şifa dağıtır.

Bingöl, bin göl demekle bitmez.

İşte bir çoban, dağ başında koyunlarını güdüyor. Yorgun bir halde, bir delikten çıkan ve suya doğru koşan üç yılan görünüyor. Ben bu yılanı Zerdüş'ten tanıyorum. Zerdüş otuz yaşına geldiği zaman, yurdunu bırakıp dağlara çekildi. Gitmeden önce, “Ben bir ırmak kıyısında parmaklığım, tutunabilen tutunsun bana! Fakat koltuk değneğiniz değilim,” dedi. Günlerden birgün Zerdüş, elleri yüzünde, bir incir ağacının altında uyuya kalmıştı. Birden bir yılan gelip boynunu ısırды. Zerdüş ellerini yüzünden çektiği an, yılanı gördü. Yılan, Zerdüş'ü gözlerinden tanıdı. Kaçmak istedi. “Dur,” dedi Zerdüş, “Dur daha teşekkürümü almadın ki! Beni vaktinde uyandırdın. Yolum daha uzun.” “Hayır,” dedi yılan, “benim zehrim öldürücüdür.” Yılan üzgündü. Zerdüş gülümsedi, “Ejderin yılan ağrısından öldüğü nerde görülmüştür. Geri al şu zehrini, sen bana armağan verecek kadar zengin değilsin,” dedi.

Evet evet ben bu yılanı, bu üç yılanı Zerdüş'ten tanıyorum. Çobanın gördüğü üç yılanın üçü de yaralıydı. Bedenleri dilim dilimdi. Yılanlar, ağızlarında yeşil bir yaprakla dua edip suya girip çıktılar. Yıkandılar. Sudan çıktılar. Yaraların izi halen durmaktadır ancak, kendilerini sağlıklı hissetmektedirler.

Bunu gören çoban şaşkına döner ve kendi kendine, “İşte sonsuz yaşamın kaynağı bu su,” der ve bugüne kadar kader birliği ettiği aciz ve hasta Ağa'sını hatırlar. Neşeyle yola koyulur, köyüne varır. Gördüklerini ağasına anlatır. Tüm köylüler toplanır ve Ağa'yı alıp Bingöl'ün tepesine götürürler.

Fakat, sudan çıkan yılanlar yitip giderken otlar ve taşlara su damlacıkları bulaştırmışlardır. Her damladan yeni bir kaynak doğmuştur. Öyle ki çoban ve köylüler geldiğinde, tüm dağlık alanın, göl ve su kaynaklarıyla kaplandığını görürler. Çoban oradan oraya giderek uzun süre yılanları arar. Fakat bulamaz. Öfkeden delirir adeta ve bir taşa sırtını dayayarak, “Bu Bingöl'dür, Bin Göl, gölümün hangisi olduğunu nereden bileceğim.”

“Ve sonsuz yaşam kaynağı açıkta kalmaz ve kimse oradan ne içer ne de yıkanır. Ve bu her şeyi yok edecek izin belirtisidir.”

Bingöl bir efsane şehirdir. Kayalıklardan coşkun sular akar ve hiçbir su yerinde durmaz. Belki de bu suyun dibinde daha derin bir çöl olduğu içindir. Bilinmez, ancak Yüzen Ada göreni de görmeyeni de hayrete düşürür ve burda görmek, gördüğüne inanmakla eş anlamlıdır ve her söz ancak imkansız denilerek bir anlam bulur.

Solhan'a bağlı Hazerşah Köyü Aksakal göl mezrasında bulunan Yüzen Ada yeşillikler arasında üç yüz metre karelik bir alanı kapsar. Gölün üzerinde bir ada vardır, ki bu ada yerinde durmaz, sürekli yüzer. Hatta bir kayak gibi gölün kıyısına çekilir ve insanlar bir kayığa biner gibi bu adanın üstüne çıkarlar. Ada üzerinde boylu boyunca ağaçlar vardır. Gölün derinliği yüz metreye ulaşır ve suyu acıdır. Yüzen Ada bir sarraftır. Suyun acılığından mıdır bilinmez, göle atılan madeni eşyalar altın rengini alır.

NEMRUD

Bitlis'te ise Nemrud'un zulmü anlatılır, Nemrud Gölü boyunca. Yıllar geçer, Nemrud gider, zulmü kalır. Ağasından tokat yiyen her rençber, çocuğunu Nemrud hikâyeleri anlatarak büyütür. Nemrud'un tahtı. Nemrud yazın, sonradan onun adıyla anılacak olan bir dağa gelirmiş ve bu dağın yamaçlarında bulunan ve yine onun adıyla anılacak olan gölün kıyılarında oturur, büyük emirlerini burada verirmiş. Öyle zulümler yaparmış ki araya bin yıllar girmesine rağmen dağlara, göllere adı verilmiş, bir türlü unutulmamış. Yaz günleri Urfa sıcak olduğundan, Bitlis'e gelen Nemrud, burada Tanrılık davası gütmeye başlamış. Ben Tanrıyım, diyerek insanları kendisine itaat etmeye zorlamış. Nemrud Dağı'nın yamaçlarından hem sıcak hem de soğuk su akar ve yine buraya özgü huş ağaçları vardır. Nemrud bu huş ağaçlarının gölgesinde oturur, emirlerini buradan verirmiş. Günlerden bir gün Nemrud yağmur yağdıracağım demiş. Derileri birleştirip gerdirmiş, insanları toplamış ve üzerine su döktürmüştü. Ardından, "İşte yağmurunu ben yağdırdım, Tanrı benim," demiş. İnanmayanları da kılıçtan geçirmiş. Yine bir gün eline aldığı oku sürekli yukarı tutarak, adamlarına bol bol atış

yaptırmış ve toplanan halka, “Tanrınızı öldürdüm,” demiş. Nemrud kış yaklaştığı zaman bazen Urfa’ya bazen de Adıyaman’a gidermiş. Son gidişinde kulağına bir sinek kaçmış. Ne yapsa bir türlü sinek çıkmıyor. Yardımcılarını çağıran Nemrud, “Başıma tokmaklarla vurun. Vurun ki bu mel’un sinek çıkıp gitsin,” demiş. Yardımcılar Nemrud’un kafasına tokmaklarla vururken, Nemrud bir taraftan Vur ha, vur ha diye sesler çıkarmış. Derler ki Urfa’nın adı bile Nemrud’un bu sözlerinden çıkmış.

Ordaydım. Ve sen beni görmedin. Başım bir Urartu tepsisi içinde sana sunuldu. Sana, dünyayı ve beni görmen için verdiğim gözler yere düşmüştü. Ben birçok hayatı bir ömre sığdırmanın bedelini yaşıyordum. Bütün katiller bana benziyordu. Birçok hayatı, bir ömre sığdırmak kimi zaman bir kalıntı olmaktır ve bu, nehirlerin “kod adlarla geçtiği” coğrafyada doğmamış her çocuğun doğan her çocuğa sorduğu hesaptır.

TAMARA

Sana bir pusula veriyorum ve o pusulayla yolunu bulacaksın. Gideceğin yerin adı Van; orada Tamara adlı bir kız var. Onu tanı, onu anla ve onu yanına al, kalbini kalbinin üstünde duyduğun an geri gel.

Van Gölü, bir göl değildir. Bir denizdir ve burada gökyüzü yere düşmüştür, göl maviliğini gökyüzünden almıştır. Yoksa göğün maviliği, gölün maviliği midir? Yaşar Kemal, Van Denizi demektedir. Çünkü Van Gölü 65 kilometre genişliğinde, 125 kilometre uzunluğunda, 451 metre derinliğinde koca bir maviliktir. Gölün üzerinde kelekler cirit atar. On beş yaşlarında bir kızın darmadağın saçları gibidir Van Gölü. Yeryüzünün çıplak omuzlarına serin sularını bıraktıkça, güneş bulutlarla alay eder. Güneşin kızgın nefesi geceye hükmedemez, sahillerde şaşkın yolcular, uzaktan uzağa kelekler üzerinden birbirine el salar, mendil sallar. Nemrud patlamıştır, Nemrud’un zulumü patlamıştır ve Van Gölü böyle oluşmuştur. Kendini dağların ortasına bir nazlı gelin gibi saklayarak, kuzeyine Süphan Dağı’nı, batısına Nemrud Dağı’nı güneyine Yıldız, Petek,

Çadır dağlarını alarak ve bu dağlardan boşalan akarsulardan beslenerek büyümüş ve insanların kalbinde yer etmiştir.

Van Gölü kutsaldır. Van Gölü'nde normal şartlarda balık bulunmaz, ama yılda sadece bir gün, ki bu günün hangi gün olduğu bilinmez, kuzeyden Van Gölü'ne akan Bendimahi nehrinin bulunduğu yerde büyük küçük binlerce balık görünür. Ki bu yüzden Bendimahi bir ırmak değil, bir ziyarettir. Buraya, dilekler tutulur. Balıklar için Bendimahi bir sınırdır, onlar bu sınırı geçmezler. Şerefhan, Bendimahi'nin bir zamanlar Büyük İskender'e ait olduğunu ve İskender'in Bargiri denilen yerin su ve havasını beğenip buraya yerleştiğini söyler. İskender kendisinin ve halkının geçimi için Van Gölü balıklarına tılsım yapar ve tılsımı buraya gömer. Onun yüzüsuyu hürmetine de yılda bir defa balıklar buraya gelip geri dönerler. Geri dönerken de avlanırlar.

Van Gölü'nde de Nemrud'un zulmü anlatılır uzun uzun.

Nemrud kendine yığma bir dağ yapmak istiyor. Dağın yapımı için de insanlar durmaksızın sırtlarında taş taşıyorlar. Bir gün bu insanlar, sırtlarındaki taşlarla birlikte taş kesilmişler. Halen, yükleri ile birlikte taş kesilen insanlar Tahtıcan denilen yerde bulunurlar. Uzaktan bakıldığı zaman bu taş yığınları, Van'a giden bir kervanı andırır. Dahası kimi taş taşıyan develer, dilsizliğe delil olmuşçasına ağzıları yukarıda yalvarır vaziyette taş kesilmişlerdir.

Ve Akdamar–Aktamar–Tamara...

Van Gölü üzerinde birkaç ada vardır ve bu adalardan en ünlüsü Tamara'dır. Şimdilerde kimsenin yaşamadığı bu adada, bir zamanlar birilerinin yaşadığını, tahminen İ. S. 800'li yıllarda yapılan bir kilisenin varlığı anlatır. Kilisenin duvarlarının dili olsa kuşkusuz çok şey anlatacaktır; ancak taşların diliyle konuşulan bir coğrafyada, yapılara düşen, duvarlarına işlenen gölgeleri saklamak ve susmaktır. Tamara bir Ermeni kilisesidir ve duvarlarında Adem ile Havva'nın cennetten kovuluşundan, Yunus peygamberin bir balık karnında yaşadığını anlatan kabartmalara kadar bir çok figür vardır.

Bu kilisede bir keşiş yaşarmış ve kimsenin adaya ayak basmasını istemezmiş. Çünkü keşiş, “bir gelen, bir daha gitmez” duygusuyla yaşarmış. Bu ada yalnızca keşişlerinmiş ve keşişlerden başkası bu adaya ayak basamazmış. Kilisedeki başkeşişin bir de kızı varmış. Babasının huyunun tersine, güzel mi güzel, akılı mı akıllı bir kızmış. Kızın adı Tamara’yymış. Tamara giyinip kuşandı mı diğer kızlar tüm süslenmelerinin boş olduğu hissine kapılmış. Değme ressamı, onun suretini çizemediklerinden utanır, fırçalarını kırarlarmış. Şairlerin dili tutulurmuş. Vakanüvisler sırf onu anlatmak için kiliseye gelirlermiş ve onu anlatamadıklarından dolayı kalemlerini bileklerine batırır, bari mezarımız burada olsun derlermiş.

Adanın karşı kıyısında, Gevaş’a yakın bir yerde, ana babası ölmüş, hayatta kimi kimsesi kalmamış genç ve yakışıklı bir delikanlı yaşarmış. Bu delikanlının kırdığı odunları kimse kıramazmış, taş atma yarışında hep birinci gelirmiş, velhasıl bu delikanlı yiğitliğiyle genç kızların kalplerini göğüslerinden söküp almış, ama delikanlı dönüp de hiç birine bakmazmış. Delikanlı güneşin ilk ışıklarıyla gölde balık avlar, martılarla kendi dilince konuşur, gölün tatlı sularından içermiş. Öğle vakti boylu boylu uzanan ağaçların altında derin bir uykuya dalmış. Uyku çekip dinlenince omuzlarını gerer, dinlendiği ağaçların dallarına çıkar, sonra da gölde saatlerce yüzmüş. Keleklerle yarışan delikanlı bir gün yüze yüze adaya gelmiş. Kimsenin giremediği, girmek istese bile keşişler tarafından geri çevrildiği bu ada doğrusu delikanlıyı da meraklandırmış. Delikanlı hazır yüzüp gelmişken, adaya bir bakayım demiş. Adanın uzun badem ağaçları arasında gezerken, birden gözlerine bir karartı değmiş. Yok hayır, bir karartı değil bu, sanki güneş insan kılığına bürünmüş ve sanki her taraf bu karartının ışığıyla aydınlanıyor. Delikanlının birden gözleri kararmış, bakamaz olmuş. Bu karartının dudaklarından sanki bir ırmak ağzından akan su misali neler dökülüyormuş. Ses, delikanlının beyninden kalbine inmiş. Kalbi sanki bir cendereye alınmış delikanlının ve cendere sanki ateşin üstüne konmuş. Delikanlı adada değil de bir cehennem ateşi içinde kavrulur gibi olmuş. Gördüğüm bir düş mü, bir gerçek mi diye daha kendine sormadan, gelen ses delikanlının başını döndürmüştü. O ses, o güzellikle de birleşin-

ce delikanlı yaşadığı yerin dünya olmadığını, olsa olsa bu sesin, olsa olsa bu güzelliğin cennette olabileceğini düşünmüş ve “galiba ben cennetteyim” demiş. Bu kız tabii ki Tamara’dan başkası değilmiş.

Tamara delikanlıyı görünce, birden irkilmiş, kaçmak istemiş, ama içindeki ses, ona dur demiş ve Tamara olduğu yere çivilenip kalmış. Kızla karşı karşıya kalan delikanlının sırtından ter boşalmış. Kız biraz daha yaklaşıncı, delikanlı başını yere eğmiş. Eğmiş ama kalbinden sanki bir çift göz açılmış ve sanki kalbi başını kaldırıp Tamara’ya bakıyormuş. Tamara, “Kimsin, burada ne arıyorsun?” diye sormuş ilkin. Ardından delikanlı ona kim olduğunu sormuş.

Delikanlı Gevaş’ta yaşadığını söylemiş. Hayatın, kendisi için bu koca Van Gölü olduğunu, gün boyunca bu gölün içinde yaşadığını, balık avlayarak açlığını giderdiğini, arkadaşlarının ise geceleri birer yıldız gibi ışyan balıklar olduğunu söylemiş. Ardından Tamara’ya, “Ya sen kimsin?” diye sormuş. Tamara başkeşişin kızı olduğunu, günlerinin bu adadaki kilisede geçtiğini, canı sıkıldığı zaman inip badem ağaçları, çiçekler ve martılar arasında gezindiğini söylemiş. Söylemiş ve sıcak günlerde göle girdiği yeri işaret parmağıyla delikanlıya göstermiş. Delikanlı, “Ben de adaya buradan ayak bastım,” deyince Tamara’nın içinden sımsıcak bir su boşalır gibi olmuş.

Tamara bir süre delikanlı ile kaldıktan, onunla sohbet ettikten sonra, istemese de, bu “kal diyemediği kimseye” kiliseye gitmek zorunda olduğunu söylemiş; ancak, “yine gel” demeyi de ihmal etmemiş.

Araya birkaç gün girmiş. Tamara her gün badem ağaçlarından geçerek buluşacakları yere gelip beklemiş. Günlerden bir gün delikanlı çıkagelmiş. Ama Tamara’nın bir kaygısı varmış: Ya babam görürse. Delikanlı Tamara’nın bu kaygısına hak vermiş ve Tamara’ya, “Doğru söylüyorsun. Bundan böyle ben de gölü gündüz geçmem, gece gelirim. Ama seni kolay bulmam için, buluşacağımız zaman, sen eline bir mum ya da kandil al. Ben ışığa doğru yüzerim ve böylece baban da bizi görmez,”miş.

Tamara ve delikanlı böylece sözleşmişler.

Artık Tamara buluşabileceğini belirtmek için kayalara çıkıyor, mum yakıyor, bunu Gevaş'ta gören delikanlı da yüzerek geliyormuş. Tamara delikanlının her gelip gidişinde içi ürperiyor, korkuyor; ancak başka kurtuluş yolu olmadığından, canını dişine takarak kayalıklarda bekliyormuş. Tamara'nın güzelliği dillere destan olduğundan, adada yaşayan diğer keşişlerin kızları onu kıskanırlarmış. Keşişlerden birinin kızı bu buluşmayı görmüş. Görür görmez de hemen babasına, babası da başkeşişe koşmuş. Başkeşiş kızıyla övünürmüş, ama böyle bir dedikodunun çıkması keşişi çileden çıkarmış. Keşiş, olmaz bu, bana yapılmaz bu deyip, kızından dolayı üzüntüye boğulmuş ve bir çare düşünmüş. Kızının yanına gelmiş ve kızına, "Gören var mı yok mu bana söyle. Eğer bir gören, duyan olmuşsa, şerefim iki paralık olur. Eğer yoksa seni rahibe yaparım," demiş ve ardından kızı alıp delikanlı ile her gün buluşulan yere gitmiş.

Keşiş bakmış ki söylenti doğru. Bunun üzerine başını elleri arasına alıp uzun uzun düşünmüş. Kızı önce kiliseye kapatmış keşiş. Ardından da havanın fırtınalı olduğu bir günü kollamış. Gölün köpük köpük olduğu, keleklerin gölde yüzemediği bir vakit, keşiş eline bir mum alarak kayalara çıkmış ve kendi kendine, "Eğer kızımı gerçekten seviyorsa, fırtına dinlemez gelir. Yok eğer sevmiyorsa yerinde durur, kızım da kolay vazgeçer," demiş ve eline bir mum aldığı gibi soluğu kayalıklarda almış.

Gece olmuş. Göl fırtınalı. Delikanlı Gevaş'ta...

Delikanlının birden kalbi titremiş, sıcak bir el soğuk bedenine dokunmuş sanki ve birden kayalıklardaki ışığı görmüş. Evet, demiş bu Tamara'nın işareti. Göle bakmış delikanlı, göl dalgalı. Gölde yüzmek, yolda yürümekten zor, ama olsun, aşk değil mi? Aşk bütün denizleri yelkensisiz gemilerle geçerken, delikanlının yelkenleri aratmayan kolları ne güne bedeninde durur. Yoksa bu kollar bedeni ayakta tutan birer ağaç dalı mı? Değil, der delikanlı, değil işte.

Delikanlı çıplak ayaklarıyla göle dalmış. Işığa doğru yüzmeye başlamış. Kah dalgalar onu savurmuş, kah geri çekmiş; ama o her ışığı görüşünde dalgaların üzerinde damla gibi kayıp ilerlemiş. Yüzmüş delikanlı, yüzmüş ve yaklaştığını anlamış, ama bir türlü

ışığa ulaşamamış. Çünkü kayalıkların üzerinde duran keşiş, sürekli yer değiştiriyormuş ve sürekli yer değiştirdiği için, delikanlı bir türlü kıyıya, kayalıklara ulaşamıyormuş. Fırtına delikanlıyı boyuna savururken, ışık bir kayalıktan başka bir kayalığa kayıyormuş. Delikanlı gücünün tükendiğini, kollarının artık bedenini kaldırmadığını fark etmiş. Delikanlı bir yandan dalgalarla boğuşurken, diğer yandan Tamara, Ah Tamara... Tamara.... Tamara... Tama... ra... diyormuş. Delikanlının sesi, fırtınanın sesine karışmış.

Van Gölü sabah bu sesle uyanmış.

Bak işte bir aşkı anlatmak için bir aşk gereklidir ve sen bir aşkı anlatarak durulandın. İnsan ömrü bu, ömür günah kadar kısadır. Tüyü ağır kılansa dağ rüzgârıdır.

İşte Van Gölü'nün kıyısında sesi ve avazıyla bir adam, yani Evdalê Zeynikê... Göl konuşsa Evdal konuşur, Evdal sussa göl konuşur ve göl ile Evdal'ın sesinin birbirine karışmasına bir tek turna tanık olur. Evdal ile aynı ağacın bir yaprağı olan Reso ise Van Gölü'nün kıyısından seslenir ve Tamara'nın ahını başka nefesle söyler. Reso söyleyince söz utanır sestem, tel utanır elden ve su, su olmaktan çıkar, insan olur, dalgalar kendilerini çaresiz vururlar kıyılara...

MERYEM

Bir zamanlar Van'da bir Vali vardı. Vali bir gün şehirde gezerken güzeller güzeli bir kıza rastlar. Vali kızı görür görmez âşık olur. Yanında bulunan Ali Çavuş'a, "Git araştır, bak bu kimin nesi," der. Ali Çavuş kısa bir araştırma yaptıktan sonra, Vali'nin huzuruna çıkar ve der ki, "Bu keşişin kızıdır, adı da Meryem'dir." Vali bir süre durur, düşünür ve Ali Çavuş'a, "Git bana bu kızı getir, getirmezsen ölürsün," der. Ali Çavuş gidip Meryem'le konuşur ve Meryem'e, "Eğer kabul etmezsen Vali seni de beni de öldürür," der. Meryem hem kendini, hem de Ali Çavuş'u kurtarmak için "tamam" der, "tamam, şimdi sen git ve bugün için gerekli eşya ve takıları al getir".

Ali Çavuş gider ve istenilen eşya ve takıları getirir; ancak Meryem'in hesabı başkadır: "Beni sahile götür, akşam karanlığı

bastıktan sonra gidelim, bir yaşlı adama gelin gittiğimi görsünler istemem,” der. Van Gölü’nün kıyısına geldikleri zaman bir kayık kiralılar. Meryem kayıkçıya, “Bizi Tamara’ya götür. Bizi götürürsen sana beş altın veririm,” der ve Ali Çavuş’a da, “Vali denilen o kart ihtiyarla değil, ben seninle evlenmek istiyorum. Benim gönlüm sana aktı,” der. Ali Çavuş başı önde dinler ve Meryem, Ali Çavuş’u adaya varıncaya kadar ikna eder.

Tamara’ya varır varmaz Ali Çavuş ile Meryem kilisenin patriği (Metran) İsa’nın yanına çıkarlar. Meryem Metran İsa’ya Van’daki kilise papazının kızı olduğunu, Van Valisi’nin kendisiyle zorla evlenmek istediğini söyler. “Valiyi istemiyorum. Ben Ali Çavuş’a sevdalandım, onunla evleneceğim. Ali Çavuş’la kaçıp size sığındık,” der. Metran İsa da, “İsa’nın İncil’i, Muhammed’in Kuran’ı, Davut’un Zebur’u ve Musa’nın Tevrat’ı üzerine yemin ederim ki, bu bölgedeki Hristiyanlardan bir tek kişi kalana dek, Vali size dokunamayacak.”

Bundan sonrası... Sonra Vali ile Metran İsa konuşurlar. Vali kızı mutlaka alacağını, Metran İsa, bu iki sevgiliyi asla vermeyeceğini, iki sevdalıyı vermesi halinde dört kutsal kitaba ihanet edeceğini ve bunun bütün insanlığa ihanet anlamına geleceğini söyler. Cennet ki insanları bu dünyada mutlu kılmakla mümkündür ve cehennem ki bu dünyada yapılan kötülüklerin ta kendisidir, der Metran İsa... Sonuçta her şey gelip, söze dayanır ve Reso bu aşkı türküler:

METRAN ÎSA

*Îro çûme Wanê
Eliyo dîno mi got ji Wanê ê de
De Xudê zanê ko Metran Îsa
vê êvarê rûniştine di dêrê de
Delîl sed cara lo dilo...*

*Were li min şerê vî Metranî
Vî hoçikî li î beranî
Li ber devê dêra Extemarê lo kemîn dani
Metran Îsa ji wî zemanî heta vî zemanî
Navê xwe di devê me da lo her der anî*

*Elî digot Metran Îsa rabe sibe ye
sibeha dinya alemê tev de bi xêr û bêr e
Tu wê rabe min xewnika xwe diye
Di xewna min de heye tişteki fileti ye
Eger tu wê qebûlbiki qebûlnekî
Tu wê mehra min û Meryema file
Li ser urf û adetên welatî ye
Delîl Delîl Delîl sed cara dilo...*

*Metran zîvirî gotî wiha nakim lo lo...
Ezê Eliyê Qulaxazê Metran gotî ez weha nakim
Şerîtê lo lo betal nakim
Ezê dînê Mihemed li hewşa dêra Extimarâ
lo lo ezê rezîl nakim*

Heçi qesta dêra Extimarê dikê
bê kuştina xwe ji
Bi sonra Îsayê nûranî dikim
Ezê bêmîrad ber dêrê Extimarê der nakim
Ezê pîr û kal û rezîlê Xudê
Ser li ber alemê bi xwe re jî
Meryema file bi Eliyê Qulexazî
Delîl Delîl rezîl nakim sed cara dilo...
Werin şerê min û vî Metranî
Li vî hoçikî vî beranî

Waliyê Wanê hatî gaîkirî gotî
Metrano dîsa lo lo sed cara li min dîsa
şevê din di xewna xwe de min dîtiye
cohteki kevoka firî tev bezîne li vem te bî hatine lîse
Heke tu Meryema file û Eliyê Qulexasî teslîmê min bikî
Ezê bidim te vî hesabî bi hezar kîs e
Heke tu qebîlbike qebîlnakî
Meryema file teslîmê min bike
Ezê bidim te Metrano hesabê hezar û hesed kîs e
Wele delîl delîl vî Metranî li vî hoçikî vî beranî

Çûme Wanê lo lo lo Metrano
Wanê wê de delîl dilo...
Elî Qulexasî gazîkirî gotî

Kelekvano kelekê me re bîne
Emê biçin Bamernê dîsa lo lo
îro di dêrê de wele dlîl delîl
Delîl delîl lo lo jele delîl delîl
Devê dêra Extimarê lo lo we şerîk danî
Ji wî zemanî heya vî zemanî
Metran Îsa navê xwe xwe li nav xwe li nav koşk
û dîwanxanên mêrxasan li her der anî
Wele delîl delîl delîl lo dilo
Delîl delîl vî Metranî sed cara dilo

METRAN İSA

*Bugün Van'a gittim
Dedim deli Ali Van'dan ötede
Allah bilir ki Metran İsa
Bu akşam kilisede oturmuş
Sevgili, sevgili, yüz defa ey gönül*

*Benimle Metran'ın kavgası
Kuzu ile koçun kavgasıdır
Ahtamara'nın kapısının önünde tuzak kurdu
O gün bugündür Metran İsa da
Adını dudaklarımızla her yere getirdi*

*Ali diyordu ki, kalk Metran İsa sabahtır
Dünya alem hayırlı işler peşindedir
Kalk ben bir rüya gördüm
Rüyam Ermeniceydi
Eğer kabul eder ya etmezse
Sen benimle Meryem'in nikahını kıyacaksın
Benimle Ermeni Meryem'in nikahını
Vatanın örf ve adetlerine uygundur
Sevgili, sevgili, yüz defa ey gönül*

*Metran dedi ki böyle yapmam
Ben Ali ve Metran'a böyle yapmam
Töreyi bozmam
Ben Muhamed'in dinini
Ahtamara'da rezil etmem*

*Kim Ahtamara'dan söz ediyorsa
Kendi ölümüne de
İsa'yı nur kılarım
Ben muradsız Ahtamara'dan çıkmam
Ben Allah'ın yaşlısı ve rezili
Bütün aleme ve kendime
Ermeni Meryem ile Ali'ye
Yüz defa rezil olmam*

*Gelin benimle bu Metran'ın kavgası
Bu kuzu ile koçun kavgasına*

*Van Valisi geldi, dedi ki
Metran... yüz defa, yine yüz defa
Geçen gün bir rüya gördüm
Bir çift güvercin uçtu, yanımıza geldi
Eğer sen Ermeni Meryem ile Ali'yi
bana teslim edersen
Ben sana yüz kese altın veririm
Eğer kabul eder ya da etmezsen
Ermeni Meryem'i bana teslim et
Sana yüzlerce kese vereceğim
Vallahi sevgili, koç ile kuzuya bak*

*Geldim Van'a
Van'dan öteye
Ali çağırıldı, dedi ki
Kelekçi, bize keleşini getir
Biz yine Bamern'e gideceğiz
Bugün kilise de yürük yürek
Ahtamara'nın kapısında kavgaya başladı
O zamandan bu zamana
Metran İsa kendi içinde ve kendi köşkünde
Yiğitler divanına herkesi topladı
Vallahi yürek, yürek yürü
Sevgili sevgili Metran'a yüz defa yürek*

(Türkçesi, Yıldız Gültekin)

NAZİK

Peki ya Nazik Gölü'ne ne demeli?

Ak süt emmiş ve ak sakallı bir adamdan gebe kalmış bir kadın yaşardı ve doğumdan bir süre önce kocası onu terk etti. Kutsal sulara, heybetli dağlara yalvaran kadın “kocamı geri gönder, beni evlatsız bırakma” diye dilekte bulundu. Aile büyükleri erkek evlat bekliyordu. Kadın günler geceler boyu doğum sancıları çekti. Aldı gelini bir korku; ama gelindir o derdini kimseye açamaz. Gidip henüz adı konmamış göle yalvardı. “Ey göl” dedi, “ey göl, doğumda bana yardım et, sen ki bunca suyu bağrında tutarsın, bana yol göster,” dedi. Su kadını anladı, köpüklü dalgalarla cevapladı onu. Birkaç gün sonra da beklenenin tersine bir kız doğurdu. Doğumdan sonra kadın tekrar göle gitti ve, “Beni acılardan kurtardın. Kocam yok. Beni ve kızımı mağdur etme,” dedi. Göl duasını kabul etti ve küçük kızı için bir adacık oluşturdu. O gün bugündür burası o küçük kızın adıyla anılır, Nazik Gölü denir.

Nazik ve Muş-Bulanık'taki Haçlı Gölü, Van Gölü'nün kızlarıdır.

Bir zamanlar, Haçlı orduları İslam topraklarına göz diktiler. Bilincan Dağları'nda yaşayan bir çoban Haçlıları Ovaya yaklaşırken gördü. Haçlılar çobanın süt kaynayan kazanına ve koyunlarına el koydu. Çobansa Bilincan Dağları'na kaçtı. Dağda bir ordu namaz kılıyordu. Askerler çobana, “sen bize imam ol” dediler. Çoban namaz bile kılmayı bilmediğini söylese de askerler, onu kendilerine imam yaptılar ve arkasına geçip namaz kıldılar. Çoban sırtını dönünce hiç kimseyi göremedi. Tekrar koyunlarını kaptırdığı dağın yamacına gidince baktı ki kazanı hâlâ kaynıyor; içindeki süt eksilmek şöyle dursun, taşıyor. Süt taşmaya devam etmiş. O kadar çok süt taşmış ki tüm ovaya yayılmış; bütün Haçlı Ordusu, bu süt içinde kaybolmuş.

İşte o gün bugündür Haçlı gölünün suyu, bildiğimiz su renginde değil, süt rengindedir.

AĞRI VE NUH

Vardığın yer Ağrıdır ve burada insanla taşın tarihi iç içe geçmiş-
tir; göller ise, suskunluklarını efsanelerle bozmuştur. Eğer başını Ağrı
Dağı gibi yukarılara dikebiliyor, kalbini Van Gölü gibi açabiliyorsan
yürü. Bir efsaneyi anlatmak da bir efsanedir.

Ağrı... Suda üşüyen kavak ağaçları sana yol gösteriyor.

Nuh bir düş görüyor. Nuh'un gördüğü bir düş müdür gerçekten?
Kimse bilmiyor. Büyücüler, efsuncular bu düşü yorumlayamıyor.
Rüzgâr gece konakladığı yerden başını kaldırıyor ve bir gece Nuh'a,
"Buradan git!" diyor. Nuh düşünüyormuş kimse bulamıyor. Herkes
suskun.

Nuh suya gidiyor. Su büyük bir aynadır ve damlaları kitaptır.
Nuh suda kendini görüyor ve damlalarda bilgeliğini sınıyor. Nuh
birkaç gün sonra yine aynı düşle uyanıyor. Bu sefer aynı ses başka
biçimlerde Nuh'un kulağına gerçeği fısıldıyor. Diyor ki: "Bir gemi
yap; sular kaynayıp taşacak ve kavmin su altında kalacak. Bir gemi
yap ve buradan git."

Tanrı Nuh'tan bir gemi yapmasını istedi. Ama Nuh gemiyi yapsa
da kavmini bu gemiye alamayacaktı. Çünkü kavmi ona inanmayaca-
cak, hepsi boğulacaktı. Yeni bir nesil doğacaktı artık.

Nuh elbette ki gemi yapmasını bilmiyordu. Tanrı ona vahiy
yoluyla gemi yapmasını öğretti. Nuh ormana gitti. Ulu dut ağaçla-
rını kesti. Kestiği ağaçları böldü, kalas haline getirdi. Bu kalasları
birbirine ekleyerek geminin omurgasını meydana getirdi. Kavmi ise
Nuh ile alay ediyordu. "Nuh delirmiş" diyorlardı. Derken fırtınalar
başladı, gökler karardı, yıldırımlar birbiri ardına düşmeye başladı.
Sular kabardı. Dağlar suların içinde kaybolmaya başladı. Nuh'un
gemisi suların üstünde bir kabuk gibi duruyordu. Artık yeryüzünde
kara bitmişti. Her taraf su idi. Nuh ve yakınları ile gemiye alınan
biri çift hayvandan başka dünyada hiçbir canlı kalmamıştı. Gemi,
elli arşın eninde, üçyüz arşın uzunluğunda ve otuz arşın derinliğin-
deydi. Kuzeye doğru yol aldılar. Tufan tam kırk gün, kırk gece sürdü
ve Nuh olup bitenleri gemide açtığı bir delikten izliyordu. Nuh,

suların çekilip çekilmediğini ve bir kara parçası bulunup bulunmadığını kontrol etmek için bir güvercini dışarı bıraktı. Güvercin uçtu; ama ayağını basacak bir toprak parçası bulamamıştı, geri döndü. Yedi gün sonra Nuh tekrar güvercini dışarı saldı. Güvercin gelmedi. Güneş battı, akşam oldu. Güvercin gelmedi. Sonra Nuh yeise kapıldı. Sonra güvercin ağzında bir zeytin dalıyla geri döndü. Aradan yedi gün geçtikten sonra Nuh tekrar güvercini saldı. Güvercin gelmedi. Demek ki güneş toprakları kurutmuştu. Demek ki dünyada hayat başlamıştı. Nuh geminin kapılarını açtı. Tanrı'nın sesi geldi: "Ey yer, sularını yut!" Yer suları yuttu. Tanrı gökyüzüne seslendi: "Ey gök, yağmurunu yut!"

Ve tufan bitti.

Gemi Ağrı Dağı'nın üstünde durdu.

Ağrı Dağı o günden bugüne efsanesiz kalmadı. Derler ki Ağrı Dağı ile Kafdağı aynı soydan gelmiştir; Küçük Ağrı ise onun kız-kardeşidir. Dünyada bir sıralama yapılırsa önce Kafdağı, sonra Ağrı Dağı gelir. Kafdağı'nın oğlu ile Küçük Ağrı daha doğmadan büyüklere tarafından birbirleri ile nişanlanmışlar. Büyüyünce evlenecekler. Kafdağı bir gün ölmüş. Yerine de oğlu Kaf geçmiş. Ancak oğul haddini bilmeyerek, büyüklük sırasını, söz hakkını Ağrı'ya bırakacağı yerde, en büyük benim demiş. Babasıyla olan dostluğunu hatırlayan Ağrı bunu sineye çekmiş ve kız kardeşini dizlerine yatırıp uyumuş. Araya epey bir zaman girmiş. Kaf, Ağrı'nın nişanı bozduğuna sinirlenmiş ve tekrar Küçük Ağrı'yı almak istemiş. Elçiler göndermiş. Elçi dağlar geri çevrilmiş. Bunu duyan Kaf sinirlenmiş. Koca Kaf'a bu yapılır mı diye söylenip durmuş. Bunun üzerine dağları toplayıp Ağrı'nın üstüne yürümüş. Bir zamanlar dost olan bu dağların gelişine Ağrı içlerlemiş, ama dünya hali demiş, devran... Gelenler eski dostları olduğu için kısacık bir kükreme geçirmiş. Dağlar kaçacak yer aramışlar.

Dağların dağılmasını, korkmasını kendine yediremeyen Kaf tekrar dağları toplayarak, Ağrı'nın üstüne yürümüş. Ağrı uykudan uyanır gibi bir ses çıkarmış ve yine dağlar bu sestten korkup kaçmış. Bu arada Küçük Ağrı kaşla göz arasında, Kaf'ı görmüş ve kalbi kayar

gibi olmuş. Ağrı bunu duymazlıktan gelmiş, gençtir, olur demiş. Bir süre sonra Kaf, Küçük Ağrı'yı ayartmaya, kaçırmaya kalkışmış.

Ağrı bir gün uyurken, yine küçük bir ses çıkarmış. Bu sesle Ani harabeleri oluşmuş. Bu sesle dizlerinin bağı çözülen Kaf korkudan ne yapacağını şaşırmış, kaçmış. Kaf haksızlık yaptığı için kıyamete kadar Küçük Ağrı'ya kavuşmayacaktır ve sonsuza dek iki dağ uyuyacaklardır.

KÜP GÖLÜ

Ağrı Dağı'nın bir de Yaşar Kemal'in elinde yoğrulan efsanesi var ki anlatmakla bitmez.

“Ağrı Dağı'nın yamacında, dört bin yüz metrede bir göl vardır, adına Küp Gölü derler. Ağrı Dağı'nın güzel, kederli kara gözlü, iri yapılı, çok uzun, ince parmaklı çobanları da daha gün doğmadan Ağrı Dağı'nın harman olmuş yalp yalp yanan yıldızları altında kaval-larını bellerinden çıkarıp Ağrı Dağı'nın öfkesini çalmaya başlarlar. Bu, gün doğumundan gün batımına kadar sürer. Bu arada, tam gün kavuşurken gölün üstünde kar gibi ak küçücük bir kuş dönmeye başlar. Gölün üstünde bütün hızıyla uçan kuş göle şimşek gibi çakılırcasına iner, bir kanadını suyun mavisine daldırır kalker. Böylece üç kere daldırır, sonra da uçup gider, gözden ırar, yiter. Ak kuştan sonra çobanlar da sessiz, birer ikişer oradan ayrılır, karanlığa karışır çekilir giderler.”

Günlerden bir gün Ahmed'in kapısının önüne bir at gelir. At geri çevrilir; ama at üç kez daha gelir Ahmed'in kapısına. Sofi bu atın haktan geldiğini söyler ve artık at Ahmed'indir. Öyle bir attır ki bu, eşi benzeri yoktur. Biraz Boze Revan, biraz da Deybalkıran'dır çünkü.

Aradan birkaç gün geçer. Duyulur ki Mahmut Han'ın atı kayıptır. Gelen at Mahmut Han'a aittir. Atın üç kere Ahmed'in kapısına geldiğini ve bu nedenle geri verilmeyeceğini söyleyen Sofi, Mahmut Han'ın zindanına atılır. Mahmut Han'ın atı her yerde aranır. Ama at yel olup esmiştir, su olup toprağa karışmıştır. Köylüler ise tuz

buz olmuştur. Mahmut Han öfkeli. Sonunda bir tuzak kurmak suretiyle Ahmed bulunur. Mahmut Han'ın yanına getirilir. Ahmed zindana atılır.

Mahmut Han'ın üç kızı ve bir oğlu vardır. Kızlarından birinin adı Gülbahar, birinin Gülistan, birinin de Gülriz'dir. Gülistan Ermeni bir ananın kızıdır. Gülriz okumaya meraklıdır, Ahmed-ê Xani'nin şiirlerini ezbere okur. Gülbahar'a gelince, o iki kardeşinden farklıdır. Ağrı Dağı kadınları gibi giyinir, ata binerdi. Sarayı ise hiç sevmeydi. Babasının atı Ahmed'in kapısına gitiğinde bu mesele ile en çok o ilgilenmiştir ve zindanda Sofi'ye yemek yiyecek götürmüştür.

Bir gün Sofi ondan kaval ister ve Sofi'nin kavalı Gülbahar'ı büyüler. Kavalda dile gelen Ağrı Dağı'nın öfkesidir. Ahmed'in zindana gelmesi ile birlikte Gülbahar Ağrı Dağı'nın öfkesine daha bir kapılmıştır ve bu öfke Ahmed'e olan aşkla somutlanmıştır. Ama yer zindandır. Ahmed'i görmek mümkün değildir. Ahmed'i görmenin tek yolu zindancıbaşı Memo'dan geçmektedir. Gülbahar her gün Ahmed'i görmek için Memo'nun gönlünü almaktadır. Memo ise mümkün olmayan bu buluşmayı sırf Gülbahar'a duyduğu aşk yüzünden çaresiz kabul etmektedir. Sonuçta Mahmut Han'ın, Sofi ile Ahmed'in boynunu vuracağı gün gelip çatar. Bu arada Demirci Hüso, atı Mahmut Han'a getirmiştir; ama Mahmut Han atın kendisinin olmadığını söylemiştir ve ne Ahmed ne de Sofi başlarının vurulmasından kurtulmuşlardır. Gülbahar ise Ahmed'i zindandan kurtarmanın yollarını aramaktadır. Gülbahar Memo'ya gider, "Yarın şafakta onun boynu vurulurken, ben de kendimi uçurumdan aşağı onun ölüsü üstüne atacagım" der. Ardından da Gülbahar Memo'ya, "Ne istersen iste, veririm," deyince, Memo, "Saçından birkaç tel isterim," der. Gülbahar saçlarını Memo'nun kılıcının keskinliğine uzatır. Memo Ahmed'i bırakır. Sabah Ahmed'i zindanda bulamayan Mahmut Han öfkeden çıldırır. Memo onları serbest bıraktığını söyler. Mahmut Han adamlarını Memo'nun üzerine salar. Memo cenkte yenilmez. Cenkten de çekinmez; ama kendini kalenin burcundan aşağı atar. Memo sol elinde Gülbaharın saçları yere düşmüştür ve yerde bir kanadı kırık kuş gibi durmaktadır.

Memo intihar etmiştir. Memo intihar ederek, Gülbahar’a bir yanıyla ulaşmıştır. İçinden gelen sesi ancak ölerek, dışarı vura-bilmiştir.

Ahmed dışarı çıkmıştır ama bunu sağlayan Gülbahar’dır. Gülbahar bütün bunlardan dolayı babasının hışmı sonucu zindana atılmıştır ve bütün Ağrı Dağı bu sevdaya kulak kesilmiştir. Herkes Mahmut Han’ın zulmünü anlatmaktadır. Sonuçta halk ayaklanır, Ağrı Dağı ayaklanır. Gülbahar zindandan kurtarılır. Ahmed ile Gülbahar Kervan şeyhinin yanına giderler. Ondan destur alırlar. Kervan şeyhi de bu iki Ağrı Dağı sevdalısını Hoşap Kalesi Beyi’nin yanına gönderir. Bey Osmanlı’ya yarı bağımlıdır.

Hoşap Beyi Kürt geleneklerine bağlıdır. Bir delikanlı bir kızı kaçırıp gelmişse, kızın ailesi kim olursa olsun, ister Osmanlı paşası olsun kelle verilir kız teslim edilmez. Hoşap Kalesi’nde kalan Ahmed ile Gülbahar’ın yatakları serilir; ancak aynı yatakta uyumalarına rağmen, Ahmed kendisiyle Gülbahar arasına kılıç koymuştur. Gülbahar bunun ne anlama geldiğini anlamaz. Bu arada bey sık sık Hoşap Kalesi Beyi’ne haber gönderir. Bey kızı vermez. Bir sonuca varamayacağını anlayan Mahmut Han bir fitne düşünür. Hoşap Beyi’ne haber verir. “Ben onları affettim,” der. Der demesine ama bir şartı vardır. Bu şart Ahmed’in Ağrı Dağı’na çıkıp dorukta ateş yakmasıdır. Ama o güne kadar dağın zirvesine kimse çıkamamıştır, çıkan ise geri gelmemiştir. Ağrı Dağı kendisine gelen hiçkimseyi bırakmamıştır. Bırakmaz. Taşa çevirir. Ahmed sevinerek kabul eder.

Ahmed dağa çıkar. Ahmed’in dağa çıkmasıyla halkın Ağrı Dağı’nın eteklerine sular seller gibi akması bir olur. Üç gün geçer. Halk daha bir kalabalıklaşmıştır. Halk kalabalıklaştıkça Mahmut Han’ın korkusu artmıştır. “Bunlar bir erkek ve bir kadının mutluluğu için bir araya toplanmışlardı. Ama bunun altında çok şey vardı. İnanılmaz bir öfke vardı. Yüzbin yılın başkaldırısı vardı.”

Mahmut Han vazgeçer ama Ahmed Ağrı’nın zirvelerinde ateşi yakmıştır bile. Çünkü Ahmed, Demirci Hüsü’nün, ateş sevdasıyla Ağrı Dağı’nın sevdasını içinde birleştirmiştir. Ahmed ile Gülbahar arasında artık hiçbir engel kalmamıştır. Ama “Gülbahar üstüne

üstüne gittikçe Ahmet ondan uzaklaşıyordu. Gülbahar durdukça duruyor, yürüdükçe uzaklaşıyordu.” Birlikte olurken, birlikte olmamaktı bu. Ahmed, “Beni nasıl kurtardın Gülbahar?” diye sorunca Ahmed’in neden Gülbahar ile aralarına kılıç koyduğu, neden ondan uzaklaştığı anlaşılıyordu. Düğüm Memo’nun avuçlarındaki bir tutam saçta yatıyordu.

“O gün bugündür, Küp Gölü’nün oralardan geçenler, gölün kıyısında oturmuş, kara, ışık gibi akan uzun saçlarını sırtına sermiş, başı iki eli arasında gözlerini som mavi suya dikmiş Gülbahar’ı görürler. Arada sırada Ahmet gölün sularında Gülbahar’ın gözüne gözüdür ve Gülbahar kollarını açıp Ahmed’e yürür. Sesi bütün dağda yankılanır. Göl kaynar, Ahmed silinir. Gülbahar silinir ve küçücük ak bir kuş gelip kanadını suyun som mavisine batırır. Ve sonra da bir atın kap-kara gölgesi gölün üstünden gelir geçer.”

Ağrı Dağı’nın, Ağrı’nın güzelliğinin somut bir örneği olan Balık Gölü, ilkbaharda çevresi yeşile kesmiş dağlar arasında, mavinin en güzel tonuyla insanlara bakar. Bereketini tatlı su, alabalık ve sazan olarak sunar. Öyle bir lezzetlidir ki bu balıklar yedikçe insan acıkır, ancak artık doydum denildiği anda iki gün yemek yenilmezse de olur. Ağrı Dağı’nın zirvelerini görmeyenler için, bu göl Ağrı Dağı’nın gülümseyen yüzüdür. Göl kışın donar, insanlar buzu kırarak balık avlar. Yaz gelince börtü böcek konuşmaya başlar, göl canlanır. Bir çoban gelir ve işaret parmağıyla Keşiş’in Bahçesi’nde bir gezintiye çıkarır seni.

KEREM VE ASLI

Sen dudağında bir ıslık gibi, “Çok sevgili yuvamızı yad ellere bıraktık... Dirseğimi dayayacak bir pencere yok artık,” dersin; ama çoban bu ıssızlığın insandan öç aldığı yerde, bir ses duymuştur ve sana önce kışın zulmünü anlatacaktır, Sonra Kerem ile Aslı’yı. Çünkü kar burada “harami gibi yol keser” ve bu yüzden çobanın kavalında sanki bir kar sesi duyarsın. Duyarsın ve çoban sana her yıl gölün donmasıyla birlikte kaç kişinin nasıl boğulduğunu anlatır.

Göl donunca insanların ekmek kapısı olan balık avı zorlaşır. İnsanlar ekmeğe mecbur bırakıldıklarından gölün yüzeyindeki kalın buzu kırıp balık avlamaya başlarlar. Göl çatlar ve ne kadar insan varsa göle düşer. Kimse göle düşenleri kurtaramaz, cesetlerini bile çıkaramaz. Donarsın birden; çoban bunu fark eder ve sana Kerem ile Aslı'nın Kürtçe'sini anlatır, sen onu Türkçe düşünürsün, İranlı biri çıkar ve Kerem ile Aslı'yı Farsça yazar.

Eskiden çok eskiden buralarda pek ağaç yoktu. Göl kıyısı ile dağların birleştiği bir noktada dört bir yanı çevrili bir bahçe vardı. Sahibi bir Ermeni'ydi bu bahçenin. Adı bilinmeyen Ermeni'nin bahçesine “keşişin bahçesi” adını uygun gören halk, söz keşişten açılınca, meziyetlerini sanki tanık olmuşçasına bir bir anlatır. Keşiş bir din adamı değildi, hastalananlar onun yanına gider, o da türlü otlar pişirir; en iyileşmez hastalıkları sağaltırdı. Çok güzel diş çekerti keşiş. Yıllar önce karısı ölen Keşiş dünya güzeli kızı Aslı ile birlikte bu bahçenin içinde yaşırdı. Bir gün Kerem adında yağız bir delikanlı yolunu kaybetmiş, kendini keşişin bahçesinde bulmuş. Bazı anlatımlara göre, Kerem bir çobanmış ve koyunlarını otlatırken, koyunlarından biri kaybolmuş. Kerem koyunu ararken yolu keşişin bahçesine düşmüş. Keşiş kendisine gelen bir hastayla meşgulken, kızı da dışarıda, ağaçların altında türlü hayaller içindeymiş. Kerem birden sudan çıkmış bir periye andıran kızı görünce başı Ağrı Dağı gibi dumana bürünmüş, kalbi Van Gölü gibi genişlemiş, neye uğradığını şaşırmış, beyninde şimşekler çakmış. Kız, Kerem'i görünce ayağa kalkmış, susmuş bir süre ve sonra burada ne aradığını sormuş. Kerem adeta dilini yutmuş, yüzü bıçak yarası almış gibi derinleşmiş ve konuşmadan bahçeden bir hırsız gibi kaçıp gitmiş. Aslı buna bir anlam verememiş.

Araya birkaç gün girmiş. Kerem gizli gizli bahçenin duvarlarına çıkmış, Aslı'yı izlemiş. Bunu tabii ki çok geçmeden keşiş görmüş ve bir taş alıp Kerem'e fırlatmış. Taş Kerem'in başını yarmış. Artık Kerem bahçeye yaklaşamaz olmuş; korkmuş. Aslı ise Kerem'i ilk gördüğünde aşık olmuş. Kerem'in gittiği gün rüyasında ak saçlı bir ihtiyar görmüş ve ihtiyar elindeki kırmızı gülleri Aslı'ya vermiş ve, “Bunları bana Kerem verdi, sana vermemi istedi,” demiş.

Kerem bir çare düşünmüş. Bahçeye girmenin bir yolu olmalı, demiş ancak aklına hiçbir çare gelmemiş. Oysa Kerem bir daha Aslı'yı görse ona ilk bakışta âşık olduğunu, o günden bugüne içindeki nehirlerin tersine aktığını, suların karardığını ve kendisi için asıl kıyametin kavuşamamak olduğunu söyleyecekmış. Ama nasıl?

Kerem'in yakın bir arkadaşı varmış ve o, Kerem'e bir akıl vermiş: "Aslı'nın babası, Kürdistan'dan, İran mülküne kadar bilinen ünlü diş hekimidir. Oraya git ve bir dişini çektiir," Kerem doğruca keşişin kapısına varmış: "İki gündür bu dişim ağrıyor, çekseniz," demiş. Keşiş hay hay, demiş. Kerem dişini çektiirmiş, ancak Aslı'yı görememiş. Bu arada Kerem'in Aslı'ya yaktığı türküler, Ağrı Dağı'nın en ücra köylerine kadar yayılmış. Keşiş bunu duymuş, ama Kürt ve Ermeniler arasında bir husumet olmaması için, duymazlıktan gelmiş. Kerem her Aslı'yı görmek istediğinde, keşiş Aslı'yı bir odaya kilitliyormuş. Kerem Aslı'yı göremeyince, yine dişini çektiirip gidiyormuş. Bu böyle uzayıp gitmiş, Kerem Aslı'yı göreceğim diyerek, sonunda otuziki dişinden olmuş. Günlerden bir gün son dişini de çektiiren Kerem, Keşiş'in Bahçesi'nden ayrılırken, yağmur başlamış. Yağmur değil de tufan sanki, gökyüzü ikiye ayrılmış adeta. Kerem koştukça, yağmurdan dolayı çamura dönen topraklar ayaklarının altında kalmış. Kerem bir kaya dibi bulmuş ve kayaya sığınayım demiş. Kerem sırtını kayaya verip oturmuş. Yağmur dinince Kerem kalkıp yoluna devam etmiş. Kayadan büyük bir duman yükselmiş ve kaya Kerem'in sırtının biçimini almış, erimiş... Bu kaya Kerem'in içindeki aşk ateşinin bir delili olarak hâlâ durur ya, neyse. Kerem eve gelince yakınları toplanır. Bu derde bir çare düşünürler. Kürt beyleri, şeyhleri devreye girer ve alınan ortak karar gereğince, "Aslı istenecek" denir.

Beyler, şeyhler keşişe haber gönderip hayırlı bir iş için yanına geleceğini söylerler. Keşiş, gönülsüz olsa da "tamam" der. Kerem kararı dört gözle bekler. Keşiş Kürt ve Ermeniler arasında bir husumet olmasın, diye evet demiştir; demiştir ama...

Düğün hazırlıkları yapılır. Uzun yıllardan beri Ermeni kızlar Kürt gençlere varmamıştır ve bu yüzden herkes bu düğüne ayrı bir kıymet verir. Davullar çalınır, dengbêjler en güzel staranlarını söy-

ler, devreşler eldelelerini daha bir sevinçle vururlar. Birazdan Kerem Aslı'nın kaldığı odanın kapısını açacak ve birazdan iki insan değil de iki dünya bir araya gelecek.

Kerem gerdek odasına girer. Aslı ayağa kalkar. Kerem iki rekat namaz kıldıktan sonra Aslı'nın üstündeki elbiseleri çıkarmaya başlar. Aslı'nın babası kızını gelin etmeden önce ona kırk düğmeli bir yelek giydirmiştir. Kerem bu yeleğin düğümlerini açmaya başlar. Ancak bir düğme açılır, sıra ikinci düğmeye gelince ilk düğme tekrar kapanır. Bir yanda düğmeler açılırken, bir yanda kapanır ve bu açılıp kapanma saatler sürer. Bazen bedene ulaşılır, ruha ulaşılmaz ya, Kerem de ruhuna kavuştuğu Aslı'nın bedenine bir türlü ulaşamaz. Derinden bir ah çeker. İçindeki ateş alev alev bedenini yakar. Kerem kül olur. Çıra gibi yanmıştır Kerem. Ve Aslı boynu bükük kalmıştır, Kerem için kurduğu hayallerle birlikte.

Aslı, yanıp kül olan Kerem'in küllerini toplamak ister. Topuklarına kadar inen saçlarıyla külleri toplar ve küller arasında daha sönmemiş olan bir kıvılcım Aslı'nın saçlarına değer. Aslı da tutuşur. Kül külü arar, kül küle kavuşur insanın insana kavuşmasının engellendiği bütün çağlarda...

GÜNEŞ MABEDİ

Ve yol Kars'a varınca, su, su olmaktan çıkar, insanın bildiği bütün dilleri konuşmaya başlar. Burada rüzgâr üç defa insanın kulağına fısıldar ve üç defa da, “Kadının uykusu tekin değildir, erkeğin uykusuzluğu tekin değildir,” der ve bir yanda Aras, bir yanda Kura ve toprağın karnına hapsolmuş nice göller konuşmaya başlar.

Burada kışlar çetin geçer ve yaz günleri bir buğday başağı yeşerir. Sap ve saman iki kule gibidir. Samanı toprağa ektiğinde, üç gün sonra akrep olarak yeryüzüne döner.

Ben bunun öyküsünü duymuştum. Bir zamanlar, bu dağlarda, Aras Irmağı'nın doğduğu yerde, bir çoban yaşarmış. Bir gece rüyasında bir kız görmüş, âşık olmuş. Aşk bu, anlatılmak ister. Ama kime? Kim dinler? Garip çoban, anlatacak kimsesi olmadığı için, derdini

balıklara anlatmış. Çobanın rüyasını dinleyen balıklar, dayanamamış, kızı aramaya çıkmışlar. Aylar sonra kızı bulmuşlar. Bu kız, Kura Irmağı'nın doğduğu yerde durup, gümüş bir aynaya bakıyormuş. Kız, gümüş aynayı elinden düşürmüş, balıklar aynayı alıp çobana getirmişler. Ama çoban aynaya baktığında, kendi yüzünü değil rüyasındaki kızı görmüş. Balıklar konuşmaz, ama dilden anlamak yürek işidir. Çoban da anlamış. Ve ırmak boyunca, almış başını yürümeye başlamış. Ama Aras bu. Uzun mu uzun, sonsuz mu sonsuz. Bir yerde başlar, bin yerde bitmez. Çoban aradığını nasıl bulacak? Ulaşmak, suyu anlamaktır. Ulaşmak, ateşi anlamaktır. Ulaşmak, denizle olur. Büyük sevdaları, ancak denizler birleştirebilir. Bedenler bir olsa da, denize ulaşmadan, denizde karışmadan, kavuşma olmaz. Bizim çoban da, sonunda Aras ile Kura'nın binlerce koluyla başedemeyince, bu iki ırmağı kol kol dolaşmaya ömrünün yetmeyeceğini anlayınca, Hazar denizine yönelmiş. Ve denizde yitmiş, denize kavuşmuş.

Efsane bu ya. Aras deyince, Aras biter mi? Kura deyince, Kura biter mi?

Aynadan maksat, sudur, ırmaktır yani. Düşten maksat ise, gerçektir. Aslında çoban, kızı düşünde değil, gün içinde, gün gözüyle, güneş altında görmüştü.

Bütün nehirler güneye akarken, Kura Nehri, kuzeye ve doğuya akarmış. Kura Nehri'nin çıktığı yeri bulmanın bir tılsımı varmış ve tılsım balıkların dilini bilmekle başlarmış. "Sonsuz başaklar için, ey, sonsuz ölenler," diye bir ses duyulunca, Kura Irmağı'nın kıyısına giden ve burada aynayı bulmak için yola koyulan pek çok insan, Kura'ya yaklaşıncı, Kura'nın, kayalardan düşüp bağırmasına tanık olurlarmış. Bu ses kulaktan girip, kalbi delermiş ve balıklar suda parlar, ay balıkların gözlerinin içinde ışıırken, sular da, ceylanların gölgesi görünürmüş; meşe ağaçlarının içinden ateş sessizce geçermiş. Aynayı bulan, kendini bulamazmış.

Son masal, aynanın bulunduğu yönündedir. Ama aynayı bulan adamın, Uha'nın, gözleri bir an "Aynadan kaçmış, gözler besili bir balığa takılmış. Uha, aynada kendime bakıp da ne olacak," deyip balığın peşine düşmüş. Balığı satmış. Çok para kazanmış. Hatta

büyük bir balık yakaladığı için büyük üne kavuşmuş. Ama öldüğü güne kadar aynada hiçbir zaman kendi yüzünü görememiş.

İşte bir çoban daha. Iğdır'ın Kağızman ilçesine bağlı Hevirmiş köyü, Pışka Şexa mintikasında bir göl var. Eskiden, çok eskiden burada bir çoban yaşarmış. Yaz gelmiş, ama gitmeyi bilmemişti. Bu yüzden topraklar çatlamıştı. Çoban da koyunlarına verecek bir damla suya hasretmiş. Hatta susuzluktan koyunları ölüyormuş. Çoban diz kırıp Allah'a yalvarmış: "Allah'ım biraz yağmur, eğer yağmur yağar koyunlarım susuzluktan kurtulursa, sana on koyun kurban ederim."

Allah bu çobanın sesine kulak vermiş ve büyük bir yağmur yağdırmış. Kayaların oyukları ve kuyular su dolmuş. Çobanın her gün koyunlarını otlatığı yerde de büyük bir göl oluşmuş. Araya bir zaman girmiş. Çobanın kulağına bir ses değmiş: "Hani on koyun kurban edecektin."

Çoban irkilmiş ama, bunu pek kaale almamış, doğanın bir sesidir deyip koyunlarını gütmeye devam etmiş. Birkaç gün sonra yine aynı sesi duymuş: "Hani on koyun kurban edecektin."

Çoban kurban kurbandır demiş ve gömleğini çıkarmış. Gömleğinin içinden çıkan on tane bitti teker teker öldürerek, "Al sana kurban," demiş. Çobanın bu hali Allah'ın zoruna gitmiş ve çobanla birlikte on tane koyun gölün yanıbaşında birer ibret abidesi olarak taş kesilmişler.

Aygır Gölü'nün efsanesi benzer bir trajeyi anlatır.

Çoban efsaneleri Kars'ta yalnız bırakmaz insanı. Yol, ibresini toprak damlı, kara gömülü, yarısı ahır olan evlerin camlarına vurunca, efsaneler birer lamba gibi aydınlatır küçük çocukların dünyasını ve Aygır Gölü alıp sizi başka bir dünyaya götürürken bir çoban da buraya neden Aygır Gölü denildiğini uzun uzun anlatır:

Bahar geldiği zaman her taraf yemyeşil kesilir, göl cam gibi kırılır ve bu kırılmayla gölün içinden bir aygır sesi gelir.

Bir zamanlar, burada bir sürü aygır yaşırdı ve bu aygırlar kanatlı beyaz kısrakları yakalayıp gölün içine çekerlerdi, onlarla birlikte olur, sonra da öldürürlerdi.

Çok eskiden, buralara yörükler gelirdi. Yaz gelince yörükler, burada koyun sürülerini otlatırlardı, kışın da buradan güneye doğru yol alırlardı. Her yıl Gürün'e giden Uzunabalı aşireti o yıl Kars'a gelmişti ve aşiretin reisinin yiğit bir oğlu vardı. Beyin oğlu ise kendisine ait olan safkan atıyla boyuna gezerdi. Beyin oğlunun yolu bir gün Aygır Gölü'ne düşer. Yorgunluğunu gidermek için gölün kenarındaki çayırılıkta atını çimenlerin üzerine salar ve kendisi de dinlenmek için abasının üzerinde uyur. Bir süre sonra korkunç bir at kişnemesiyle uyanır. Gölden bir aygır çıkar ve oymak beyinin oğlunun al atının yanına gelerek kişner, sonra da atla çiftleşir; ardından da aynı kişnemeyle tekrar göle girerek gözden kaybolur. Bu olayın heyecanını üzerinden atamayan bey oğlu atına binerek hemen aşiretin yanına gider. Herkes bu olayı kutsallığa yorumlar. Bir süre sonra at bir tay doğurur. Çok güzel bir taydır bu. Bir süre sonra bu tay büyür, koca bir at olur.

Bey oğlu atına binerek bir gün yine ava gider ve dönüşte de yine Aygır Gölü'ne uğrayarak burada biraz dinlenmeye karar verir. Atını çayıra salar ve kendisi de uyumak için abasının üzerine uzanır. Bu arada aygır kükreyerek ve kişneyerek gölden çıkıp atın yanına gelir. Bir süre koklaşır ve sonra tayı yanına alarak gölün içine döner. At kişneyerek üzüntüsünü belirtirken, bey oğlu tayı kurtarmak için göle girer. Bir süre sonra beyin oğlu, tay ve aygır gölün içinde kaybolurlar.

Al kısrak bu gölün çevresinde kişneyerek dönüp durur. Hem sahibi, hem yavrusu yok olmuştur.

Soralım bu göle oğlumu netti?
Olmaz olsun böyle yayla
Göle gitti oğul tayla
Koca genci tüm obayla
Aygır gölü yaktı bizi kül etti
Soralım bu göle oğlumu netti?
Yüce dağlar dumanlıdır kış olur

Oba gider her tarafı boş olur
O derin sulara yavrum taş olur
Aygır Gölü yaktı bizi kül etti
Soralım bu göle oğlumu netti?
Eşinir dağlarda al at
Başımıza geldi afat
Gelin hasta baba sakat
Aygır Gölü yaktı bizi kül etti
Soralım bu göle oğlu netti?
Bir taneydi yavrum gölde boğuldu
Aygır Gölü yaktı bizi kül etti
Soralım bu göle oğlu netti?
Al at yücelerden kışner
Oba enginlerde kışlar
Konu komşu, arkadaşlar
Aygır Gölü yaktı bizi kül etti
Soralım bu göle oğlu netti?

Çıldır'ın üzerinden boylu boyunca turnalar uçar. Derler ki bir zamanlar buralarda bir âşık varmış. Âşık sevgilisine ulaşamamış. Eline sazını alıp, Aras boyunca, Kura boyunca, Çıldır boyunca gezip dolaşmış. Nerde bir bağıryanık görse yüreğini bir sofraya gibi açmış, nerde bir sohbet duysa oraya gitmiş ve sazın her teline dokunuşunda koca taşlar kireç gibi eriyip gitmiş. Kime anlatsa, kim duysa, âşığa sevgilisine kavuşması için yardım etmek istemiş; ama sevgilisi sol göğsünün altında bir kalp değil, bir taş taşıyormuş. Âşık da bakmış ki olacak değil, olacak değil ve şelpenin dilinden kimse anlamıyor, sazı ise dert dinlemekten günbegün şişiyor. Âşık gölün kenarına gelmiş, son türküsünü söylemiş, son kez gökyüzüne bakmış ve nice yıllar kendisini bırakmayan sazını alıp gökyüzüne fırlatmış. Saz uzun uzun yükselmiş mavide, sonra saz, saz olmaktan çıkıp koca bir turna oluvermiş. Süzülüp gitmiş mavide. O gün bugündür turnalar hep hasreti söyler ve yine o gün bugündür Kars'tan kalkıp, Siverek Ovası'na gelen her turna, "Acaba sevgilim geliyor mu?" diye sorar ve arkasına bakarak, ince hav tüylerini gerip uçar.

Çıldır'da bir büyük Güneş Mabedi var ve güneş sabahtan akşama kadar bu gölün sularını ısıtmak için dağlarla savaşıyor adeta. Mabedin kim tarafından yapıldığı bilinmiyor. Büyük taş bloklardan yapılan akropolde güneşin bütün hareketleri izlendiğinden buraya Akça Kale de denilmektedir.

Derken Mehmet Mehdi yolumu kesti. Beni unutma dedi. Unutmamıştım, dedim. Mehmet Mehdi bir insan değil bir su damlasıydı. Bıçakların su gibi aktığı yerde o tarlasını ekip biçmekten başka bir şey düşünmezdi. Burada uzun menzilli silahlar, kısa konuşurdu ve insan mermi ile özetlenirdi.

Mehmet Mehdi günün birinde, artık nasıl olduysa âşık oldu. Âşk bilinmek ister, anlatılmak, yorumlanmak ister. Hangi gök bakışlarını yere eğmez ve hangi toprak kapalı yüzünden yağmura yalvararak, “bir an önce yüzümdeki perdeyi kaldır” diye yalvarmaz? Ki kadına toprak, erkeğe gök denilmesi ve bu ikisinin bir araya gelmesine dünya denilmesi bunca yıl neden kutsal kitaplarda eksik olmaz... Tıpkı gök ve yer gibi gece ve gündüz birbirine sarmaş oldukları zaman günler perdelerini indirir: Çünkü ikiside birdir. Mehmet Mehdi aşkın bütün hallerini bilirdi bilmesine ya, başına geldiği zaman aşkı nasıl karşılayacağını bir türlü beceremedi.

Mehmet Mehdi bir süre uzaklara gitti. Gittiği her yer sevdiği kadının eseriymiş sanki. Ağaçlar, kuşlar o kadının doğaya biçilmiş elbiseleri gibiydi. Mehmet Mehdi bu giysiler içindeki ruhun, kendi bedenine dolanan, onu içine alan sıcak bir ırmağa benzetti ilkin. Sonra ne ağaç, ne de kuş, hiçbir şey o değildi; her şey o aşkın bir iziydi ve o doğaya tutunarak, doğadan bakarak, sevdiğinin izini sürmek istedi. Yol bir kilisenin kapısına geldi. Kapıyı açan bir papazdı. Mehmet Mehdi hiç konuşmadı. Dudakları kıpırdasa, kalbi bir anahatar gibi dilinin önüne geçiyordu. Papaz bu işin içinde bir iş olduğunu anladı. Müslüman biri ancak âşık olduğu zaman bir Hıristiyan kalbini açabilirdi. Papaz durdu, düşündü. Sakalını, sanki arasına yörenin bütün pireleri dadanmış gibi karıştırdı. Sonra da: “Mehmet Mehdi aç mısın?” diye sordu. Mehdi sessizce, “bir çay olsa içerim”

dedi. İkiisi hiç konuşmadan bekledi. Yardımcılar çay getirdi. İkisinin çıkardığı kaşık seslerinden başka hiçbir ses duyulmuyordu. Papaz çayını yarılایınca Mehmet Mehdi'ye “nasıl oldu,” diye küçük bir soru yöneltti. Bir soru değildi bu. Bir sorudan başka herşeydi. Sanki Mehdi'nin dili kilitlenmişti ve Papaz soru sormakla bu kilidi açmıştı. Mehdi hemen söze girdi ve başladı anlatmaya:

Önce rüyamda gördüm. Gün gözüyle tekrar görünce bu halin içinde bir hal olduğunu, harf içinde uyuyan manâ gibi sezdim. Adını sordum, kimse söylemedi. Sonra yola koyuldum. Arabaya binmek istedim ama ayaklarım ve kalbim sanki bana yürümemi emretti. Ben de yürüyerek sana geldim. Bir kadın bu. Güzel mi çirkin mi tartıya gelmez; hem terazide tartılanın değeri ne ola? Aşkın ağırlığını kim bilebilir? Kadının yüzünü gördüm, sanki bir aydı ve bu ay karşısında ben gece gibi karardım. Bir defa oldu ve bir defa ben, bir defa da o beni gördü. İnce belini hatırlıyorum, boyu ne uzun ne de kısa. Gözleri bedenın el yazması gibi, o gözlerden bütün bedenini okumak mümkün. Güldüğü zaman parlayan kar gibi beyaz dişleri var ve sanki bu dişler her zaman şarapla ıslanmışlardır. Ağzındaki ıslaklık, çakıllı geniş vadiden sızan pınarların kuşluk vaktinde esen şimal rüzgârlarıyla serinlenmiş suları gibi saf ve berraktır. Ona ulaşmanın, kendime ulaşmak olduğunu biliyorum; ancak ona giderken ayaklarım, beni sana getirdi. Bana bir yol.”

Papaz uzun uzun düşündü. Namaz vakti gelince, kilisede Müslüman konuklar için sürekli sakladıkları namazlığı getirdi. Küçük bir çocuk da elinde ibrikle Mehmet Mehdi'nin yanında bekledi. Papaz Mehmet Mehdi'ye “namaz kıl, sonra yemek yer konuşmaya devam ederiz,” dedi.

Mehdi namazını kıldı. Öğleden sonra yemek vakti gelmişti. Yemeklerini de bir güzel yediler. Sanki Papaz ve Mehdi yüzyıllardır birbirlerini tanıyorlardı ve sanki gizli bir dil bunlardan birinin soru, diğerinin cevap olacağını söylüyordu. Papaz kendisinin bir yol, Mehdi'nin de aızı olmayan bir yolcu olduğunu biliyordu. Yolun kendisini istemiyordu Mehdi, yolu yürümek için dert olan azıktı ve o aızı ona nasıl verecekti. Bir süre düşündü. Yürüye yürüye epey yol



almışlardı. Bir dut ağacının gölgesi azığı vermek için çok müsaitti. Papaz söze nasıl başlayacağını bilmedi ilkin. Ardından bütün kuvvetini topladı ve konuşmaya başladı:

“Benim kalbim azığın ağzıdır. Şimdi ben sana kalbimi açacağım, sen kalbimin her açışını bir gülün açışı olarak düşüneceksin ve burnuna gelen kokuları bana sözüm bittiği zaman tek tek söyleyeceksin. Bak çevrene, evrende her şey zıddıyla vardır; ancak zıddı olmayan tek şey evrenin kendisidir. Buna ben evren diyorum, sen Allah de... Eş ve benzer olmayınca, bilmem ki, akla uyan onu nasıl bilebilir, böyle bir sınama zordur; ancak her zorun içinde bir sürü de kolay yol vardır. Evren bir ışıktır ve bizim evrenimizi aydınlatan ışık Allah’tır ve Allah evrende olduğu için kendini gizlemiştir. Biz onu ararız, istersen sen buna aşk de... Akılla bu aşkı görmek mümkün değildir, bu aşk kalple bilinir, kalple görülür. Sen yürü ve aşkı görmek için kendinde başka göz ara. Tarihin ve felsefenin gözleri şaşındır, bu yüzden Allah’ı bir görmez. Senin gördüğün kadın bir rüyaydı, anlattıklarına, tasvir ettiğine göre onu zaten yaşamışsın demektir bu; ama işin kötü yanı uyuyamıyorsun ve bu uykusuzluk seni yollara sürmüş. Senin aklın, o kadının renkleri arasında kaybolmuş, her perdenin ardında gizli bir yüz vardır. O kadınla aranda olan perdeyi açman için sana bir yol göstereceğim, ancak yola çıkman için sana vereceklerimi mutlaka, ama mutlaka hiç eksiltmeden yerine ulaştırman gerekli.”

Mehmet Mehdi hiç düşünmeden, emanetin ne olduğunu sormadan, Papaza, bu görevi seve seve yerine getireceğini söyledi. Papaz yere baktı, yüzüne bir gülümseme yayıldı ve hemen konuşmaya başladı:

“Toprağı dölleyeceksin Mehdi, toprağı; toprak bereketini sana sununca sevgilinin bütün tasvirleri düş olmaktan çıkıp gerçek olur ve o gerçek senin aşkınla büyüdükçe, düşmanlarında çoğalacaktır. Sana 120 çeşit gül vereceğim, sen bu gülleri götürüp köyünde ekeceksin. Bu güller büyüdükçe değil sen, senin köyün, koca Beşiri bile senin güllerinle anılacak. Sen bu güllerin her birini ekerken sevdiğin için ektiğini toprağın kulağına fısıldayacaksın ve her gül

ekişinde sevdiğine duyduğun sevgiyi kalbinde duyacaksın. Güller de insan gibidir, kalbin sesini duymayınca, toprak bir mezara döner onlar için, dirildiklerini mi, öldüklerini mi pek anlamazlar; ama işin içinde aşk varsa güller öyle bir büyür, öyle bir kokularını yayarlar ki en değme adamlar bile boyunlarını eğerek onlara bakabilirler. Ektiğin toprağın sabrını terinle anlamaya çalışacaksın. Güller topraktan kanlı giysilere birer gönderme olarak yağmurun ipiyle çıkıp, kokularını yaymaya başladıklarında, sen onların aşılmaz güzelliklerinin, bir bahane olduğunu anlayacaksın. Çünkü güller kalbinin söylediklerini, artık toprağa söylemişlerdir ve artık gelen her koku sevgilinin sesiyle birleşecek, sen mutlu olacaksın... Buna varsan, al sana 120 çeşit gül ve götür onları köyüne, ilk tomurcuk patlayınca da git sevdiğin kızı al; ancak bir teki bile açmazsa, o zaman vazgeç, bırak kız yerinde dursun... Bu bir; ikincisi yılan ve çıyanlardan, sineklerden, iğneli börtü böceklerden de onları korumasını bil. Bir bakarsın bir böcek: pek önemsemezsin; ancak o böcek gülün kokusunu almıştır ve birazdan kökünü kazıyacaktır. Onun için kalbin ne kadar sevgilindeyse, kulağın da o kadar güllerin açısında olacaktır. Bak sana bir örnek vereyim, bir zamanlar, bir yaprak varmış. Yaprığın üzerindeki bir çiğ tanesine bir yıldırım düşmüş. Zavallı yaprak alev alev yanmaya başlamış. Toprağın canı yanmış elbette. Toprak buna tahammül etmemiş, ey gök nedir bu yaptığın diye sitem etmiş. Buna karşın gök yağmurlarını bırakmış ve o yaprak lale'ye dönmüş. Lalenin karnında bir siyahlık vardır, bilirsin, ha bu siyahlık o günden kalma yıldırım izidir...

Mehmet Mehdi dersini almış, kalbi rahatlamış bir şekilde köyüne döndü. Elindeki 120 çeşit gülü, 120 evlat babası gibi korumasına aldı. Herkes, "Mehdi ne yapacaksın bunca gülü?" diye soruyordu; ancak Mehdi'nin kimseyi duyacak hali yoktu. O, gül ekip, aşk biçecekti. Herkesin buğday ektiği yerde, herkesin petrol aradığı yerde elbette ki gülün kıymeti olmayacaktı.

Mehmet Mehdi bütün güllerini ekti. Araya bir zaman girdi. Mehdi her gün gidip toprağa baktı. Her toprağa bakışında, kendini görür bir hal vardı. Toprak bir ayna gibiydi. Mehdi bu güllere bakar-

ken, aynaya bakar gibi oluyordu, saçlarını tarıyor, gülüyor, konuşuyordu. Bu hal köyde iyi karşılanmıyordu. Deli diyen bile oldu. Ancak 120 çeşit gül birden tomurcuğa durunca Mehdi sevinçten gerçekten deliye döndü. Papaz'ın dedikleri olacak mıydı? Mehdi bütün güllerin tomurcuklarına tek tek baktı. Hepsıyla teker teker konuştu ve sonra sevdiği kızın anne ve babasının yanına gitti.

“Ben Mehmet Mehdi. Beni çocukluğumdan beri tanıyorsunuz. Bugüne kadar hakkımda çok şeyler duydunuz. Doğru ya da yalan, hiç önemli değil. Ben kızınıza talip olmak için 120 çeşit gül ektim ve bunların hepsini bana veren Papaz, “Bu güller tomurcuğa duruncaya kadar kızı isteme,” diye beni tembihledi, şimdi bütün güllerim tomurcuğa durdu, ben Allah'ın emri, Peygamberin kavliyle kızınızı istiyorum.

Mehmet Mehdi söz, nişan derken evlendi. Evlilikleri gül bahçesi gibi önce yadırgandı; ardından tıpkı gül bahçesi gibi herkesin parmakla gösterdiği güzellikte oldu.

Mehmet Mehdi'nin gül bahçesi artık köyün künyesi gibi oldu. Gül bahçesinden geçmek, gül bahçesinde oturmak herkesin hayali oldu. Zaten gül bahçesinde oturup iki laf etmek cihana bedeldi. Mehmet Mehdi'nin adı bu güllerle, bu güller de Mehmet Mehdi ile anılmaya başlandı. Mehdi'nin çocukları oldu. Gül bahçesi büyüdü. Derken bir gün köye birileri geliyor, köylüler de bu gelip gidenlere ekmek veriyor diye ablukaya alındı. Köylüler, köy meydanına toplanıp sorgulandı. Birkaç gün sonra korucular geldi. Yine köylüler köy meydanına toplandı. Sonra bir gece köye birileri geldi diye karakola ihbar gidince, gece yarısı yüzlerce asker ve korucu köyü sardı. Köy bir anda savaş meydanına döndü. Yanmayan ev kalmadı. Köy, köy olmaktan çıktı. Bir yangın yeri ydi. Herkes evinde ne varsa tutup kaçmak isterken, Mehmet Mehdi gül bahçesine koştu. Gül kokusuna giden börtü böcekler bile dumandan ölmüşlerdi. Güller alev alevdi. Mehmet Mehdi diz çöktü. Güllere baktı; ama hiçbir gül yerinde kalmamıştı. Silah sesleri yayıldı. Bir ses geldi, “Eller yukarı.” Mehmet Mehdi ellerini yukarı kaldırmadı. Bir silah sesi duydu. Bu silah sesini Mehmet Mehdi dışında bütün köylüler duydu.

SONUÇ – SON GÖL

Geldik sona ve sana sormak istiyorum, son var mı? Ve iki göl kollarını açıp sana bakıyor. Bu iki gölün adı yok, nerede oldukları belli değil; ama kutsal kitaplar bu göllerin Kürt ülkesinde olduğunu doğruluyor. Birinci gölün içinde bir kadın var. Kadın uzun yıllar, artık bataklığa dönen bu gölün içinde evlatlarını bekliyor. Evlatları ondan habersiz yaşayıp gidiyor. Günlerden bir gün bir atlı geçiyor gölün kıyısından. Kadının burnuna keskin bir insanlık kokusu geliyor ve atlı adama sesleniyor: “Karanlıklar üstündeki karanlıklar yıllardan beri beni bu gölünü dibine attı. Beni kurtar. Atlı adam “peki,” der ve ellerini kadına uzatır. Adam ellerini uzatınca birden ayaklarının altında toprağın kaydığını görür. Geri çekilir. “Özür dilerim,” der kadına, “seni kurtarmak için benim ölümü göze almam gerek, ama çok gencim ve yaşlı bir kadın için ölemem. Şimdi gidiyorum, belki sonra yardımına gelirim,” der. Kadın hiç bozuntuya vermez ve nasılsa bataklık benim kaderim, der, atlı adama da “zaten biz birbirimizin ellerini görmedik ki,” diye seslenir. Adam ne demek istediğini sorar. Kadın, “Boşver, benim evlatlarım olsaydı, belki bu halde olmazdım. Bir zamanlar dört oğlum vardı, dört de kızım. Kızlarım adlarını bile bilmediğim ülkelere gitti, şimdi adlarını ve dillerini bilmediğim adamların çocuklarını büyütüyorlar. Oğullarımsa büyük ün kazandılar. Ben onları doğurdum, ama onlar artık bataklıkta olan annelerini unutup kazandıkları para ve ünle avunuyorlar,” deyip hikâyesini anlatır. Adam niye düşün diye sorduğunda ise kadın, “Birilerinin toprağını almak için, birilerini bataklığa sürmek gerekti” der. Adam “oğullarını söyle, gidip bulayım, gelip kurtarsınlar seni” diye üstelediğinde ise kadın, acı acı gülümsedi ve adama, farzet ki ben senin annenim, ne yapabilirsin şimdi?” diye sordu. Adam başını öne eğdi, hiç sesini çıkartmadan, “Beni çocuklarım bekliyor. İşim var,” deyip gitti.

Araya bir zaman girdi. At sesleri bu sefer gölün dibinde duyulacak haldeydi. Bir adam, belalı bir köy ağasının genç ve güzel kızını kaçıyordu. Kız bataklığın diğer yanında küçük bir su birikintisi görünce sevgilisine, “Biraz duralım, atımız da yoruldu, su içelim,” dedi. At

durdu. Genç adam ve sevgilisi attan indiler. Genç kız gölün içinde bir ses duydu, bir kadın sesiydi bu. Kadın bu iki sevgiliye göründü. Kız sevgilisine, “Bu kadını kurtaralım,” dedi. Sevgilisi “tamam” dedi ve kız ile sevgilisi kadına yaklaşıncı, kadının üstündeki çamurlar birden gitti, kırış kırış yüzü birden gülümsemeye başladı. Derken iki sevgilinin göl kenarında ayakları kaydı. Kız sevgilisinin belinden tuttu ve, “Dikkat et sen de düşersin,” dedi. Genç adam ve sevgilisi gölün kıyısına çekildiler, kadının yüzü yine kırıksıklıklarla doldu, yine sesi inilideyişleri aratmadı. Bu sefer kız belindeki kemeri çıkartıp, kadına uzatmaya çalıştı. Kadın kemeri tuttu, ancak gövdesi öyle bir ağırlaşmıştı ki, kız bu bedeni çekemedi, sevgilisi geldi, onun gücü de yetmedi ve tuttukları kemer artık ikisini de göle çekiyordu. İki sevgili birbirine sarıldı, bu kadının haline üzüldü, ağladı. “Birazdan peşimize düşenler bizi bulurlar. Bizim hemen gitmemiz gerek. Eğer birilerine haber etmemizi istiyorsan, söyle kendimizi garantiye alır almaz seni aratırız ona.” Kadın yine gölün altına çekildi. Yine sessiz dünyası içinde kurtulmayı bekledi.

Araya bir hayli zaman girdi. Bir ses daha duydu kadın. Yine sevindi. Yine kimse kurtaramadı onu. Araya tam 70 küsur yıl girdi. Kadın artık umudunu kesmişti ki birden bir kaval sesi duydu. Gelen bir çobandı ve sürüsünü de önüne katmış yürüyordu. Kadın çobana seslendi. Çoban kadını gördü. Kurtuluş ümidi olmasa da, çobanın yüzü kadının yüzüne ayrı bir canlılık getirdi. Çoban kadına hiçbir şey sormadan bir ip buldu. Önce ipi bir ağaca sıkıca bağladı, ardından ipi kendine doladı, sağlamlığından emin olduğunu anlayınca doğruca göle indi. Bataklığı geçti. Elleriyle kadının belini iyice kavradı. Kadının pörsümüş yüzü, alev alev yanan bedeni, nisanda toprağın karnından fışkıran çiçekler gibi yeşile büründü. Çoban kadını aldığı gibi ipe çekmeye başladı. Kadın ve çoban bir süre sonra bataklıktan kurtuldu. Kadın ve çoban iki kardeş gibi birbirine sarıldı. Artık sıra kadını bataklığa atanlara ve bataklığı kurutmaya gelmişti. Kadın çobanın evine yerleşti. Çoban da kadının çocuklarını aramaya koyuldu.

Kadının dört oğlu, dört kızı vardı ve çoban 10 yıl boyunca bu çocukları aradı. Sonuçta başarılı oldu. Kadın çocuklarına kavuşmuştu ve artık yüzlerce torunu vardı; artık öç alma zamanıydı. Kadın çocuklarının nasıl dağıldığını, nasıl kendisinden koparıldığını anlayınca kendi halini de anladı. Çünkü düşmanları onu bataklığa atarken, çocuklarını da dört bir yana atmışlardı. Çocukları da annelerini anlamışlardı ve artık herkes gibi onların da bir annesi vardı.

Büyük bir ordu kuruldu. Kadını bataklığa atanlardan bir bir hesap sorulacaktı. Sekiz kardeşten ilk dördü, çatışmaların ilk yıllarında öldü. Geri kalanlar savaşa devam etti. Düşmanların artık beli kırıldı, kırılacak bir haldeyken, kadını bataklıktan kurtaran, çocuklara yaşama gücü veren çoban tuzağa düşürüldü. Çobanı vursak, koyunlar dağılır diyordu düşmanlar. Tuzak kurmak düşmanın harcıydı ve düşman tıpkı şeytan gibi arkadan yaklaşarak son darbeyi vurmuştu. Uzun uzun sorular sordular çobana. Çoban insaniyet adına kadını bataklıktan kurtardığını, kadını kurtardığı için de başına bütün bunların geldiğini anlattı uzun uzun ve ardından silahını çıkarıp istersiniz beni vurup öldürün, artık elinizdeyim. O kadın ise orda, yeri şurası istediğinizi yapın, dedi.

Kadın uzun bir sessizlik içinde çocuklarından kurtuluşun müstusunu beklerken, birden evinin etrafının sarıldığını gördü. Yeni diktiği güllerin ayaklar altında ezildiğini gördü. Gölgesine doymadığı ve çocuklarına “bu benim kokumdur,” dediği ceviz ağacının kesildiğini gördü. Kadın elleri kolları bağlanarak, ağzı bir kapı gibi kitlenerek, sonsuzluğa itilmek üzere bir dağın yamacına götürüldü. Kendisini götüren askerlere baktı. Hepsinin daha tüyleri bitmemişti. Çocuktular ve ellerindeki silahlar olmazsa, bu askerler çocuklarından farksızdılar. Kadın askerlere seslendi: “Çobana seslendi: Diri kalmanın yolu, bataklıkta sessiz kalmakmış. Bunu yeni öğrendim. Ve yıllarca durduğum bataklıkta niye ölmediğimi, ancak nasıl direndiğim açıklayabilir. Hiçbir yeri yuva edinmeyin. Çünkü kuşlar, yuvalarında tuzaklara yakalanırlar.”

Kadın son kez çobanı görmek istedi.

Çoban kadının yüzüne bir daha bakamadı.

İkinci gölü ise kimse bilmiyor, ne hikâyesini, ne de nerde olduğunu.

Bir kuş sürüsü havalandı ve ben bütün unuttuklarımı hatırladım.

Dedi: Ey su neden böyle ses çıkarırsın?

Dedi: Ey toprak benim arkadaşlarım taştır...

Şubat 2001

GÖLLER

Göller kara parçaları üzerindeki çukur yerleri dolduran su birikintilerine denir. Kıtaların dört bir yanına dağılmış olan ve yeryüzünde sayıları 10 bini aşan göller, büyüklükleri ve sularının taşıdığı kimyasal yapı bakımından farklılıklar gösterir. Bunun yanında göllerin derinliği, suların toplandığı çanak da göller için önemli bir özelliktir. Yeryüzünde bilinen en büyük göl 424.000 kilometre kare genişliğinde olan Hazar Gölü'dür. Hazar'dan sonra dünyanın en büyük gölü 82.700 kilometre kare ile Kuzey Amerika'daki Superior Gölü'dür. Derinlik bakımından, Asya'daki Baykal Gölü ilk sırada yerini alırken, bunu Afrika'daki Tanganika Gölü izler. Türkiye'deki göller, oluşum şekillerine göre, yerli kaya gölleri ve doğal set gölleri olmak üzere ikiye+

ayrılırlar. Yerli kaya gölleri tektonik, krater, buzul ve karstik göller olmak üzere dörde; doğal set gölleri lav seti gölleri, heyelan gölleri, aluval baraj gölleri ve lagünler olmak üzere yine dörde ayrılırlar. Çalışmamız içinde yer alan göller arasında gerek Türkiye ve gerekse Kürt coğrafyası açısından önemli olan göller ise şöyledir:

HAZAR GÖLÜ

Hazar Elazığ'ın doğusunda yer alır. Yüzölçümü 86 kilometre karedir. Yükseltisi 1248 metredir. En derin yeri 150 metre olarak belirlenmiştir. Toroslar arasındaki tektonik bir çukurun içine yerleşmiş olan Hazar'ın uzunluğu yirmi kilometredir. Gölün sularından yararlanmak üzere 1957 yılında Uluova'nın kenarında Hazar Elektrik Santrali kurulmuştur. Gölün su seviyesinin düşmemesi için, güneydoğu tarafından geçen Behrimaz Deresi de göle akıtılmıştır. Ayrıca göl, doğal bir dinlenme yeridir.

HOZAPİN

Türkiye-Rusya sınırında yer alan Hozapın'ın yüzölçümü 14 kilometre karedir. Yükseltisi 1794 metredir. Hozapin'e halk arasında Azap Gölü de denilir. Çıldır Ovası'ndan dört yüz metre yüksekliğinde ve dört kilometre genişliğinde bir eşikle ayrılan Hozapin akıssız ve sığ bir göldür.

NEMRUD GÖLÜ

Van Gölü'nün batısındaki Nemrud volkanının üstünde bulunan Nemrud Gölü'nün yüzölçümü 12 kilometre karedir. Yükseltisi 2247 metredir. Nemrud Dağı volkanik bir dağdır. Son olarak 1441 yılında faaliyete geçtiği belirtilen dağın şekli, tepesi kesik bir koniye benzer. Tepesinde çapı altı kilometre olan bir krater bulunur. Kraterin çevresinde dik yamaçlar vardır. Kraterin batısında yer alan Nemrud Gölü gündüz gözüyle bakıldığında, yarımaya benzemektedir. Doğu kıyıları girintili çıkıntılıdır. Nemrud krateri içinde başka göller de yer almaktadır. Sıcak ve soğuk sular bakımından zengin olan bu krater içinde Ilıgöl ve Küçük Göl diye iki göl daha vardır.

HAKKARI GÖLLERİ

Hakkari Dağları'nda çok sayıda sirk gölü vardır. Bunlar arasında Ba Gölü ve Gelyana Gölü bilinen en ünlü göllerdir. Aynı özellik Munzur Dağ silsilesi içinde yer alan Çimli Göl, Katır Gölleri, Hüseyin Ağa'nın Gölü sayılabilir.

VAN GÖLÜ

Türkiye'nin en büyük gölü Van Gölü, lav seti gölleri içinde yer alır. Van Gölü çukuru, batıda devamı olan Muş Ovası ile birlikte, üçüncü zaman sonundaki çöküntü hareketleriyle oluşmuştur. Daha sonraki devrelerde Nemrud lavlarının meydana getirdiği set ile Muş Ovası ve Van Gölü çanakları birbirinden ayrılmıştır. Van Gölü böyle bir baraj sonucu oluşmuştur. Van Gölü 12 bin kilometre karelik bir sahanın sularını bünyesine alır ve en önemli kollarının başında Zilan suyu ile, kuzeydoğudaki Bendimahi Çayı gelir. Doğudan gelen

Karasu ile Güneydoğu'dan gelen Hoşap suyu Van Gölü'ne akar. Bütün suları içine alabilecek bir güce sahip olan Van Gölü'nün, dışa akışı yoktur. Bu doğal olarak akarsuların getirdiği tuzların gölde birikmesine, gölün tuzlu olmasına neden olmuştur. Göl suları yazın ısınırken, derin kesimlerde sıcaklık (beş derece) yaz kış sabittir. Buna rağmen yüzeydeki sıcaklık kış aylarında düşer ve gölün kimi sığ kesimleri donar. Gölün suları sodalıdır. Bu yüzden Bendihami dışında balıkçılık yapılmamaktadır. Gölün çevresi muazzam güzeldir. Bataklıklarda ördekler ve bir sürü yırtıcı kuş bulunmaktadır. Van Gölü'nün içinde dört tane ada vardır: Aktamar, Çarpanak, Kuş ve Gadir. Van Gölü'nün kuzeybatısında Nazik, diğer adıyla Kirs Gölü bulunur. Van Gölü'ne su boşaltılan vadinin, Bilican volkanik kütlelerinden gelen lavların takınması sonucu oluşmuştur. Nazik Gölü'nden biraz daha kuzeyde yer alan Haçlı ise Bilican volkanik kütlelerinden lav akıntısının bir çukuru doldurması sonucu oluşmuştur.

ÇILDIR

Van Gölü'nden sonra ikinci büyük göl Çıldır Gölü'dür. Çıldır Kars'ın kuzeyindedir. Rusya ile sınır teşkil eder. Üçgen biçimindedir ve volkanik dik kıyılarla çevrilidir. Doğudan inen lav akıntısı ile Batıdaki dağların eteğinde oluşan birikinti konilerinin oluşturduğu doğal bir set arkasında meydana gelmiştir. Gölün genişliği 15 kilometredir. Güneye doğru gölün kenarları birbirine yaklaşırken, göl giderek daralır ve sivri bir şekilde son bulur. Gölün gideğeni güney ucuna yakın Taşbaşı mıntıkasından çıkar, Arpa Çayı'na karışmak üzere Kars Çayı'na akan ve tatlı suyu olan Çıldır, aralık ve nisan ayları arasındaki aylarda buz tutar.

TORTUM

Tortum yer kayması sonucu, bir vadinin doğal bir setle tıkanmasıyla oluşmuştur. Tortum Vadisi üzerinde yer alan gölün uzunluğu da, yüzölçümü de sekiz kilometredir. Gölün gidegen basamaklı kalker arazi üzerinde düşüşler yapması sonucu Tortum şelalesi oluşmuştur. Tortum üzerine kurulu bir elektrik santrali vardır.

GÖL VE EDEBİYAT

Dünya edebiyatında ünlü göl şairleri vardır.

Türk edebiyatında, şiir alanında göl denilince ilk akla gelen şair Ahmet Haşim'dir. Haşim'in kitaplarından birinin adı "Göl Saatleri"dir. Kitap dört bölüme ayrılmıştır: Göl Saatleri, Göl Kuşları, Serbest Müstezadlar nazımları, Muhtelif Şiirler.

Göl Kuşları şiirinde Haşim canlı cansız bütün nesnelerin, sular içinde bir akis olduğunu söyler.

Haşim şöyle der:

Seyreyledim eşkâl-i hayatı
Ben havz-ı hayalin sularında
Bir aks-i mülevvendir onun için
Arz'ın bana eşçar nebâtı.

Haşim bütün canlıların diliyle konuşur, kuşlar, leylekler, ağaçlar doğanın birer mucizeleridir ve insan ancak bir mucize içinde bütün doğayı kavrayabilir. Çünkü bütün doğa bir mucize içindedir. Haşim'i göle, Göl Saatleri'ne çeken gölün, suların insanı kendine çeken bir yanı olmasından kaynaklanır. Haşim göl karşısında huzuru bulur ve adeta göl Haşim olur. Ayın suya yansması ne ise, insanın göle yansması da odur. Sulara akseden mehtap, sonsuzluğun yollarında, geceleri gölün ortasına yerleşen bir yıldız gibidir ve Haşim bir bakıma gölün kalbine saplanan bir yıldızdır. Şiirlerinde bülbül ile gölün aşkını bir yana bırakan Haşim, suyu (ab) koymuştur bülbülün yerine. Gül ve bülbül gibi karşılıklı söyleşip, bir imkansız söylemek-tense, Haşim su ile söyleşip, suyun ona gösterdiği her şeye kalbine bakmayı tercih etmektedir. Suyu bakışın, suyu görüşün Haşim'de bıraktığı tad, ruhun içinden çıkan bir lezzet gibi yansımaktadır. Göl ise insan ruhunun kulağına, kendini, bir bakıma insanı fısıldamaktadır. Bu sesleniş, insanla doğa arasındaki müziğe de dikkat çeker,

şiiir in ahenginden çıkan manadır. Haşim görünmeyen, ya da bizim görmediğimiz bir yere, gölle bakar, çünkü her göz doğada ancak kendi ruhunu görebilir, başka ruhlarda yaşanan varışlar-çıkışlar ve yok oluşlar ancak bizim ruhumuz aracılığıyla bize yansır. Göl Saatleri ve Göl Kuşları Haşim'in ruhunu, kendi gözlerimizle onu görmek için önemli ipuçları verir. Haşim'i ilgilendiren, kendisinin yarattığı bir hayattır ve bu hayat içinde kendi hülyasını ve kendi yarattığı alemin nesnelerini görerek, gölleri sunar. Sormak gerek Haşim'in sunduğu göl müdür, yoksa kendi ruh hali ve giderek kendi ruhu mudur?

“Akşam yine akşam, yine akşam
Göllerde bu dem, bir kamış olsam”

diyen Haşim için ise bugün bir beşerdir. Çünkü o göl ile birlikte “sana” diyerek, kendisi için şu mısrayı düşmüştür: “Sana bir başka zemin, başka zaman lazımdır.

Göl Haşim'in ruhudur, Haşim'dir, durgundur ve sürekli bir ırmağa, bir denize ulaşmayı beklemektedir; ama ne göl ne de Haşim bir yere ulaşmaktadır, olduğu yerde kalmakta ve olduğu gibi doğanın ortasında yapayalnız kalmaktadır. Bazen yağmur sularıyla, göl yenilense bile bu asla bir mutluluk değildir:

“Sevimli ev... Bugün altında aşkı bekliyorum
O pembe tıfl-ı melekçehre nerededir? diyorum”

demek, göl ve Haşim arasında bir ilişki kurmak için yeterlidir. Çünkü şiiirlerin söylendiği her gece mehtabın ayakları altına serdiği sevgili yoktur.

Ne sen,
Ne ben,
Ne de hüsnünde toplanan bu mesâ,
Ne de âlâmı fikre bir mersa
Olan bu mâi deniz,
Melâli anlamayan nesle âşına değiliz!

İsak Rafet ıııtman ise Van Gölü (*Türk Yurdu*, cilt 3, no 17, s. 533) adlı şiiirinde, Van Gölü'nün dantelalı, oyalı, mavi tül gibi dağların ortasında yer alan güzelliğinden söz eder. Ve der ki,

“Suların dilleri anlaşılırdı ne derin, ne yanık
Şiirler duyardık...
Uzaktan enginlerde
Bir
Örölmüş tesbih gibidir turnalar,
Öksüz emelleri
İndirir...
İçim yanar,
O pamuk elleri
Ve yeşil gözleri
Hatırladıkça... Göl sanki ağır ağır
Nefes alıyor
Göğüs geçiriyor...
Göl de mi sevdalı?
Bir defa sormalı
Onun da gönlünde kim bilir neler var?
Nefesleri bazen yarım kalıyor
Şu mahmur dağların başlarındaki kar
Zanbaktan örölmüş çelenklere benzer!
Dağlarda sevdalı hep yakın, uzak
Gölü kucaklayarak
Birbirinden kıskanıyor!
İnsan öyle sanıyor
Her
Ağaç bir gölge halinde sakın
Fakat o yanık bir bekçisidir gölün
Dün
ayrıldığım o yeşil gözlere ne kadar
Benzer göldeki şu derin menevişler...

...

Batak Göl: Zeki Özturanlı'nın oyunu (1969) Olaylar Balkan Savaşı sırasında geçer. Balkan Savaşı'nın sonunda Yunanistan göçmeni altı kişilik bir ailenin iki ferdi ölmüş, biri öldürölmüş, geriye kalan üç kişi geçim derdindedir. Hasan, gölden balık avlayan ağa-

beyinin kiralık katiller tarafından öldürülmesini bir türlü unutamamaktadır. Çünkü Allah'ın gölü, gölün balığından kime ne ve isteyen istediği kadar balık avlayabilir. Hasan'ın yaşlı bir ablası vardır: Fatma. Fatma, askerlik çağı gelmiş yeğeni Sadık'ın, komşularının kızı Zeynep'le evlendirilmesinden yanadır. Çünkü bu evlilik sonucunda durumları da düzelecektir. Gölde balık korsanı Emin, çingene İrfan'ı kandırır, alacaklı rolüne çıkarır ve Hasan, ağabeyinin İrfan'a bin lira borcunun olduğunu öğrenince, ölünün borcu ödenmelidir, diyerek Emin'le çalışmak zorunda kalır. Emin'in hesabı ise başkadır. Gölün kahyası olan Arap Ali, Emin'in rakibidir. Emin Hasan'a "Ağabeyinin katili bu diyerek," bir taşla iki kuş vurma sevdasındadır. Bu arada Emin yeğenin sevdiği kız olan Zeynep'i iğfal etmiştir. Çingene davulcu İrfan sonunda büyük vicdan azabı çeker. Kahya, Emin ve muhtar tarafından başlarına gelen bütün belaları anlatır. Hasan gölü dinamitleyip, koca bir ova yapmak istese de bu imkansızdır. Sonuçta bu dinamitleme işini başaramaz ve teslim olmamak için çeker silahı kendini vurur.

Yılan Hikâyesi: Samim Kocagöz romanında (1954) da benzer bir konu işlenir. Bafa Gölü üzerinde balık avlama tekeline elinde tutan beyler ile köylüler arasındaki çatışma söz konusudur.

Duru Göl: İlhan Tarus'un (1961) Hazar Gölü'nü anlattığı iddia edilen romanı tüneller açılarak, Duru Göl'ün Altınova'yı sulamasını konu edinir. Göl suyunun ekime elverişli olmamasının hiç hesaba katılmadığı sık sık vurgulanırken, yapılan harcamaların toprak için değil, elektrik için yapıldığı alttan alta anlatılır.

Göl İnsanları (1958): Kemal Tahir'in hikâye kitabı olan Göl İnsanları'nda olaylar Çankırı civarında geçer. Kitaba adını veren hikâyede Karadeniz'den Terkos Gölü'ne gelen ve burada eşeklerle çakıl taşıyan insanların küçük dünyaları anlatılır.

Saragöl: Ömer Polat'ın romanı (1974) Ağrı ve Süphan dağları etekleri arasındaki Saragöl düzlük ve köylerinde geçen toprak davasını anlatır. Kitapta yoğunca Kürt-Ermeni ilişkilerinin çıkarıcı çevreler tarafından nasıl bozulduğu anlatılır.

Kale Kapısı: Yaşar Kemal, o koca derya Van Gölü'nü anlatmakla bitiremez. Çukurova'yı, İstanbul'u anlatsa bile, kahramanlarının geldikleri mutlu yer, cennet mekân olarak anlatılan Van Gölü ve çevresi kimi zaman koca bir ülke olarak tanıtılır. Van Gölü bir göl değildir Yaşar Kemal'de, o koca bir denizdir, bütün renkler sanki orda canlanmışlardır: "Ve Van Gölü çok maviydi. Ve çepeçevre yüksek dağların ortasındaydı. Süphan Dağı gölün kıyılarında dimdik yükselirdi, bir ak bulut bir göğe admış. Kimi günler göl, dibinden aydınlanır, mavi ışıklar çevirir göğe doğru. Sütbeyaz Süphan Dağı, sütbeyaz sular, topraklar, ağaçlar, otlar maviye keserdi. Bin mavi düş dünyası olurdu Van Gölü kıyıları. Güneş bile mavi doğar, karanlıklar bile mavi basardı. Kimi günler de dağların aklığı düşerdi Van Gölü'nün dibine. Van Gölü sütbeyaz olurdu, gökyüzü sütbeyaz, kuşlar, insanlar, bulutlar, her şey sütbeyaz... (sf. 56)

KAYNAKÇA

- Akar, Hüseyin, *Dersim, Civarık, İki Uçlu Yaşam*, İstanbul 1998.
- Arfa, Hasan, *Kürtler Üzerine Tarih ve Folklor Yazıları*, Ankara 1991.
- Begenç, Cahit, *Anadolu Mitolojisi*, İstanbul 1965.
- Beyazidi, *Mele Mahmude, Kürtlerin Örf ve Adetleri*, İstanbul 1998.
- Buran, Ahmet, *Keban ve Baskil Yörelerinden Derlenen Efsaneler*, Ankara 1986.
- Çetin, Nebahat, *Ağrı Dağı Efsanesi, Türk Folkloru Araştırmaları*, 1970.
- Çığ, Muzzez İlmiye, *İbrahim Peygamber*, İstanbul 1997.
- Gül, Yusuf, *Tunceli'de Şavathlılar*, Ankara 1976.
- Güngör, Kemal, *Van Efsaneleri, Ülkü Dergisi*, s. 2.
- Hikmet, Nâzım, *Masallar*, İstanbul 1998.
- Kemal, Yaşar, *Ağrı Dağı Efsanesi*, İstanbul 1984.
- Kemal, Yaşar, *Kale Kapısı*, İstanbul 1987.
- Kurdo, Qanetê, *Tarixa Edebiyata Kurdi*, Ankara 1996.
- Makal, Tahir Kutsi, *Anadolu'nun Ağıtçı Kadınları, 3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri.*, 2. cilt. Ankara 1986.
- Mihotulî, Selahaddin, *Arya Uygurlığından Kürtlere*, İstanbul 1992.
- Nikitin, Bazil, *Kürtler*, İstanbul 1991.
- Nuri Paşa, İhsan, *Kürtlerin Kökeni*, İstanbul 1997.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, 1. cilt, Ankara 1971
- Seydioğlu, Bilge, *Erzurum Efsaneleri*, Ankara 1985.
- Şahhüseyinoğlu, H. Nedim, *Bahyan*, Ankara 1996.
- Şerefhan, Şerefname, *Kürt Tarihi*, İstanbul 1971.
- Türkmen, Fikret, *Tahir ile Zühre*, Ankara 1983.
- Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993.
- Ünsel, M. Ziya, *Anadolu Çizgisi*, İstanbul 1964.

- Yavuz, Muhsine Helimoğlu, *Diyarbakır Efsaneleri*, İstanbul 1993.
- Yücel, Müslüm, *İbrahim*, İstanbul 2000.
- Zeki, Mehmet Emin, *Kürdistan Tarihi*, Ankara 1992.
- Zıllıoğlu, Mehmet, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1965.
- Xanî, Ehmedî, *Mem û Zin*, İstanbul 1996.
- Xenepon, *Onbinlerin Dönüşü*, İstanbul 1984.

DERGİLER

- Azizan, Herekol, (Celadet Bedirhan) *La Legende de Bingöl (Bingöl Efsaneleri)* Hawar, no: 11, sf. 166– 167.
- Batur, Rahmi, *Özgür Yaşam*, 28 Ekim 1995.
- Gülas, Cemal, *Atlas, Hüseyin Keçe, Donmuş Göl Sıcak Nefes*, s. 24.
- Gülas, Cemal, *Atlas, Cilo'nun Sessiz Yüzü*, s. 48.
- Özyurt, Ahmet, *Çıldır... Atlas, Bir Göl Var Uzakta*, s. 19.
- Özyurt, Ahmet, *Atlas, Van, Nemrud'un Ateşini Söndüren Göl*, s. 5.
- Kadir, Talat, *Kulikên ko Kurdistanê tên, Kurdistan'dan gelen çiçekler*, Hawar, no, 30, sf. 475.

BROŞÜR

- Akar, Mehmet, *Adıyaman*, İstanbul 2000.
- Alok, Ersin, *Dağlarımız*, İstanbul 1972.
- Güven, Kenan, *Tabiat Güzellikleri ve Kültürel Değerleriyle Tunceli*, Ankara 1991.
- Tuncel, Metin – Çizgen, Gültekin, *Göllerimiz*, İstanbul 1972.

KAYNAK KİŞİLER

Kemal Ulusoy
Rodi Zerya